T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

HAKKARİ'DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMI

Yusuf DURMAZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ

HAKKARİ

2023

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yusuf DURMAZ tarafından hazırlanan Hakkari'de Kadınların Siyasal Katılımı başlıklı tez, 15.03.2023 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :	Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER ÖNVER	Batman Üniversitesi	
Üye :	Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY	Hakkari Üniversitesi	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ	Hakkari Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ……Sayılı kararıyla ……. tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Can YILMAZ

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

..../..../20..

Yusuf DURMAZ

ÖZET

HAKKARİ'DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMI

Yusuf Durmaz
Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre Deniş
2023, 158 s.

Demokrasinin en önemli unsuru siyasal katılımdır. Siyasal katılım, vatandaşların devletin karar verme mekanizmalarında söz sahibi olması ve bu karar mekanizmalarını etkilemesidir. Bu çalışma ile Hakkarili kadın seçmenlerin siyasal katılımları incelenmiştir. Çalışmanın amacı Hakkarili kadın seçmenlerin siyasal karar ve siyasal tercih sürecinde hangi faktörlerden etkilendiklerini tespit etmektir. Bu doğrultuda Hakkarili kadınlar ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması sonucunda Hakkarili kadınların siyasal karar alma sürecinde aile faktöründen, karar verme sürecinde ise partinin seçim zamanı dışında da aday ile olan ilişkisinden etkilendikleri sonucuna varılmıştır. Kadınların oy vermelerindeki en önemli faktör ise ideoloji olmuştur. Hakkari'de kadınlar, siyasal katılımı en çok seçimlerle gerçekleştirmekte ve seçimlere genel olarak yüksek oranda katılım sağlamaktadır. Ayrıca seçim zamanı olmasa bile kadınların çoğunluğunun hangi partiye oy verecekleri önceden bellidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Demokrasi, Siyasal Katılım

ABSTRACT

POLITICAL PARTICIPATION OF WOMEN IN HAKKARİ

Yusuf DURMAZ

Master Thesis, Political Science and International Relations

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Halil Emre Deniş

2023, 158 p.

The most important element of democracy is political participation. Political participation is the citizens' having a voice in the decision-making mechanisms of the state and influencing these decision-making mechanisms. In this study, the political participation of women voters from Hakkari was examined. The aim of this study is to determine which factors are affected by women voters in Hakkari in the process of political decision and political choice. In this direction, a survey was conducted with women from Hakkari. As a result of the survey, it was concluded that the women from Hakkari Were affected by the family factor in the political decision-making process, and the party's relationship with the candidate in the decision-making process, even outside the election time. The most important factor in women's voting is ideology. In Hakkari, women mostly participate in the elections and generally participate in the elections at a high rate. In addition, even if there is no election time, it is predetermined which party the majority of women will vote for.

Key Words: Women, democracy, political participation.

ÖNSÖZ

Bu çalışma hem çevremde kadınlarla ilgili gözlemlediklerimden hem de konuya olan merakımdan dolayı hazırlanmıştır. Çalışma süreci boyunca yoğun çalışmalarına rağmen bana sürekli olarak zaman ayıran, tecrübelerini benimle paylaşan ve değerli fikirleriyle bana katkı sağlayan başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ olmak üzere, Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY ve Doç. Dr. İlknur BİLGEN'e teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın savunmasında jüri üyesi olan ve çok değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER ÖNVER'e de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca yüksek lisans dönemi boyunca maddi ve manevi desteklerini hiç eksiltmeyen aileme, anket çalışması sürecinde bana destek olan dostlarıma ve sevdiklerime, çalışma sırasında bana zamanlarını ayıran ve beni sıcak bir şekilde karşılayan Hakkari, Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve Derecikli kadınlara teşekkür ederim.

Yusuf DURMAZ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ viii
TABLOLAR DİZİNİ ix
ŞEKİLLER DİZİNİ xii
1. GİRİŞ 1
2. LİTERATÜR TARAMASI 8
2.1. Demokrasi ve Siyasal Katılım 8
2.1.1. Demokrasi 8
2.1.2. Doğrudan Demokrasi 13
2.1.1. Yarı Doğrudan Demokrasi 14
2.1.2. Temsili Demokrasi 15
2.1.3. Çoğulcu Demokrasi 17
2.1.4. Katılımcı Demokrasi 18
2.2. Demokrasilerde Siyasal Katılım 20
2.3. Siyasal Katılım ve Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler 22
2.3.1. Siyasal Katılım 22
2.3.2. Siyasal Katılımda Yaş Faktörü 24
2.3.3. Siyasal Katılımda Cinsiyet Faktörü 26
2.3.4. Siyasal Katılımda Eğitim Faktörü 30
2.3.5. Siyasal Katılımda Meslek Faktörü 32
2.3.6. Siyasal Katılımda Gelir Faktörü 34
2.3.7. Siyasal Katılımda Yerleşim Yeri Faktörü 36
2.3.8. Siyasal Katılımda Din ve Etnik Kimlik Faktörü 38
2.3.9. Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçları Faktörü 40
2.3.10. Siyasal Katılımda Sosyal Medya Faktörü 41
3. METODOLOJİ 48
3.1. Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımının Tarihsel Gelişimi 48

3.1.1. Tanzimat Dönemi Gelişmeleri 48
3.1.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi Gelişmeleri....56
3.1.3. Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri 61
3.1.4. Çok Partili Dönemde Kadınların Siyasal Katılımı....64
4. VERİ ANALİZİ VE ÇIKARIMLAR....75
4.1. Bulgular ve Yorum....75
4.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri....75
4.1.2. Sosyal Medya Araçlarının Kullanımı 79
4.1.3. Siyasal Katılıma İlişkin Soruların Dağılımı....82
4.1.4. Davranış Gerçekleştirme Sıklığı 85
4.1.5. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörler 89
4.1.6. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) 105
4.1.7. Karar Verme Sürecinde Yaş Gruplarının Karşılaştırılması 109
4.1.8. Gelire Göre Davranış Gerçekleştirme Sıklığı 114
4.1.9. Katılımcıların Karar Verme Süreçlerinde Gelirin Etkisi 119
5. TARTIŞMA ve SONUÇ 132
KAYNAKÇA....139
EKLER 147
ÖZGEÇMİŞ 158

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

N	: Örneklem Sayısı
P	: Anlamlık Düzeyi

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Kayıt Sistemi
Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
DBP	: Demokratik Bölgeler Partisi
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	: Çeviren
DEVA	: Demokrasi ve Atılım Partisi
Ed.	: Editör
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HÜDA PAR	: Hür Dava Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
s.	: Sayfa
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TUKP	: Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi
Vd.	: Ve Diğerleri
Vs.	: Vesaire
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YRP	: Yeniden Refah Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Sosyal Medya Siyasal Katılımı Artırır 43
Tablo 2.2. Sosyal Medyada Siyasi Konuları Takip Eder Misiniz? 44
Tablo 2.3. Siyasi Partilerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Ederim 45
Tablo 2.4. Siyasi Olayları Sosyal Medya Üzerinden Takip ederim 46
Tablo 3.4. 1935-2018 TBMM'de Kadın/Erkek Milletvekili Temsi Sayısı/Oranları 66
Tablo 3.5. Cinsiyete Göre Meclisteki Sandalye Dağılımı 67
Tablo 4.1. Katılımcıların Yaşadığı İlçeler 76
Tablo 4.2. Katılımcıların Medeni Durumu 76
Tablo 4.3. Katılımcıların Yaş Aralığı 77
Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumu 77
Tablo 4.5. Katılımcıların Gelir Durumu 78
Tablo 4.6. Katılımcıların Mesleğe Göre Dağılımı 79
Tablo 4.7. Katılımcıların Kullandığı Medya Araçları 79
Tablo 4.8. Katılımcıların Kullandıkları Sosyal Medya Hesapları 80
Tablo 4.9. "Sosyal medya araçları vasıtasıyla siyaseti takip ediyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevaplar 81
Tablo 4.10. Sosyal Medya Araçlarının Katılımcıların Siyasal Kararlarındaki Etkisi 81
Tablo 4.11. Katılımcıların Oy Verdikleri Partiye Bağlılık Düzeyi 82
Tablo 4.12. Katılımcıların Ülke Sorunlarına Olan İlgi Düzeyleri 82
Tablo 4.13. Katılımcıların Siyasal Kampanya ve Konularına Olan İlgi Düzeyi .. 83
Tablo 4.14. Katılımcıların Oy Verdikleri Partinin Programını Bilme Derecesi ... 83
Tablo 4.15. Oy Verme Kararınızı Ne Zaman Belirliyorsunuz? 84
Tablo 4.16. Katılımcıların Siyasal Eğilimleri 85
Tablo 4.17. Davranış Gerçekleştirme Sıklığına İlişkin Açımlayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi 86
Tablo 4. 18. Davranış Gerçekleştirme Sıklığına İlişkin İfadelerin Betimsel İstatistikleri 87
Tablo 4.19. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Açımlayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi 90
Tablo 4.20. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlere İlişkin Betimsel İstatistikler 91
Tablo 4.21. Katılımcıların Oy Vermelerindeki En Önemli Faktör 94
Tablo 4.22. Siyasal Karar Alma Sürecinde Katılımcıların Tercihleri Üzerinde En Çok Etkili Olan Faktörler 95
Tablo 4.23. Siyasal Katılıma Yönelik Davranışlara İlişkin Frekans Dağılımları Aşağıdaki Tabloda Özetlenmiştir. 96
Tablo 4.24. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Oy kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Parti 99
Tablo 4.25. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Cumhurbaşkanı Adayı 101

Tablo 4.26. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Milletvekili Genel Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Siyasi Parti 102
Tablo 4.27. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Cumhurbaşkanı Adayı.... 104
Tablo 4.28. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 106
Tablo 4.29. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 106
Tablo 4.30. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri..... 107
Tablo 4.31. Davranış Geliştirme Sıklığının İkinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 108
Tablo 4.32. Davranış Geliştirme Sıklığının Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 108
Tablo 4.33. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Dördüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 108
Tablo 4.34. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 109
Tablo 4.35. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 109
Tablo 4.36. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri 111
Tablo 4.37. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 111
Tablo 4.38. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 112
Tablo 4.39. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırma..... 112
Tablo 4.40. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstastistikleri..... 113
Tablo 4.41. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 114
Tablo 4.42. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 114
Tablo 4.43. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 115
Tablo 4.44. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel istatistikleri..... 118
Tablo 4.45. Davranış Geliştirme Sıklığının İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 118
Tablo 4.46. Davranış Geliştirme Sıklığının Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 119
Tablo 4.47. Davranış Geliştirme Sıklığının Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA..... 119

Tablo 4.48. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA 120
Tablo 4.49. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 120
Tablo 4.50. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri 122
Tablo 4.51. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA 123
Tablo 4.52. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 123
Tablo 4.53. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri 125
Tablo 4.54. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA 125
Tablo 4.55. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 126
Tablo 4.56. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri 128
Tablo 4.57. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA 128
Tablo 4.58. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar 129
Tablo 4.59. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri 131

ŞEKİLLER DİZİNİ

Grafik 4.1. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Parti Aşağıdaki Grafikte Verilmiştir 100
Grafik 4.2. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Cumhurbaşkanı Adayı..... 102
Grafik 4.3. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Milletvekili Genel Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Siyasi Parti 103
Grafik 4.4. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Cumhurbaşkanı Adayı..... 105

1. GİRİŞ

Kadın hakları ile ilgili en kayda değer gelişme, 20. yüzyılda oy hakkını elde etmeleridir. Oy hakkından mahrum bırakılmayı protesto etmek amacıyla feministler kendilerini parlamento binasının demir parmaklıklarına bağlamışlardır. Ancak o tarihten bu yana hala kadınlar bazı ülkelerde kendilerine oy hakkı verilmediğinden dolayı mücadelelerine devam etmektedirler. Bu süreçte kadınların mülkiyet hakkını elde etmeleri, çocuklarına miras bırakmaları ve üniversitelere kabul edilmeleri de önemli gelişmelerden olmuştur (Chanter, 2019, s. 27).

Kadınların 20. yüzyıldaki ayaklanmaları kadınların oy hakkı elde etmeleri ile sonuçlanmıştır. Ancak kadınların oy hakkı için verdikleri mücadele hareketinin en önemli özelliği, kadınların aile içindeki sorumluluklarına itiraz niteliği taşımamış olmasıdır. Kadınlar özel alandaki rollerine itiraz etmeden eşit yurttaşlık talebinde bulunmuşlardır. Temel olarak cinsiyetçi işbölümüne dayanan annelik/eşlik gibi özel alanla ilgili olan görevlerinin yanında bir de kamusal alanda yer almak istemişlerdir. Kadın haklarıyla ilgili iyileştirmeye yönelik hareketler Amerika'da 1840, İngiltere'de 1850, Fransa ve Almanya'da 1860 ve İskandinav ülkelerinde 1870 yıllarında genişlik kazanmış ve bunun sonucunda kadınlar yasal olarak hak elde etmişlerdir. Türkiye'de ise, Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayarak dergiler, gazeteler ve yapılan sivil toplantılarla verdikleri mücadeleyle önce Medeni Kanunla sosyal alanda eşitlik sağlanmış, daha sonra siyasal haklar yanında diğer tüm alanlarda yasalar önünde eşitlik sağlanmıştır (Deniz, 2019, s. 38).

Ancak dünya siyasetinde kadınların siyasal statüsü her dönem tartışma konusu olmuştur. Fakat bu tartışmalar çözüme de kavuşturulamamıştır. Kadınlar sürekli olarak toplumda ikincil bir konumda kalmıştır. Dünya genelinde kadınların ikincil bir konuma karşı direnişleri sanayi devrimi ile başlamıştır. Bu süreçten sonra gelişen kadın hareketleri ve feminist hareketler kadınların hem siyasal hem de toplumsal anlamda görünür olmalarını sağlamıştır. Ancak günümüzde hala kadınların siyasal anlamda erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu durum Türkiye'de de söz konusudur. Bakıldığı zaman Türkiye'de kadınların politikadaki temsil oranları oldukça düşüktür. Erkek egemen

zihniyetinin yarattığı bu ayrımcılık kadın ve erkek eşitsizliğini yaratmaktadır. Erkek egemen zihniyetin yarattığı kamusal ve özel alan, kadınların siyasal anlamda da geri kalmalarına neden olmuştur. Toplum genelinde kamusal alan erkeğin, özel alan ise kadınının alanı olarak görülmektedir. Buna göre kadın ev işlerini yapmak ve çocuk büyütmekle yükümlü kılınmıştır. Kamusal alan, ekonomi ve politika gibi alanlar da erkeğin alanı olarak belirlenmiştir. Aslında toplumsal cinsiyet toplumun yarattığı kurgusal bir kavramdan başka bir şey değildir. Toplumun yarattığı bu kavram toplumdan topluma da farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığı Türkiye'de de belirgin bir şekilde görmek mümkündür.

Bu çalışmanın konusu Hakkari'de kadınların siyasal katılımıdır. Çalışmanın temel amacı ise Hakkari'de yaşayan kadın seçmenlerin siyasal katılımları üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğunu saptamaktadır. Aynı zamanda burada yaşayan kadınların destekledikleri partiye bağlılık derecelerinin ne ölçüde olduğu ve kadın seçmenlerin oy verme kararlarını ne zaman belirledikleri verilerle tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yöntem bir araştırmanın nasıl yürütüldüğüne dair ayrıntıları tanımlamaktadır. Bu tanıtım okuyuculara çalışmada kullanılan yöntemin ve elde edilen sonuçların güvenirlik ve geçerliliğinin uygunluğunu değerlendirme imkânı sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2021, s. 297). Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden, nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır.

Her araştırmanın bir evreni bulunmaktadır. Bu evren gerçek olabileceği gibi kuramsal da olabilir. Evren genel olarak verilerin elde edildiği kaynağı oluşturmaktadır. Burada evrenin büyüklüğü yapılacak olan araştırmanın neleri kapsayacağına bağlıdır. Bu nedenle bir araştırmaya uygun olan bir evren, başka bir araştırma için uygun olmayabilir. Araştırma için belirlenen evrenin büyüklüğü burada yapılacak araştırmayı zorlaştıracağı için evrenden bir kesit alınmaktadır. Bu da hem araştırmayı kolaylaştırmakta hem de daha sağlıklı bilgiler elde etme imkânı sağlamaktadır (Aziz, 2014, s. 33). Bu çalışmanın evreni Hakkari olarak belirlenmiştir.

Literatüre bakıldığında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) havuzunda siyasal katılım ile ilgili 130 tez bulunmaktadır. Bunlardan 26'sı doktora, 104 tanesi de yüksek lisans tezidir. Bu tezlerden altısı kadınların siyasal katılımı ile ilgidir. Ancak Hakkari'de kadınların siyasal katılımı ile ilgili sadece bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tezi 2013 yılında Tuğba Metin " Etnik ve Dini Kimliklerin Kadınların Siyasete Katılma Biçimi Üzerindeki Etkisi: Hakkarili Kadınlar Örneği" başlığı altında ele almıştır. Tezde Hakkari'de yaşayan kadınların etnik ve dini kimliklerinin siyasal katılma biçimleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmeye çalışılmıştır (Metin, 2013).

YÖK'ün tez havuzunda kadınların siyasal katılımı üzerine yazılan diğer tezler ise;

– 2006'da Duygu Gücük tarafından ele alınan "Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler" adlı yüksek lisans tezinde 100 kadınla yaptığı çalışmada kadınların siyasal katılımları üzerinde etkili olan eğitim, yaş, meslek ve medeni durum gibi faktörler üzerinde durmuştur (Gücük, 2006).

– Erdi Demir'in 2018'de ele aldığı "Kadınların Siyasal Katılımı: Antalya'da Ak Parti ve CHP Kadın Kolları Örneği" adlı yüksek lisans tezinde Ak Parti'nin Antalya Kepez Kadın Kolları ve CHP Muratpaşa Kadın Kolları ile derinlemesine görüşme gerçekleştirmiştir. Çalışmada kadınların parti kadın kollarında yer almasının siyasal katılıma olan yansımaları ele alınmıştır (Demir, 2018).

– 2017'de Ayşe Soylu "Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı" adlı yüksek lisans tezinde temel olarak kadınların yeteri kadar temsil edilmeleri, siyasal hayatı algılama biçimleri ve siyasal hayata katılma şekillerini ve katılım esnasında karşılaştıkları problemleri tespit etmeye yönelik olmuştur (Soylu, s. 2 2017).

– 2019'da Selcen Altınbaş'ın ele aldığı "Kadınların Siyasal Katılımı: Avrupa Birliğine Üye Ülkeler ve Aday Ülke Türkiye Karşılaştırması" adlı tezinde Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye'de kadınların aktif siyasal katılımı ve karara alma mekanizmalarına yansımaları ele alınmıştır (Altınbaş, 2019, s. 2).

– 2019'da Turan Dal'ın ele aldığı "Kadınların Siyasal Katılımında Kitle İletişim Araçlarının Etkisi" adlı yüksek lisans tezinde kitle iletişim araçlarının kadınların siyasal katılımları üzerindeki etkileri incelemeye yönelik yapılmıştır (Dal, 2019, s. 2).

– 2022'de Kübra Gür "Siyasal İletişim Bağlamında Dijitalleşmenin Kadınların Siyasal Katılımına Etkisi" adlı tezinde dijitalleşmenin kadınların siyasal katılımları üzerindeki etkilerine değinmiştir. Aynı zamanda dijitalleşmenin katılım sürecinde risklerinin ve fırsatlarının ne yönde olduğunu belirlemeye çalışılmıştır (Gür, 2022, s. 56).

Basılı kaynaklardan da Ayşegül Yaraman'ın "Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (Dişiliksiz Siyaset)" ve Handan Çağlayan'ın "Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar" adlı kitaplar incelemeye tabi tutulmuştur. Yaraman, kitabında kadınların siyasal katılımlarını genel seçim dönemlerinde basındaki gündemler üzerinde durmuştur. Aynı zamanda kadınların ilk olarak 1935 genel seçimlerinden 2012 yılına kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yer alan kadın vekil sayılarına değinmiştir (Yaraman, 2015). Handan Çağlayan ise Diyarbakır'da yaptığı çalışmasında 1980 sonrasında kadınların Kürt hareketine katılımlarını ve kadınların kimlik oluşumuna değinmiştir. Çağlayan yaptığı çalışma sonucunda Kürt kadın kimliğinin oluşumunda, kadınların bu kimliği kendilerinin kabul ettiği sonucunu elde etmiştir (Çağlayan, 2017).

Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada yukarda sayılan çoğu faktör belirlenmeye çalışılmıştır. Hakkarili kadınlar üzerine yapılmış sadece bir tez çalışması olduğundan anket çalışması vasıtasıyla kadınların siyasal katılımlarına yönelik faktörlerin belirlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu vasıtayla 900 kadın ile anket çalışması yapılmıştır. Böylece daha çok kadına ulaşılarak daha genel bilgiler elde etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Soru ve Hipotezleri;

Araştırma kapsamında kullanılan sorular ve temel hipotezler şu şekilde belirlenmiştir.

Araştırma sorusu 1: 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde oy kullandınız mı?

Araştırma soru 2: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde oy kullandınız mı?

Araştırma sorusu 3: 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Milletvekili Genel Seçiminde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?

Araştırma sorusu 4: 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçimimde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?

Araştırma sorusu 5: Ankete katılanların oy tercihlerini belirledikleri zamanların dağılımı nasıldır?

Araştırma Sorusu 6: Kadınlar ideolojik olarak kendilerini nasıl tanımlamaktadır?

Araştırma Sorusu 7: Siyasal karar sürecinde kadınlar hangi faktörlerden etkilenmektedir?

Araştırma Sorusu 8: Siyasal karar sürecinde sosyal ağlar tercihiniz üzerinde ne derece etkilidir?

Araştırma Sorusu 9: Kadınların siyasal karar süreçlerinde etkili olan araç ve yöntemler hangileridir?

Araştırma Sorusu 10: Siyasal karar sürecinde kadınların tercihleri üzerinde sosyal medya etkili midir?

Hipotez 1: Kadınların oy vermeleri üzerinde parti liderinin etkisi vardır.

Hipotez 2: Karar verme sürecinde aile üyelerinin kadınların siyasal tercihleri üzerinde etkisi vardır.

Hipotez 3: Kadın seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde din faktörünün etkisi vardır.

Hipotez 4: Hakkarili kadın seçmenler oy verdikleri partiye bağlıdır.

Hipotez 5: Hakkarili kadın seçmenlerin oy verecekleri parti önceden bellidir.

Hipotez 6: Hakkarili kadınlar siyasi konuları yakından takip etmektedir.

Bu çalışmada Hakkarili kadın seçmenler ile anket çalışması yapılmış olup, yukarıda cevap aradığımız sorular ile hipotezlerin doğruluğu ve tutarlılığı saptanmak istenmiştir.

Kadınların toplumda farklı bir şekilde konumlandırılması, konuyla ilgili alan araştırmalarını yapmayı teşvik etmektedir. Bu çalışmada da Hakkari Merkez ve ilçelerinde (Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve Derecik) yaşayan kadın seçmenlerin siyasal katılımları üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğu ve kadınların ne derecede katılım sağladıkları ortaya çıkarılmaya çalışmıştır. Çalışmanın konusu güncel olmasının yanında daha önce yapılan çalışmalar

incelendiğinde Hakkari'de kadınların siyasal katılımına dair yeterli bilgi verilmediği ve yapılan çalışmaların sadece Hakkari Merkez ile sınırlandırıldığı görülmüştür. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışma ile Hakkarili kadın seçmenler hakkında daha genel ve daha kapsamlı bilgiler elde edilmek istenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde demokrasi ve demokrasinin siyasal katılım açısından önemi ve siyasal katılımı etkileyen faktörler ile kadın seçmenlerin siyasal tutum ve davranışları ele alınmıştır.

İkinci bölümde Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar geçen süreçte Türkiye'de kadınların gerek sosyal gerekse siyasal alanda elde ettikleri kazanımlar ve siyasal katılımda gelinen nokta ele alınmıştır. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yer alan siyasi partilerin mecliste kadın vekillere ne oranda yer verdikleri verilerle desteklenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Hakkari'de yaşayan kadınların siyasal katılım düzeylerinin ölçülmesi için anket çalışması yapılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'ndan alınan kadın seçmen sayısına göre, ilçelerde görüşülecek kadınların sayısı oransal olarak belirlenmiştir. Anket çalışmasının yapılması için gerekli izinler alınmış ve Haziran 2022 ile Kasım 2022 tarihleri arasında Hakkari Merkez ile diğer ilçelerinde (Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve Derecik) toplamda 900 kadın ile 112 sorudan oluşan anket çalışması gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler SPSS 21.0 (Statistical Package For Social Sciences) programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan soru formatı Şükrü Balcı, Ahmet Tarhan ve Enes Bal'ın "*Medya ve Siyasal Katılım*" isimli çalışması ile Onur Taydaş'ın "*Siyasal Karar ve Katılım Sürecinde Sosyal Medyanın Etkinliği*" isimli çalışmasında kullandıkları ölçeklerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Balcı'dan, çalışmasındaki anketi kullanmak için 08.04.2022 tarihinde mail ile izin alınmıştır. Taydaş'tan da 23.11.2021 tarihinde izin alınmıştır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular sayesinde Hakkarili kadınların siyasal katılımına yönelik bir öngörü sağlayabileceği kanaati hasıl olmaktadır. Elbette eksik kalan noktalar bulunabilir. Ancak daha sonra yapılacak olan akademik çalışmalar için bir temel teşkil edebileceği düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Demokrasi ve Siyasal Katılım

Bu bölümde demokrasinin tanımı ve siyasal katılım açısından önemli olan doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, çoğulcu demokrasi, katılımcı demokrasi ve demokrasilerde siyasal katılım ele alınmıştır.

2.1.1. Demokrasi

Demokrasi, kökeni itibariyle halka dayanan ve iktidarların da halk kökenli olduğunu savunan bir teoridir. Buna göre bir ülkede demokrasinin olabilmesi için halkın yönetimde yer alması ya da yönetenlerin halk tarafından belirlenmesi gerekmektedir (Çam, 2011, s. 387). Demokrasi kavramı "*demos"* ve *"kratein"* kelimelerinin birleşmesinden türemiştir. "*Demos"* halk, halk kitlesi veya yurttaşlar anlamına gelirken, "*kratein"* ise yönetimde egemen olmak ve yönetmek anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle demokrasi halkın çoğunluğunun iktidarı kullanması, halk egemenliği anlamlarında kullanılabilir. Demokrasiyi bu anlamıyla ilk kullanan Eski Yunan tarihçisi Herodot'tur. Demokrasilerdeki temel argüman aslında halktır. Çünkü iktidar ve seçilmiş kişiler halk tarafından özgür bir seçim ile doğrudan seçilmektedir (Turan, 2014, s. 249). Bu bağlamda bir yönetimin gerçek anlamda demokratik olabilmesi için halkın her kesiminin isteklerine cevap vermesi gerekmektedir (Gözler, 2015, s. 85).

Antik Yunan şehirlerinden Atina'ya bakıldığında "demos"ta yer alan vatandaşlar, yerli ve hür erkeklerdir. Siyasal karar alma sürecinde kadınlar, çocuklar, yabancı vatandaşlar, köleler ve hizmetçiler yer almamıştır. Bu nedenle toplumun bu kesimlerinden olan kişiler demos kavramının kapsamında yer almamışlardır (Dursun, 2014, s. 165-166).

Bu dönem düşünürü olan Aristoteles en iyi yönetimin orta sınıfı olduğu yönetimler olduğunu belirtmiştir. Çünkü Aristoteles'e göre en iyi yönetim "*çoğunluk yönetimi olan siyaset"* yönetimidir. En iyi yönetim de devletin temel amacı olan eşit ve benzer yurttaşlar yaratmakla olacaktır. Bu özelliği de yalnızca orta sınıf bulundurmaktadır. Orta sınıfın çoğunlukta olduğu toplumlar daha istikrarlı ve bu toplumlarda değişim en azdır. Bu nedenle orta sınıf ortaklığında olan yönetimler en iyi yönetimlerdir. Aynı zamanda orta sınıf iktidar olduğunda,

toplumun içindeki aşırı eşitsizlikler azalacak ve böylelikle siyasal iktidar korunmuş olacaktır. Dünya demokrasisinin ilk uygulamaları Antik Yunan demokrasileri sayılmaktadır. Ancak Antik Roma Cumhuriyeti demokrasiyi kabul etmemiştir. Onlar siyasette erdemli olmayı ve soy üstünlüğüne dayanması gerektiği fikrini benimsemiştir. Antik Roma'da cumhuriyetçi anlayışa göre erdemli ve soylu olmayan siyasetçilerin demokrasi yönetimleri er ya da geç bozulacağı düşünülmüştür (Aristoteles, 1975, s. 127-128; Karadağ vd., 2014, s. 173).

19. yüzyılda demos kavramı biraz genişlik kazanarak "*eli silah tutan tüm erkekler, vergisini ödeyen, belli bir etnik gruba veya dine mensup olan, beyaz ırktan olan ve yerleşik olan"* vatandaşlar siyasal karar alma süreçlerinde yer almaya başlamışlar ve demos'un kapsamına girmişlerdir (Dursun, 2014, s. 166). Ancak yine de toplumun tüm kesimleri "demos"ta yer almamıştır. Bu nedenle kapsamlı demokratik bir yönetimden bahsedilememektedir.

Demokrasi kavramı farklı toplumlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Antik Yunan'da halkın yönetime katılması demokrasi ile ifade edilirken, aynı şeklide Roma'da halkın yönetime katılması cumhuriyet ile ifade edilmiştir. Modern anlamda demokrasi ve cumhuriyet arasındaki farkları ortaya koymak için literatürde çokça çalışma olsa da bu çalışmaların çoğu farklı yönlere çekilmiştir. Fransız Devriminden önce İsviçre, Hollanda, Amerika ve daha sonra Fransa'da yöneticiler kısmen bile olsa halk tarafından seçilmiştir. Devletin bu yönetim şekli monarşi yönetiminin zıddıdır. Bu yönetim şekline "*cumhuriyet"* denilmeye başlanmıştır. Halk tarafından doğrudan yöneticilerin seçildiği bu sisteme ilerleyen zamanlarda daha genel bir kavram olarak demokrasi denilmiştir (Baykara, 2020, s. 19).

Demokrasi ve cumhuriyet kavramları özde aynı anlama gelmelerine rağmen, cumhuriyet kavramı genel olarak devletlerin rejim şekli ve anayasalarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda demokrasi kavramı denilince de devlet rejimlerinin veya hükümet sisteminin parlamenter sistem olarak algılanması yanlıştır. Çünkü Avrupa'da devlet başkanın kral olduğu ve demokratik bir yönetimin olduğu birçok ülke vardır. Ancak günümüzde devletlerin politik düzenlerinin demokratik olup olmaması çok partili parlamentoların bulunması ya da bulunmaması olarak görülmektedir. Demokrasi adını kullanan ve görünüşte çok

partili, tek partili ve partisiz dikta rejimleri de olmuştur. Eski Doğu Almanya'nın, resmiyette "*Demokratik Alman Cumhuriyeti"* adını kullanması buna bir örnektir (Baykara, 2020, s. 19).

Bu bağlamda demokrasi tam anlamıyla ne anlama gelmektedir? Tarih boyunca demokrasinin koruyucuları değişmiş ve farklı şekillerde yorumlanmış olsa da demokrasi kavramı sonsuza dek esnek bir kavram değildir. Modern toplumların ayrılmaz özelliklerinden biri de demokrasi kavramının belirlenmesine yönelik verilen çabadır. Önemli olan demokrasiyi normatif sonuçları olan bir işleyiş kuralları sistemi olarak anlamaktır. Bu kurallar karar verme mekanizmasının kimde olduğunu ve bu kararların hangi usullere göre verileceğini belirlemektedir. Hükümetlerin kendi esaslarına göre farklı yasalar uygulamasının tersine, demokrasi ilgili tarafların mümkün olan en fazla ve en nitelikli katılımını sağlayan kolektif kararların alınmasını amaçlayan usuller içermektedir (Keane, 2015, s. 159).

Demokrasi kavramı hayali değişkenlik arz eden bir kavram olduğundan ve çoğunlukla da rastgele kullanılan bir kavram olduğundan demokrasiyi tanımlamak oldukça zordur. Bu zorluklardan bir tanesi demokrasinin evrensel bir doğru olarak görülüyor olmasıdır (Holden, 2007, s. 2).

Günümüzde bireyler gibi devletlerin çoğu da demokratik anlayışı savunmakta ve bu anlayışa sıkı bir şekilde bağlı olduklarını söylemektedirler. Bu durum demokrasinin meşru olmasından kaynaklıdır. Var olan sistemler varlıklarını devam ettirebilmek ve meşruluk kazanmak için de demokratik görünmek zorundadırlar. Sistemlerin demokratik olabilmeleri halkın iktidar üzerinde etkin olmasına bağlıdır (Çam, 2011, s. 389). Nitekim ideal bir demokrasinin olduğu yönetimlerde halkın da arzuları tam anlamıyla yerine getirilmektedir. Bu yönetimler halkın tercihleri doğrultusunda etkinlikte bulunmaktadırlar. Ancak halkın isteklerinin tam anlamıyla karşılandığı ve halkın tercihleri doğrultusunda etkinlikte bulunan yönetimlerin sayısı oldukça az olsa da toplumların büyük bir kısmı demokratik bir yönetim şekline ulaşmayı hayal etmektedir (Çukurçayır, 2012, s. 23).

İdeal bir demokrasi denildiği zaman akla ilk olarak halkın kendi kendini yönetmesi ve bunu seçimler yoluyla seçtiği kişiler vasıtasıyla gerçekleştirdiği bir yönetim gelmektedir. Ancak gerçekte bu durumun farklı olduğu görülmektedir.

Gelişmiş demokrasilerde politikacıların ve siyasi partilerin seçilmesinde demokratik yolların izlendiği görünse de gerçekte bu durum farklı olmaktadır. Bakıldığı zaman seçmen çoğunluğunun tercihi ile legal olarak iktidara gelenlerin bile, sırf güçlerini kaybetmemek adına yalnızca hizmet kanalını kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda güç tekelini de demokrasi fikriyle uyuşmayacak şekilde açık veya gizli bir biçimde gayrimeşru yollarla da kullanabilmektedirler. Neredeyse bütün iktidarlarda bunu yapan ve halkın iradesi dışına çıkan grupların olduğunu söylemek mümkündür (Baykara, 2020, s. 67). Demokrasiyi yalnızca iktidarlar değil, toplumun kendisi de demokratik olmayan şekillerde kullanabilmektedir.

Topluma bakıldığı zaman herkesin demokrasi taraftarı olduğunu görmek mümkündür. Neredeyse her gün zikrettiğimiz demokrasiye acaba ne kadar bağlıyız? Bunu sorgulamamız gerekmektedir. Bugün kime sorsak kendisinin demokrat olduğunu savunur. Hatta en baskıcı kişiler bile demokrat olduklarını ve demokrasiyi savunduklarını söyleyeceklerdir. Aslında demokrat görünüşün altında yatan egemen olma düşüncesidir. Neredeyse her insan başka bir insanı yönetebileceğini ve bu konuda yeterli olduğunu düşünmektedir. Hâlbuki demokrasi bir kimsenin kendisini başka bir kimseden üstün görmesi değil, başkalarını da kendisi kadar önemsediği bir kavramı ifade etmektedir (Timuçin, 2004, s. 5-6).

Demokrasi anlayışı bir topluma yerleştiğinde insanların kalplerinde ve sosyal, siyasal kurumlarda kendine yer bulduğunda toplumdaki bireyler yasaları kendi eserleriymiş gibi görmekte, yasaları benimsemekte ve kolaylıkla yasalara uymaktadırlar. Demokratik toplumlarda yöneticilerin iktidarına, tanrısal sayıldıklarından değil de gerekli olduğu için boyun eğilmektedir. Devlet başkanına duyulan sevgi de tutku niteliğinde değildir, mantığa dayalı sade bir duygudur. Demokrasilerde herkes haklara sahiptir ve bu hakları ellerinde tutacaklarından emindirler. Demokraside tüm sınıflar arasında karşılıklı sağlam bir güven ve hoşgörü vardır. Böyle bir toplumda aristokraside olduğundan daha az şatafat ve gösteriş olacaktır. Aynı zamanda böyle toplumlarda da aşırı gösteriş olmayacak, yoksulluk daha az olacak ve refah seviyesi daha yüksek olacaktır (Göze, 2016, s. 277).

Demokrasi kavramı Eski Yunan sonrasındaki dönemde tamamen ortadan kalkmamış ancak oldukça az kullanılan bir kavram olmuştur. Yeni Çağ

düşünceleriyle birlikte Demokrasi kavramı tekrardan filizlenmiştir (Eriş ve Akıncı, 2019, s. 37).

İlkçağlardan on yedinci yüzyıla gelene kadar demokrasi denildiği zaman akla direkt toplum ile ilgili birtakım kararların alınması için toplanma alanlarında ve meclislerde toplanmış insanlar gelmekteydi. On dokuzuncu yüzyılda halk, seçilmiş temsilcilerle ortak karar alma süreçlerinde aktif olmaya başlamış ve bu sayede temsili demokrasi daha geniş alanlara yayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte hesap verilebilir, uygulanması mümkün ve istikrarlı bir yönetim şekli elde etmek daha mümkün bir hale gelmiştir (Dulkadir, 2008, s. 71).

Demokratik gelişmeler ilk olarak ise 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ve İngiltere'de başlamıştır. Ancak günümüzdeki anlamıyla tek bir rejimi ifade ettiğini söylemek mümkün değildir. Halkın hükümetler üzerinde etkin denetime sahip olmaları 20. yüzyılın başlarında olmuştur. Bakıldığı zaman 1900 yılından önceki dönemde çok az devlette demokratik yönetim vardı. 1902 yılında bağımsızlığını almış 48 ülkeden yalnızca 9'unda demokrasinin varlığından bahsedilebilir. Aynı durumu 1920'de de görmek mümkündür. Bu tarihte bağımsız olan devlet sayısı 64 iken bunlardan sadece 22'sinde demokrasinin varlığından bahsedilebilmektedir (Dursun, 2014, s. 167-168).

Demokrasinin temel bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden bir tanesi de "*siyasal eşitliktir".* Toplumda siyasal gücü dağıtan mercii hangisiyse, siyasal eşitlik hakkını eşit bir şekilde dağıtmalıdır. Dışarıdan bakıldığı zaman da bu merciinin "*demos*" olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü "*demos"* yani "*halk*" toplumdaki tüm kesimleri ifade etmektedir. Fakat pratikte bunu söylemek pek de mümkün değildir. Çünkü her demokratik sistemin siyasal katılımı bazen kısıtladığını görmek mümkündür (Heywood, 2014, s. 103).

Normal koşullarda insan olarak toplumdaki herkesin eşit siyasal haklara sahip olması gerekmektedir. Siyasal katılım sürecinde bireyler arasında ayrımın yapılmaması, tüm bireylerin eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Bazı aristokratik görüşler bazı bireylerin doğası gereği siyasal toplumda daha değerli olduğunu ve burada onların alacakları rolleri kategorize etmiştir. Ancak demokrasi bu görüşe karşı çıkarak bütün bireylerin eşit değerlere sahip olduğunu savunmuş ve

siyasal katılımda, iktidarı kullanmada ve iktidara katılımda eşit oldukları tezini savunmuştur (Dursun, 2014, s. 171).

Demokrasi ile piyasa kapitalizmi arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin karmaşık olduğu görünse de aslında aralarında doğru bir orantı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü piyasa kapitalizmi büyüdükçe genel olarak ekonomik büyüme de olmuştur. Ekonomik büyüme de demokrasi için olumlu bir durumdur. Ekonomik büyüme sayesinde toplumda fakirlik azalır ve yaşam standartları iyileşir. Bu da sosyal ve politik ayrılıkları azaltır. Ekonomik büyümeyle birlikte tarafların hepsi bir kazanç elde etmiş olurlar. Aynı zamanda ekonomik büyümenin hükümetlerin, grupların ve bireylerin eğitimi üzerinde de olumlu bir etkisi olmuştur. Çünkü ekonomik büyümeyle birlikte halkın eğitimi için gerekli olan kaynaklar sağlanmıştır. Bu da okuryazarlık oranlarını artırmıştır (Dahl, 2021, s. 181-183).

Demokratik sistem üç şekilde görülmektedir. Bunlar: Doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasidir. Temsili demokrasinin üç rejimi (Anayasa Hukukunda hükümet denilmektedir) vardır: Başkanlık, parlamenter ve meclis hükümeti sistemleri. İlk ikisi kuvvetler ayrılığı sistemine (katı ve yumuşak olarak) dayanmaktadır(Tunaya, 2000 s. 97-98). Demokratik sistemlerin üç temel düzeyi bulunmaktadır. Bunlar; doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasidir.

2.1.2. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi, halkın kendi kendini yönettiği demokrasi türüdür. Doğrudan demokraside halk yasaların kabulü için toplanır ve doğrudan doğruya karar alır. Bu yönetim şeklinde halk, başkalarını araya koymadan direkt olarak kendini yönetmektedir. Ancak günlük yaşamın bazı basit işlerini yerine getirmek üzere bazı kamu görevlilerinin atamaları yapılmakta ve bu görevliler kararlar almaktadırlar. Aslında halkın yaptığı iş bir nevi parlamentonun yaptığı iştir. Yani halk önemli kararlar alır, yasa yapar ancak bunu yürüten mercii yöneticilerdir (Çam, 2011, s. 399).

Modern dünyada sınırlı bir uygulama alanına sahip olan doğrudan demokrasi, kitlelerin toplantı yoluyla yönetimi anlamına gelmektedir. Yönetimde

belli başlı bütün kararlar, tüm vatandaşların üye olukları Meclis veya Ecclesia[1] tarafından alınmaktaydı. Bu meclis yılda en az 40 kere toplanıyordu. İhtiyaç duyulması halinde tam zamanlı çalışabilecek ve tüm vatandaşları temsil eden kamu görevlilerinden küçük bir grup kura yoluyla veya dönüşümlü olarak seçiliyordu. Mümkün olduğunca geniş bir katılımın sağlanması adına seçilen görevlilerin görev süreleri kısa tutulmaktaydı. 500 vatandaştan oluşan bir konsey vardı ve bu konsey meclisin yürütme veya idare komitesi olarak faaliyet göstermekteydi. Aynı zamanda Konseye teklifler hazırlayan 50 kişilik bir Komite de vardı. Komite başkanlık süresi sadece bir gündü ve başkanlık yapan biri hayatı boyunca bir daha Komite başkanı olamazdı. Tek istisnai durum, tecrübeye duyulan ihtiyaçtan dolayı, diğer kamu görevlilerinden farklı olarak on generalin tekrardan seçilmesinin mümkün olduğu durumdur (Heywood, 2014, s. 107).

Modernleşme öncesi dönemdeki kuramlarda demokrasi, doğrudan halk egemenliği olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışa göre kamusal işlerin görüşülmesine ve kamusal işlerle ilgili alınan kararlara katılan kimseler tam vatandaş olarak nitelendirilmiştir. Bu demokrasi modeli büyük devletlerde uygulanmamaktadır. Çünkü bu tür devletler demokratik bir yapıya geçmek istediklerinde temsili demokratik kurumların kurulması zorunlu bir hale gelmektedir. Temsili demokrasi, doğrudan demokratik kurumları tamamıyla dışta bırakmaz. Doğrudan demokratik kurumların faaliyette olup olmadıkları ya da faaliyetteyse hangi ölçüde faaliyette olduğu birçok faktöre bağlıdır (Schmidt, 2002, s. 245). Kısacası doğrudan demokraside halk hiçbir aracı olmadan yönetime direk olarak katılmaktadır.

2.1.1. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasiyle doğrudan demokrasinin birleşmesinden türeyen bir demokrasi türüdür. Temsili demokraside iktidar halkın temsilcilerindedir ve halk iktidarı tamamıyla temsilcilerine bırakmaktadır. Yönetenler, tekrardan seçilmeme durumu dışında yönetilenler tarafından doğrudan kontrol edilmemektedir. Yarı doğrudan demokrasiler ise halka iktidarı temsilcilerle paylaşma hakkı vermektedir. Burada halk yine kendi temsilcilerini seçmektedir; ancak önemli konularda, özellikle de yasama alanında kendi karar alma yetkisini

[1] Eski Yunan şehirlerinde yasama meclisi veya halk meclisi toplantı salonları anlamına gelmektedir.

kullanmaktadır. Halkın kullandığı bu yetki usulleri veto, referandum ve teklif hakkıdır (Çam, 2011, s. 403).

Veto; parlamentoda alınan veya kabul edilen bir kanunun halkın inisiyatifi ile yapılan bir referandum ile yürürlüğe girmesinin engellenmesidir (Gözler, 2015, s. 95).

Referandum; yarı doğrudan demokrasinin en temel uygulama yoludur. Bir yasa eğer halkoyuna sunulacaksa burada referandumdan söz edilir. Meclisler tarafından hazırlanan ve kabul edilen yasa metinlerinin yürürlüğe girebilmesi için halkoyuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumda referandum zorunlu ya da ihtiyari olabilir. Referandumun zorunlu olması durumunda yasanın yasallaşması için kesin olarak halkoyuna sunulması ve onun tarafından onaylanması durumu söz konusudur (Çam, 2011, s. 403).

Teklif Hakkı; bu yöntemle halkın belli koşullar dâhilinde yasama organlarına yasa önerme hakkı tanınmıştır. Burada vatandaşlar belli bir sayıda imza toplayarak yasa önerisinde bulunması söz konusudur. Bu sayede halk seçim zamanı dışında da siyasal katılım sağlamaktadır. Bu şekilde halk siyaseti belirleme sürecinde aktif durumdadır (Turan, 2014, s. 264).

Buradan da anlaşılacağı üzere yarı doğrudan demokraside halk, egemenliğin kullanılmasına bazı durumlarda doğrudan doğruya katılabilmektedir. Bu nedenle yarı doğrudan demokrasi temelde bir temsili demokrasidir denilebilir (Gözler, 2015, s. 93-94). Bu demokrasi modelinde seçimler düzenli olarak yapılmakta ve seçimlerle belirlenen temsilciler, yönetilenler adına iktidarı kullanmaktadırlar (Turan, 2014, s. 262). Yarı doğrudan demokraside iktidarı kullanma hakkı yöneticiler ile halk arasında paylaşılmaktadır. Burada halk yasamada karar alma hakkına sahiptir. Gerek duyulduğunda halk yönetime dâhil edilir.

2.1.2. Temsili Demokrasi

Bu demokrasi modeli özellikle 19. yüzyıl "*ulus-devlet"* anlayışının bir ürünüdür. Temsili demokrasi modelinde halk doğrudan doğruya yönetime katılmaz, halkın seçtiği yöneticiler halkı yönetimde temsil etmektedir. Bu modelin temel amacı toplumda halkın çoğunluğunun yönetime katılmasını sağlamaktır (Turan, 2014, s. 260).

Temsili demokrasilerde hukuksal temeli oluşturan, seçmenlerle seçilenler arasındaki ilişkinin hangi seviyede olduğunu temsil sistemi belirlemektedir. Burada egemenliğin gerçek sahibi halktır. Ancak halk yetkilerini yönetimde kendilerini yönetecek olan seçilmişlere devretmektedir. Seçilmişler halkın yetkilerini sınırsız ve toplu temsil edebilme hakkına sahiptirler (Çam, 2011, s. 400).

Bu nedenle nüfusu fazla olan ve nüfusu geniş alanlara yayılmış olan toplumlarda halkın doğrudan demokrasi süreçlerinde karar vermesi zorlaştığından demokrasiyi savunanlar ve demokrasi idealinden vazgeçmeyenler, halkın yönetimde etkin olabilmesini sağlamak için çareyi temsili demokrasiyi geliştirmekte bulmaya çalışılmışlardır (Tekeli, 2017, s. 72-73).

Temsil kavramının anlamlı olabilmesi sınırları belli olan bir toprak (*territory)* ve bu toprak üzerinde yaşayan bir halk topluluğunun olmasına bağlıdır. Demokrasinin bu modelinin anlamlı olabilmesi, sınırları belli olan bu toprak parçası üzerinde yaşayan insanların verecekleri kararların yalnızca onları etkilemesine bağlıdır. Yani denilebilir ki bu toprak üzerinde yaşayan insanlar kendi kaderlerini yapacakları tercihlerle kendileri belirleyeceklerdir (Tekeli, 2017, s. 73). Çünkü halkın seçtiği kişinin iradesi halkın iradesini temsil etmektedir. Temsilcilerin istek ve arzuları bir nevi halkın istek ve arzularıdır. Temsilcilerin parlamentoda yaptıkları işlemler kendi adlarına değil, onları seçen halkın lehine sonuçlar doğurmaktadır. Ancak temsilcilerin yaptıkları işlemleri halkın onayına sunma gibi bir mecburiyetleri yoktur (Gözler, 2015, s. 92).

Bu bağlamda halkın egemenlik hakları da yine halk adına bu hakları kullanacak olan seçilmişlere geçmiştir. Modern demokrasilerde devletin anahtar kavramını siyasal katılım oluşturmaktadır. Siyasal katılımda olası bir çoğunluğun gücünden çekinilse de siyasal katılımla birlikte oluşacak demokrasinin temsil alanında bir düzen oluşturacağı düşünülmüştür (Karadağ vd., 2014, s. 175).

18. yüzyıl politika teorisyeni olan Jean-Jacques Rousseau'ya göre ise seçmenler sadece seçim döneminde özgürdürler. Birkaç yılda bir yapılan seçimlerde seçmen gider oy kullanır, seçimler bittikten sonra ise yine halk seçilmişlerine boyun eğme durumuna geçer. Rousseau, bu söylemi özellikle o dönemde İngiliz halkı için kullanmıştır. Seçime giden halkın seçime giden halkın parlamento üyelerini seçtikten sonra tekrar köle durumuna düştüğünü belirtmiştir.

Bu nedenle de temsil sisteminin gerçek anlamda bir demokratik ortam oluşturmayacağı düşünülmektedir (Rousseau,2006, s. 90; Beetham ve Boyle, 1998, s. 7). Her ne kadar seçmen sandık başına gidip oy kullansa bile bireyler için tam bir özgürlük ortamı oluşturulamamaktadır. Elbette ki halkın yöneticilerini seçmeleri için adil, dürüst ve rekabetçi seçimlerin yapılması gerekmektedir. Seçimler yapılmadan siyasal yönetimin temelleri atılamaz (Turan, 2014, s. 261). Bu demokrasi türünde öncelikli hedef toplumun çoğunluğunu yönetime katmaktır. Burada egemenlik halkındır. Fakat yönetimde halkın yetkileri yine halkın seçtiği kişilerdedir. Üç demokratik sistem dışında siyasal katılım için temsili ve çoğulcu demokrasiler de son derece önemlidir.

2.1.3. Çoğulcu Demokrasi

Batı demokrasisinin temel özelliği, toplumda değişik düşüncelerin olması ve yaşama hakkını tanımasıdır. Batı demokrasinin çoğunlukçu demokrasi olarak nitelendirilmesi de bundan ileri gelmektedir. Zaten siyasal liberalizmin özünü çoğulculuk oluşturmaktadır. Buna göre hiçbir düşünce diğerinden üstün değildir. Yani ayrıcalıklı olan herhangi bir düşünce yoktur. Bütün düşünceler özgürdür, özgür bir şekilde açıklanır, özgür bir şekilde örgütlenir ve düşünce her ne olursa olsun iktidara gelme hakkına sahiptir. Çoğulculuk ilkesinde önemli bazı noktalar vardır. Bunlar: Düşünceler, öncelikli olarak içerik bakımından özgürdür. Hiçbir düşüncenin içeriği sınırlandırılamaz. Çünkü bir düşüncenin faydalı ya da zararlı, ılımlı ya da aşırı, meşru ya da meşru olmayan olarak ayırmak yanlış olacaktır. Çünkü düşünceler üzerinden bu ayrımları yapacak sağlıklı bir ölçü de yoktur. Misal olarak, grev hakkı yararlı mı, yoksa zararlı mıdır? Bunun için net bir ifade kullanmak mümkün değildir. Çünkü grev hakkı emekçiler için yararlı, fakat işverenler için zararlıdır. Bu düşüncelerin içeriğinin netlik kazanması için de hakem belirlenemez. Bir düşüncenin içeriği ne olursa olsun "*düşünce düşüncedir; ve içeriği ne olursa olsun, insan haklarının en soylusu olarak saygıya değerdir".* Özellikle de demokrasilerde, düşünce özgürlüğü sadece kurulu düzene veya anayasaya uygun düşünceler değil, aynı zamanda herkesin hakkıdır (Tanilli, 1993, s. 38-39).

Zamanımız demokrasilerinin hepsi de yöneten demokrasi şekline aittir. Bununla birlikte, bu demokrasiler gerçek halkın siyasi iradesini üstün kılmak

iddiasındadır. Fakat yönetici konumunda olan bu halk, her ülkede aynı özellikleri göstermemektedir. Marksist demokrasilerde bu kesimi halkçı monokrasiler diye nitelendirmek daha doğru olacaktır. Bu toplumlarda halk birleşmiş ve halk arasındaki anlaşmazlıklar ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda arzu edilen sosyal düzen arasındaki farklar da yok olmuştur. Bu toplumun üyeleri ortak bir imanda birleşmiş ve kolektif hayatı düzenleme şekli üzerinde aynı fikirleri savunan bir halk olmuştur. Bu toplumda bireyler birbirlerine benzer özelliklere sahip ve biri diğerinin yerine konulabilecek şekilde arı kovanı veya bir karınca yuvası şeklinde göstermek ancak bir karikatür olacaktır (Burdeau, 1964, s. 57).

Bu sistemde hükümetlerin kararlarını etkilemeye çalışan birden fazla baskı grubu (işveren örgütleri, sendikalar vb.) vardır. Ancak gruplar arasında güç farkı vardır. Yani her grubun gücü eşit değildir. Çoğulculukta önemli olan, herhangi bir grubun her alanda hâkim olamamasıdır. Özellikle de bu noktada, karar alma süreçlerine bakılmaktadır. Bakıldığında kendilerini seçkinci ve Marksist gelenekten ayırmışlardır. Çoğulcu gelenek temel varsayım olarak daha çok sermayeyle emek arasındaki dengeye işaret etmiştir. Sistem içerisinde tam rekabet koşullarından bahsetmek mümkün değildir. Ancak burada sermaye veya emeğin hâkimiyeti de söz konusu değildir. Her iki grup da hükümetleri etkileyebilmektedir. Örnek olarak, sendikalar grev yoluyla etkileyebilecekken, sermaye ise ekonomik gücünden dolayı hükümetlere baskı uygulayabilmektedir. Çoğulcu yaklaşım devletin ve siyasal iktidarın hâkim iktisadi çıkarlarının belli grupların kontrolünde olması durumunu reddetmektedir. Genel oy hakkının yaygınlık kazanması, işçilerin çıkarlarını yansıtan siyasi partilerin ve sendikaların gelişmesiyle birlikte üretim araçlarını ellerinde bulunduran sermaye sahibi kişiler ile devlet arasındaki bağın koptuğunu vurgulamaktadır. Devlet ile sermayedarlar arasındaki bağların kopmasına bağlı olarak artık siyasal iktidar için iktisadi kaynakların pek de bir önemi kalmamıştır. Bu nedenle siyasalın özerk bir hal aldığı düşünülmektedir. Bu demokrasi anlayışına göre çoğulcu yaklaşım bir devlet kuramı olarak kabul edilmemektedir (Acar ve Uslu, 2016, s. 55-56).

2.1.4. Katılımcı Demokrasi

Katılımcı demokrasi, yurttaşların yönetimde kendilerini ilgilendiren konulara aktif bir şekilde katılmalarını ifade eder. Durağan bir yapıya sahip

olmayan demokrasi, 2500 yıl önce Atina'da uygulanmış ve o günden bu yana sürekli olarak gelişmiş ve genişlemiş bir kavramdır. Günümüz katılımcı demokrasisi, temsili demokrasinin eleştirisi sonucu doğmuştur (Türmen, 2021, s. 139).

Ülkelerin geniş coğrafik alanlara yayılması ve nüfuslarının sürekli olarak artmasının sonucunda temsili demokrasi uygulanmak zorunda kalınmıştır. Çünkü doğrudan demokrasiyi uygulama durumu oldukça zayıflamıştır. Bu nedenle toplumu temsil eden mekanizmaların oranı artış göstermiştir. Bu sefer de demokratik yöntemlerin toplumun geneline uygulanabilirliği zayıflık kazanmıştır. Bu sorunun da katılımcı demokrasiyle çözülebileceği öngörülmüş ve birtakım mekanizmalar geliştirilmiştir. Katılımcı demokrasi toplumun daha geniş tabanında kendine uygulama alanı bulmuştur. Tabii ki temsili demokrasi de siyasal anlamda varlığını devam ettirmiştir. Fakat temsili demokraside gerçek anlamda demokrasinin uygulanmasında eksik kalan yönler olmuştur. Özellikle de temsil ve katılım sağlama konusunda zayıf kalmıştır. Bu nedenle toplumun daha geniş tabanına yayılan katılımcı demokrasi modeli uygulanmaya başlanmıştır (Turan, 2014, s. 64).

Modern dünyada temsili demokrasi ile birlikte oluşabilecek olası bir çoğunluk baskısının önüne geçebilmek için de çoğulcu demokrasi geliştirilmiştir. Çoğulcu demokrasi anlayışında grubun çıkar ve istekleri, bireyin isteklerinin önüne geçmiştir. Burada bireyin yok oluşu eleştirilmiş ve bireyin de karar sürecinde yer almak istemesi çoğulcu demokrasi anlayışının içinden katılımcı demokrasinin doğmasını sağlamıştır (Tekeli, 2017, s. 85).

Katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin de taşıdığı çoğu özelliğe sahip ve temsil sitemin uygulanabilirliğini sağlayacak mekanizmalara sahiptir. Bununla birlikte doğrudan demokrasi ortamını sağlayabilme ve var olan demokratik sistemleri de daha katılımcı bir seviyeye getirme çabasını barındırmaktadır (İzmir, 2020, s. 276).

Katılımcı demokrasiyi temsili demokrasiden ayıran temel özellikler şöyledir:

- Bireylere onları ilgilendiren, onlarla ilgili alınan kararlara katılım sağlama olanağı vermektedir.

- Ortak alınması gereken konularla ilgili, seçimler dışında farklı yöntemlere başvurma olanağı sağlamaktadır.
- Siyasal olmayan konulara katılan bireylerin belli konular hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır (Çukurçayır, 2012, s. 25-26).

Demokrasinin birçok çeşidi sayılabilir. Ancak günümüzde en önemli olanı ve öne çıkan demokrasi çeşidi katılımcı demokrasidir. Katılımcı demokraside aktif bir sivil toplum vardır. Halk siyasal katılımı sadece seçimlerle değil aynı zamanda seçim dışı yollarla ve yoğun bir şekilde sağlamaktadır (Fedayi, 2011, s. 39).

Katılımcı demokrasinin temelleri klasik demokrasiye dayanmaktadır. Klasik demokrasi de halkın egemenliği, bireylerin katılımına ve toplumun ortak çıkarlarını günümüz şartlarına göre yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle halkı ilgilendiren konularda halkın politikada daha çok etkili olmasını ve söz sahibi olmasını sağlamıştır. Bu da halkın siyasal katılıma daha yakın olmasını ve katılım gerçekleştirmesini sağlamıştır (İzmir, 2020, s. 276).

2.2. Demokrasilerde Siyasal Katılım

Demokratik sistemlerde, demokratik yöntemlerden faydalanılarak yurttaşların istekleri karşılanır. Bu yöntemlerden bazıları ve en çok bilinenleri de seçimler, halk oylamaları, baskı gruplarının birtakım etkinlikleri ya da halkla yapılan anketlerdir. Bu yöntemlerden en önemli olanı da seçimlerdir. Seçimler, halkın en çok katılım sağladığı ve kendi gelecekleri ile ilgili politikaları onayladığı ya da reddettiği önemli bir araçtır. Halk, seçimler yoluyla partilerin politikalarını tercih ederken, hükümet olacak partiye isteklerini siyasi erke iletmiş olur. Seçimlerin diğer önemli bir özelliği de, gerek bireysel gerekse toplumun tüm kesimlerinin isteklerini yansıtmasına olanak vermesidir (Çukurçayır, 2012, s. 53).

Her ne kadar demokratik mekanizmanın işleyişine halk sınırlı bir şekilde katılım sağlıyor olsa bile, kişiler siyasal tercihlerini özgür bir şekilde tam olarak gerçekleştiremiyor olsalar da seçim yoluyla veya başka yollardan siyasal katılımın hiçbir değer taşımadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü halkın kendilerini yönetecek olanları seçimle başa getirip, tutumlarını beğenmediği yöneticileri yine seçimle iktidardan uzaklaştırması fonksiyonel açıdan son derece önemlidir. Bu temel mekanizmanın, birçok eksiği olmasına rağmen, yönetilenlerin karşısında sorumlu bir iktidarın olmasını sağlamaktadır. Seçimlerde halkın çoğunluğundan

onay alan bir parti, bir sonraki seçimde yine iktidara gelebilmek için programında ve seçim bildirisinde yayınladığı ilkelerden uzaklaşmamaya özen göstermek zorundadır. Böylece halk, seçim yoluyla iktidarı doğrudan doğruya kullanmasa bile belirli aralıklarla iktidarı kontrol olanağını elinde tutmaktadır (Kapani, 2007, s. 153).

Bireylerin siyasal katılımını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak temelde insanların siyasal katılımlarının üzerinde önemli derecede etkili olan bazı değişkenler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar kişisel menfaatler, dini inanış ve siyasi görüş gibi temel değişkenlerdir. Yine siyasal katılımı etkileyen faktörler arasında kişilerin sosyoekonomik, biyolojik, çevresel, kültürel faktörlerini de saymak mümkündür. Siyasal katılım üzerinde önemli bir etkiye sahip olan diğer bir değişken ise dindir. Meselenin iktisadî boyutu üzerinde odaklaşanlar, dinin iktisadî davranış üzerindeki belirleyici etkisinden söz etmişlerdir. Bu değişkenler arasında özellikle sosyoekonomik değişkenler, diğer değişkenlere göre daha çok ön plana çıkarken, modern toplumlarda siyasal katılım noktasında sivil toplum kuruluşları önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliği de ülkelerin yönetim şekline göre değişiklik gösterebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları totaliter rejimlerde dar bir hareket alanında kalırken, ileri demokrasilerde sivil toplum kuruluşları kendilerine daha geniş hareket alanı bulabilmektedirler. Siyasal katılım üzerinde önemli olan diğer bir etmen ise demokrasinin yönetimlerdeki hâkimiyetidir. Demokrasi siyasal katılım konusunda başat rol oynamaktadır. Halkın siyasal katılımı demokrasinin gelişmesinde önemli bir role sahip olurken, yönetimlerdeki demokrasi düzeyi de siyasal katılımın boyutunu belirlemektedir. Bu iki kavramın birbirlerini etkileyen dinamik bir süreç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Siyasal katılımın olmadığı bir yönetimin demokratik olamayacağı gibi, demokratik olmayan yönetimlerde de siyasal katılımın oldukça zor olacağı gerçeği aşikârdır (Tatar, 2003, s. 341; Eriş, ve Akıncı, 2019, s. 43-44). Zaten demokrasinin olmazsa olmazları, seçme hakkına sahip olan vatandaşların ve onların özgür bir şekilde tercih edebilecekleri siyasal alternatiflerin olmasıdır (Küçükyılmaz, 2011, s. 37). Kısacası bir yönetimin demokrasi olabilmesi için öncelikle siyasal katılımda tam eşitliğe yer vermesi gerekmektedir. Siyasal katılımın olmadığı yönetimler demokrasi olarak nitelendirilemez.

2.3. Siyasal Katılım ve Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler

Bu bölümde siyasal katılımın tanımı ve siyasal katılım üzerinde etkili olan yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, yerleşim yeri, din ve etnik kimlik, kitle iletişim araçları ve sosyal medya faktörleri elen alınacaktır.

2.3.1. Siyasal Katılım

Siyaset bilimciler siyasal katılıma dair birçok tanım yapmışlardır. Ancak kavram ile ilgili uzlaşılan bir tanım yoktur. Siyasal katılım bir ülkede demokrasinin olup olmadığını en iyi gösteren kavramlardan biridir. Aynı zamanda demokrasilerin kabul edilmesi ve demokrasilerin varlığının devam etmesi için önemli kavramlardan bir tanesidir. Siyasal katılımın daha iyi anlaşılması için öncelikle siyaset bilimcilerin kavramla ilgili yaptıkları tanımlara yer vermekte fayda vardır (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 39). Siyasal katılımı Ahmet Taner Kışlalı *"Yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine siyasal katılma diyoruz"* şeklinde tanımlamıştır. Mahalle, köy ve diğer devlet yöneticilerinin seçilmesi için yapılan seçimler, siyasal katılımın sadece bir bölümünü oluşturur. Demokrasilerin gelişmişliğini gösteren en önemli faktörlerden bir tanesi siyasal katılımın yaygınlığıdır (Kışlalı, 1987, s. 355). Toplumda kişilerin sadece oy kullanmalarını siyasal katılım olarak değerlendirmek yanlış ve eksik bir tabir olur. Çünkü toplumda kişilerin siyasete karşı olan ilgileri birbirinden farklıdır. Kimi insanlar siyasete tamamen ilgisizdir. Kimileri ise sürekli olarak siyaset ile ilgilenir. Fakat siyasetle uğraşan bu kişiler toplum içinde azınlıktadırlar. Ancak genel olarak toplumdaki bütün insanlar siyasal bir sistem içindedirler (Kapani, 2007, s. 144).

Siyasal katılım kavramı üzerinde genel bir tanımda uzlaşılmadığını ifade etmiştik. Ancak yapılan bazı tanımlamalara göre siyasal katılım sadece siyasal davranışları değil, aynı zamanda bireylerin tutumunu da siyasal katılım olarak kabul edilmektedir. Yine yapılan bazı tanımlara göre hukuka uygun olan veya olmayan davranışlar da siyasal katılımı tanımlamaktadır (Çam, 2011, s. 169).

Bireylerin siyasal karar sürecinde ve siyasal sistemler karşısındaki davranışları farklılık gösterebilmektedir. Vatandaşların bir kısmı var olan sistemi olduğu gibi kabul etmekte ve sistemi sorgulamamakta ya da eleştirmemektedir. Dolayısıyla vatandaşlar tamamen sistemin belirlediği çerçevede davranışlar

sergilemektedir. Burada vatandaşların davranışlarını siyasal sistem belirlemektedir. Fakat var olan siyasal sistemi kabul etmeyen vatandaşlar ise siyasal sistemi ya düzeltmek ya da değiştirmek için uğraş vermektedir. Siyasal sisteme uzak olan vatandaşlar, siyasal sistemden uzak durmaktadır. Bu vatandaşlar siyasal katılımda pasif olanlardır. Siyasal katılımla yakından ilgilenen ve siyasal sistemi değiştirmeye çalışan vatandaşlar ise siyasal sistemde aktif olanlardır. Başka bir grup var ki bu grup siyasete hiç katılmamaktadır. Bunlara "*apatetik"* ya da "*parokial"* (hareketsiz vatandaşlar) denilmektedir. Fakat içinde bulunduğumuz toplumda böyle bir topluluktan bahsetmek pek mümkün değildir. Her insan az da olsa siyasetle ilgilenir ve siyasete katılır (Daver, 1969, s. 203).

Meşruluğun temel ölçütü olan siyasal katılma "*Halk Egemenliği"* kavramının yaygınlık kazanması ile gelişmiştir. Günümüzde bir yönetimin demokratik olup olmamasının temel ölçütü, yönetimlerin halka tanıdığı siyasal katılma ölçütlerine bağlıdır (Kışlalı, 2021, s. 243). Demokratik olmayan toplumlarda siyasal katılım düzeyi oldukça düşüktür. Siyasal katılım seviyesinin yükselmesi için ülkelerin demokratik bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Halk, özgür ve hür iradesi ile herhangi bir baskı altında bırakılmadan, seçme ve seçilme hakkını kullanabiliyorsa demokratik bir ortamın olduğundan bahsedilebilir.

Eski Yunan Site devletlerine göre günümüz şehirlerinin hem nüfuslarının hem de yapıların gelişip büyümesiyle siyasal katılımın güçleştiği ifade edilmektedir. Ancak günümüzde seçmenin kendilerini yönetmeleri için seçtikleri kişiler, halkın istek ve arzularını dile getirmektedir. Günümüz demokrasilerinde temsili olarak seçilen bu kişiler halkın temsilcileridir. Halk, istek ve ihtiyaçlarını seçtiği bu siyasi aktörler vasıtasıyla dile getirir ve bu sayede de siyasal katılımını gerçekleştirmiş olur. Halkın bu şekildeki siyasal katılımı demokratik sistemlerin işlemesi ve yürütülmesinde de önemli bir etkisi vardır. Günümüz gelişmeleri "*aşırı merkeziyetçi* ve *otoriter*" yönetime sahip olan devletlerin yönetim şekillerini değiştirip daha katılımcı ve demokratik bir yönetim oluşturmaya çalışmaktadır (Aktan, 2017, s. 5).

Halkın siyasal anlamda kendilerini ilgilendiren konularda istek ve arzularını dile getirdiği tek sistem katılımcı demokrasi sistemidir. Katılımcı demokrasi sistemini destekleyenler her geçen gün daha da artmaktadır. Siyasal karar alma

süreçlerinde halkın farklı şekillerde en çok katılım sağladığı sistem yine katılımcı demokrasi sistemidir. Zaten demokrasi kavramı ile en çok ilişkilendirilen kavram siyasal katılım kavramıdır. Bu yüzden demokrasi siyasal katılımdan ayrı düşünülemez. Zaten demokrasiye üstün bir özellik katan temel faktör toplumun siyasal sisteme katılımı ve bu sistemi denetlemesidir. Halk siyasal sistemlere katılım sağlayarak hem siyaseti hem de yönetimi etkilemiş olmaktadır. Katılımda siyasal gücü oluşturan da bireylerdir. Bireyler kendilerini yani aslında toplumu ilgilendiren kararların alınasına katılım sağlamaktadır. Bu sayede yurttaşlar toplumu ilgilendiren kararların üretilmesine ortak olmuş olurlar (Çukurçayır, 2012, s. 25).

Siyasal yaşama ilgi konusundaki doktrinlerde farklı görüşler dile getirmektedir. Burada "*tutucu ve toplumcu"* görüşler mevcuttur. Tutucuların ortak görüşüne göre siyasal yaşam "*uzmanlaşma, yetkililik ve profesyonel"* olmayı gerekli kılmaktadır. Bazı siyaset bilimciler toplumun tümünün siyasetle ilgilenmesinin imkânsızlığına dikkat çekmişlerdir. Bu siyaset bilimcilere göre demokrasinin düzenli bir şekilde işlemesi için siyaset bilimcilerin uzman ve profesyonel olmaları gerekmektedir. Tutucu görüşteki siyaset bilimciler uzman ve profesyonelleşmiş siyaset bilimcilerin halkın tercihlerini belirleyip siyasal katılım sağlamalarını yeterli görmektedir. Toplumcu görüşteki siyaset bilimciler ise toplumdaki bütün bireylerin siyasetle ilgilenmesi gerektiği düşüncesinde birleşmişlerdir (Çam, 2011, s. 170).

Doktrinler dışında, bakıldığı zaman siyasal davranışlar üzerinde etkili olan birtakım faktörlerin olduğu görülmektedir. "*Cinsiyet, yaş, sosyal tabakalar, eğitim"* gibi birçok faktörün siyasal katılımda yapılan araştırmalarla etkili olduğu saptanmıştır (Çam, 2011, s. 170).

Bu çalışmada da bireylerin siyasal katılımları üzerinde etkili olabilecek yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, yerleşim yeri, din ve etnik kimlik, kitle iletişim araçları ve sosyal medya faktörleri incelemeye tabi tutulacaktır.

2.3.2. Siyasal Katılımda Yaş Faktörü

Siyasal sistem içinde bireyin belli bir fikre sahip olması için belirli bir yaş düzeyinde olması gerekir. Bireyin içerisinde bulunduğu çevredeki siyasi faaliyetlere karşı ilgi duyması için çevresindeki siyasal olayları anlayabilecek ve bu

siyasal olaylara karşı tepki verebilecek durumda (yaşta) olması gerekir. Bu da kişinin belli bir yaş grubu içinde yer almasına bağlıdır (Aktan, 2017, s. 17). Yaşın ilerlemesine bağlı olarak yani bireyin olgunluk çağına geçmesiyle birlikte, siyasal karar vermede daha ılımlı olmaya başlamaktadır. Yaş grupları arasındaki değişimi meydana getiren, kişilerin bireysel enerjisidir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak enerjisi azalan birey olası köklü değişikliklere uyum sağlama konusunda çekingen davranmaktadır. Birey zamanın ilerlediğini ve değişiklilere uyum sağlayacak zamanının daraldığını düşünmektedir (Kışlalı, 1987, s. 135).

Ancak bu durum gençler için bir sıkıntı teşkil etmemektedir. Gençler yaşları gereği hem enerjik oldukları için hem de yaşı ilerlemiş bireylere göre geçim sıkıntısı yaşamadığı ve disiplinli hareket etmesini gerektirecek bir mesleğe sahip olmadığı için rahatlıkla siyasi partilerin seçim çalışmalarına, yürüyüş ve boykotlara katılma imkânına sahiptir. Yaşlı ve orta yaş grubundaki bireylerin seçim çalışmalarına, boykot ve grev gibi eylemlerde bulunmaları daha zordur. Özellikle bu yaş gruplarının ailelerinin geçimini sağlama ve sahip oldukları meslekleri gereği disiplinli davranmaları gerektiği için siyasal eylemlerden uzak durmak zorunda kalmaktadır (Dursun, 2014, s. 245).

Bu nedenle özellikle yaşlılar genç kesime göre daha tutucu olabilmektedir. Yaşlılar elde ettikleri maddi manevi kazanımlarını kaybetmekten korkmaktadır. Elde ettikleri kazanımları kaybetmeleri durumunda tekrar bunları elde edebilecek yeterli zaman ve enerjilerinin olmadıklarını düşünmektedir (Kışlalı, 1987, s. 135). Bu nedenle birçok siyasal faaliyetten uzak durmayı tercih edebilmektedir.

Yapılan ampirik araştırmalarla farklı yaş gruplarındaki bireylerin siyasal katılımda farklı tutum ve davranışlar sergiledikleri de doğrulanmıştır. Yaş, bireyin değiştirebileceği ya da yaş ile ilgili tasarrufta bulunabileceği bir şey değildir. Bu nedenle bireyde meydana gelen fiziksel değişimler onun siyasal katılımına da yansımaktadır. Çocukken birey aileden, ailenin tercihlerinden etkilenir ve bu doğrultuda taklitçi davranışlar sergilemektedir. Bireyin okula başlaması ve on beş yaşına gelmesiyle birlikte, toplumsal ve siyasal davranışları şekillenmeye başlamaktadır. Çünkü birey olayları anlayacak ve anlamlandıracak yaşa gelmiştir (Turan, 2014, s. 186-187). Yaşın ilerlemesine orantılı olarak siyasal katılım da artmaktadır. Gençlerin siyasal katılıma daha çok katıldıkları varsayılsa da bu durum

ispatlanamamıştır. Oransal olarak gençler daha az katılım sağlamaktadır. Gençler daha çok radikal siyasal katılımlara ilgi gösterirken yaşlılar daha çok merkeze ilgi göstermektedir (Çam, 2011, s. 170).

2.3.3. Siyasal Katılımda Cinsiyet Faktörü

Bireyin siyasal karar alma süreci üzerinde etkili olan önemli faktörlerden bir tanesi de cinsiyettir. Bütün toplumlarda cinsiyetin dayattığı bir rol farkı bulunmaktadır. Bu da bireylerin siyasal karar alma eylemlerine etki etmektedir. Cinsiyet farkı siyasal katılımda erkeğe geniş bir alan kazandırırken, kadınların siyasal katılım alanlarını daraltmaktadır. Hukuken böyle bir şey mümkün olmasa da sosyolojik olarak kadın ve erkek arasında farklılıkların olduğu da bir gerçektir. Toplumda kadına biçilen roller ev, aile ile ilgiliyken, erkeğe ev dışı roller biçilmiştir. Eve bağlı bırakılan kadın sosyo-ekonomik olarak erkekten daha dezavantajlı duruma düştüğü için bu durum siyasal katılımda da kadınların erkeklerden geri kalmalarına neden olmuştur. Ev ve aile içi rollerden kurtulamayan, bu rollerle yetinen kadınların siyasal anlamda aktif olmalarını beklemek son derece anlamsız olur (Dursun, 2014, s. 246).

Farklı ülkelerde yapılan araştırmalara göre erkeğe karşı eğitimli, çalışkan ve girişken gibi tanımlamalar yapılırken; kadına ise ev, aile, akrabalık gibi bütünleştirici roller, dışarı ile kısıtlı ilişkisi olan ve başarılı olamayacağı gibi tanımlar yapılmıştır (Çukurçayır, 2012, s. 80). Kadına karşı yapılan bu gibi tanımlar, toplum içinde kadının kısıtlı olmasına neden olmakta ve bu durum kadınların siyasal konulara olan ilgisini de etkilemektedir.

Kadınların erkeklere oranla siyasete daha az ilgi göstermelerinin birçok nedeni vardır. Toplumların yapısı da bu durum üzerinde etkili olan önemli bir faktördür. Bakıldığı zaman geleneksel ve sanayi toplumlarındaki kadınların siyasete olan ilgilerinde farklılık olduğu görülmektedir (Balcı vd., 2013, s. 48).

Kadınların erkeklere oranla daha az siyasal katılım sağlamalarının diğer bir nedeni de sosyo-ekonomik statü olarak erkeklerden daha düşük seviyede bırakılmalarıdır. Sosyo-ekonomik olarak geri bırakılan kadınlar, erkeğe göre sahip olduğu kitle iletişim araçlarının oranı da az olduğundan siyasal bilgi, siyasal ilgi, siyasal etkinlik ve örgütsel üyelikleri de erkeğe göre daha azdır. Bu durum

kadınların siyasal katılıma negatif yönde etkili olmaktadır (Çukurçayır, 2012, s. 80-81).

Kadınların siyasal katılımda erkeklere oranla ne kadar düşük olduklarını ülkelerin parlamentolarına bakarak da saptamak mümkündür. Parlamentoda kadın ile erkek üyelerin dağılımı arasında oldukça fazla bir fark olduğu görülmektedir. Kadınların erkeklerden daha az siyasal katılım sağlaması nerdeyse evrensel bir boyuta ulaşmıştır. Kadınların siyasal katılımı sadece gelişmemiş ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de oransal olarak oldukça düşüktür. Oy kullanma hakkını da kadınlar, erkeklerden daha sonra elde etmişlerdir. Genel oy hakkının tanınması ve bu durumun yaygınlık kazanmasından sonra oy kullanma hakkını kazanan kadınlara da siyasal katılım yolu açılmıştır. Kadınların siyasal hayatta az yer alması, özel alan dışında yeterince yer almaması, eğitim seviyelerinin düşük bırakılması, aktif olarak çalışan kadın sayısının erkeklerden az olması ve evli kadınların eşlerine bağlı olmasına bağlıdır (Dursun, 2014, s. 246).

Kadınların siyasal katılımlarının düşük olması üzerinde farklı değişkenlerin etkisi bulunmaktadır. Bunlar çalışan (işçi) kadınlar bekâr genç kadınlar ve eğitimli kadınlar gibi değişkenlerdir. İşçi ve bekâr genç kadınlar siyasete pek ilgi duymazken eğitimli kadınlar siyasete daha çok ilgi duymaktadır. Aynı zamanda yapılan araştırmalarla siyasete olan ilginin eğitim seviyesine bağlı olarak arttığı kanıtlanmıştır. Çünkü eğitimli kadınların siyasal olayları inceleme ve siyasal olaylar hakkında bilgi edinme olanağı vardır (Çam, 2011, s. 171).

Fakat yine de dünyanın birçok ülkesinde kadınlar seçme ve seçilme hakkını çok geç elde etmişlerdir. Avrupa'nın birçok ülkesinde uzun uğraşlar sonucunda 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında kadınlara eşit oy hakkı tanınmıştır. Türkiye'de ise kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı 5 Aralık 1934'te verilmiştir. Dünya genelinde kadınların çoğu seçme ve seçilme hakkı elde etmiş olsa da ulusal meclislerde kadınların sahip olduğu sandalye sayısı oldukça düşüktür. Günümüz çağdaş ve modern toplumlarında siyasal katılımın sağlam bir meşruiyet zeminine oturması için kadın temsilcilerinin artması gerekmektedir (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 42).

Türkiye'de kadına seçme ve seçilme hakkı 1924 Anayasasında yapılan değişiklik ile birlikte tanınmıştır. 1930'dan bu yana yerel ve genel seçimlere katılan

kadınlara dünyanın birçok ülkesinden önce seçme ve seçime hakkı tanınmış, ancak Türkiye'de seçilen kadın sayısı hala oldukça azdır (Tokgöz, 2019, s. 277). Erkeklere göre seçimlere de daha az katılan kadınlar oy kullanırken daha çok, "*tutucu partilere*" oy vermektedir. Siyasal karar sürecinde erkekler kolay kolay fikir değiştirmezken, çabuk karar değiştirebilmektedir. Kadınlar genellikle parti adaylarından ya da parti liderlerinden etkilenebilmektedir. Kadınlar için parti programları ve ideoloji çokta önemli bir husus değildir. Dul ve bekâr kadınların siyasal tercihleri ile erkeklerin siyasal tercihleri arasında farklılıklar varken, evli kadınlar siyasal tercihlerinde eşlerinden etkilenmektedir. Eşlerinden etkilenen bu kadınlar seçimlere daha çok katılmaktadır (Kışlalı, 1987, s. 145).

Evli kadınların siyasetten uzak kalması ve bu nedenle de eşinin etkisinde kalmasının nedeni, kadının doğurganlık özelliğine bağlıdır. Çocuk sahibi olan kadınlar daha çok ev işine yönelmekte bu da kadınların siyasetten uzak kalmalarına ve eşlerinin siyasal kararlarının etkisinde kalmalarına neden olmaktadır (Kışlalı, 2021, s. 248). Yapılan araştırmalara dayanarak doğurganlığın fazla olduğu bölgelerde kadınların statüsünün düşük olduğu söylenebilir. Yine yapılan çalışmalarla nerede güçsüz bir kadın varsa orada çocuk sayısının fazla olduğu saptanmıştır (Say, 1998, s. 7). Toplumda düşük statüye maruz bırakılan kadınların, başta siyasal hayat olmak üzere birçok alandan uzak kalmalarına neden olmuştur.

Günümüz modern toplumlarında toplumsal cinsiyete dayalı olan kamusal ve özel alanların oluşturulmasıyla birlikte kadınlar siyasetten uzaklaştırılmıştır. Toplumdaki genel kanı, kamusal alan erkeğin, özel alan ise kadının kontrolündedir. Bu durum da kadınların siyasal hayattan uzak kalmalarına neden olmaktadır (Pınarcıoğlu, 2017, s. 14). Aslına bakılırsa bugün uygarlığın belli bir seviyeye gelmesine rağmen hâlâ kadınların siyasal hayata katılmalarına olumlu bakılmamaktadır. Çoğu kesime göre kadın siyaset yapamaz, siyaset erkeğin yapabileceği bir şeydir fikri hâkimdir. Her ne kadar günümüzde kadın kamusal alanda çalışabilir fikri yerleşmiş olsa da kadın siyaset yapamaz düşüncesi devam etmektedir. Kadının siyaset yapamayacağı düşüncesi, çoğu kadın tarafından da kabul görmüş bir durumdur. Böyle olunca da kadın siyasetten uzak durmakta ve bu da siyasal katılım seviyesini etkilemektedir (Çukurçayır, 2012, s. 81-82).

Kadınların siyasetten uzak durmalarına neden olan diğer bir neden; toplumda kadınlara karşı eskiden beri var olan ve devam eden gelenekçi anlayıştır. Gelenekçi anlayış da kadının siyaset yapamayacağını ve siyasetin erkeğin işi olduğunu savunmaktadır. Bu durum toplumda cinsiyet farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Toplumdaki cinsiyet farklılıklarını da oluşturan gene toplumun kültürel değerleridir (Aktan, 2017, s. 15-16). Bakıldığı zaman erkek filozofların da demokrasi, eşitlik ve özgürlük taleplerinin altında kadınların yeri hiç olmamıştır. Filozof olmalarına rağmen eril düşünce o kadar kemikleşmiştir. Ezber bozmayan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini benimsemiş tavırlara devam etmişlerdir (Hafızoğlu, 2021, s. 43). Fakat bir kadın filozof olan ve feminizmin kurucusu sayılan Mary Wollstonecraft, kendi işinde çalışan ve emeği ile kazanç elde eden kadının, en güzel kadından daha saygın olduğunu belirtmiş ve kadınların metalaştırılmasına karşı çıkmıştır (Wollstonecraft, 2012, s. 220)

Modern toplumlarda bunun tam tersi bir fikir hâkimdir. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkların biyolojik olduğu düşünülmektedir. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklar toplumsal bazı işlerin kadına, bazılarının ise erkeğe ait olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Örneğin çocuk yetiştirmek gibi sabır isteyen uğraşların kadının yapabileceği, askerlik gibi dayanıklılık ve güç isteyen işlerin de erkeğin yapabileceği düşünülmektedir (Sancar, 2012, s. 23).

Bu konuda John Stuart Mill, kadınlara ev işleri dışında yetersiz oldukları fikrinin, yalnızca onları ev işlerine mahkûm etmek amacıyla ortaya atıldığını ve erkeklerin çoğunluğunun kendisiyle her anlamda eşit bir eşle yaşamaya tahammül edemediklerini belirtmiştir. Yasal olarak kadınlar eşit yurttaşlık hakkına sahip olsalar da erkekler, kadınları yetersiz görmekte ve çalışma hakkının sadece yasal erkeklerde olmasını istemektedir (Mill, 2019, s. 71). Her ne kadar erkekler tarafından, kadınların birçok konuda yetersiz olduğu düşünülse de, aslında kadınlar da erkeler kadar aktif olabileceklerini hatta bazı alanlarda erkelerden daha aktif olabileceklerini de ispatlamışlardır.

Bu duruma yapılan bazı araştırmalarla somutluk kazandırılmıştır. Yapılan araştırmalara göre kadınların seçimlere katılım oranı % 92 iken erkeklerin oy kullanma oranları % 85 olarak tespit edilmiştir. Ancak diğer siyasal katılım biçimlerinde erkeklerin kadınlardan daha fazla katılım sağladıkları görülmektedir.

Örneğin bir siyasi parti için gönüllü olarak çalışma, siyasal konuların tartışıldığı toplantılara katılma, miting ve gösteri yürüyüşlerine katılma ya da siyasi bir partinin bünyesinde çalışma yani aktif olarak siyaset yapma gibi siyasal katılım biçimlerinin tümünde erkeklerin oranı kadınlardan çok daha fazladır (Dursun, 2014, s. 247).

2.3.4. Siyasal Katılımda Eğitim Faktörü

Bireyin toplum içindeki siyasal davranışı, onun günlük yaşamına bağlı olarak şekillenmektedir. Bireyin siyasal davranışta cesaretli olması için çevre ile olan ilişkilerinin, görev duygusunun ve aldığı eğitimin onda yarattığı bilinçli davranışların sağlam olmasına bağlıdır. Eğitim almış bir birey aldığı eğitime bağlı olarak zihinsel bilgilerine güvenir bu da siyasal ortamda onun çok konuşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitimli bireyler çevreden gelen etkilerden de pek etkilenmemektedir. Dış etkilerden pek etkilenmeyen bireyler daha fazla siyasal davranış göstermektedir (Çukurçayır, 2012, s. 86). Bu durum yapılan araştırmalar ile de saptanmıştır. Eğitim seviyesine bağlı olarak siyasal katılım da artmaktadır. Çünkü eğitimli birey siyasal olayları inceleyebilecek, sorgulayabilecek ve kararlarını bu doğrultuda verebilecek bilgiye sahiptir (Çam, 2011, s. 171).

Eğitim bireylerin, bilhassa kadınların daha özgür olmalarını sağlamaktadır. Siyasallaşmanın en önemli şartı olarak eğitim görülmektedir. Türkiye'de 1924'te hem kadın hem de erkekler için eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Latin harflerinin kullanılmasıyla birlikte yedi yıl okuma yazma kampanyaları yapılmıştır. Bu kampanyalardan kadınlar erkeklere oranla daha az faydalanmıştır. Günümüzde bile kadınların okuma yazma seviyesi hala düşüktür. Okuma yazma bilmeyen kadınlar; kitap, dergi, gazete ve broşür gibi yazılı kaynaklardan faydalanamadıkları için siyasal katılımla ilgili bilgileri sınırlı kılmaktadır. Bu kadınlar genel olarak toplumsal ve siyasal konular hakkındaki bilgileri televizyonlar sayesinde edinmektedir. Çünkü izlenilen televizyon programları kadınlar arasında tartışılır ve burada verilen siyasal mesajlar ile siyasal hedefler hakkında kadınların genel bir bilgiye sahip olmalarını sağlamaktadır (Wedel, 2019, s. 105-106).

Bireyin toplumdaki birçok konu hakkında belli bir bilgiye sahip olması, toplumsal ve siyasal birçok konu hakkında tutum ve davranışlar sergilemesindeki en önemli etmen eğitimdir (İşliyen, 2018, s. 105). Eğitim seviyesi yüksek olan birey, siyasal sistemin birey üzerinde ne kadar etkili olduğunu daha çok fark

etmektedir. Birey bu sayede seçim kampanyalarını daha yakından takip ederek siyasal karar sürecindeki tercihlerini bu doğrultuda kullanmaktadır (Akay Orhan, 2009, s. 132).

Eğitimli bireylerin siyasal karar verme sürecinde daha aktif ve bilinçli oldukları yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular ile de ispatlanmıştır. Dolayısıyla toplumda eğitim seviyesi düşük olduğunda siyasete olan ilgi az, siyasal katılım seviyesi de az aolmaktadır. Eğitim bireyin siyasal katılım karşısındaki tutum ve davranışlarını belirlerken aynı zamanda bireyin siyasal toplumsallaşmasını da sağlamaktadır. Eğitim, siyasal değerlerin başka kuşaklara aktarmada önemli bir etkendir (Aktan, 2017, s. 18).

Eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte;

- Birey siyasal katılımı bir vatandaşlık görevi olarak görmeye başlamaktadır.
- Birey birtakım beceriler kazanmaktadır ve bu becerilerle çevresini değiştirmeye yönelik eylemlerde bulunmaktadır.
- Birey aldığı eğitimle toplum içinde hem bir sosyal statüye sahip olmakta hem de ekonomik kazanç elde etmektedir.
- Bireyin çevreyle olan etkileşimi artar, dış dünya ile ilgili daha çok bilgi sahibi olmakta ve kozmopolit toplumların içine girdiği zaman iletişim kurmakta zorlanmamaktadır.
- Birey gerek içinde bulunduğu grupta gerekse de çevresindeki grup ve sınıflarla kolaylıkla iletişime geçebilmektedir (Çukurçayır, 2012, s. 87).

Katılım süreci fark etmeksizin, katılım sağlayanların katılacakları konular ile ilgili en üst düzeyde bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan birey tartışma sorularını hızlı bir şekilde kavramakta, kısa bir süre içerisinde bu soruları çözümlemekte ve buna karşılık cevaplar üretmektedir. Bu da katılım sürecinde katılımcılara kolaylık sağlamaktadır (Çukurçayır, 2012, s. 87). Eğitim, siyasal kararlarda olduğu kadar, bireyin çevre ve sosyal ilişkilerinde de doğru kararlar vermesini sağlamaktadır. Birey sahip olduğu bilgiler ile günlük hayatını da şekillendirmektedir.

Bireyin kendisi bir siyasal karar verirken onun günlük yaşamını hangi çerçevelerde şekillendirdiğine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bireyin aldığı eğitim, sosyal çevre ile olan ilişkileri ve eğitim sayesinde kazandığı yetenekleri onu

siyasal karar alma sürecinde cesaretlendirmektedir. Eğitimli birey zihinsel olarak belli bir kapasiteye sahip olduğunun, farkında olduğundan gerek toplum içinde gerekse siyasal karar sürecinde istek ve arzularını rahatlıkla dillendirebilme kabiliyetine sahip olmaktadır. Bu kişiler karar verme sürecinde dışsal faktörlerden pek etkilenmemektedir. Bu durum bireyin siyasal davranış göstermesi için bir koşuldur. Birey eğitim ile yalnızca zihinsel gelişimini sağlamamakta eğitim sayesinde edindiği bilgileri paylaşmakta kalmayıp aynı zamanda tanıştığı kültürleri kendilerine has özellikleri ile birlikte gelecek nesillere aktaran bir araç olur Kişilerin siyasal eğitimi üzerinde ülkelerin eğitim politikaları da etkilidir. Çünkü doğrudan olmasa bile aslında her ülkenin eğitim programının siyasal bir yönü vardır (Kahraman, 2011, s. 75).

2.3.5. Siyasal Katılımda Meslek Faktörü

Bireyin sahip olduğu mesleğinin türünün de siyasal katılım üzerinde etkisi bulunmaktadır. Farklı mesleklerden olup aynı gelire sahip bireyler farklı siyasal davranışlar göstermektedirler. Siyasal katılımda en aktif meslek grubunun serbest meslek sahibi bireylerin olduğu söylenebilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu iş çevresi de siyasal katılım üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bireyin yaşadığı yerleşkenin büyüklüğü de siyasal katılım üzerinde etkilidir. Örneğin büyük bir kentte, kasabada ya da köyde yaşayan insanlar farklı siyasal katılım davranışı ve farklı düzeylerde katılım sağlamaktadırlar. Yine büyük kentlerde yaşayanlar katılım sürecinde daha bağımsız davranmaktadırlar. Çünkü katılım konusunda daha fazla bilgiye ve bilince sahiptirler. Kırsal kesimde yaşayanlar ise siyasal katılım sürecinde genelde birbirlerine ya da çevrelerine bağımlı bir şekilde hareket etmektedirler. Bu durum eğitim seviyesine bağlanabileceği gibi toplumsal ve çevresel faktörlere de bağlıdır. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde aile bağlarının sıkı olmasından dolayı birey özgür bir şeklide hareket edememektedir. Türkiye'de kırsal kesimin, kentlere oranla daha fazla katılım sağlamalarının nedeni de; kırsal kesimdeki seçmenlerin onlara önderlik eden kişi ve kamuoyunun yönlendirmesi ile hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun üzerinde toplumsal-ekonomik yapı belirleyici bir unsurdur (Kışlalı, 1987, s. 360).

Bireyin sahip olduğu mesleki statüsü de siyasal katılımda onun farklı davranmasına neden olabilmekte ve siyasal katılımı değişmektedir. Mesleğinde

yükselen birey siyasal katılıma daha çok ilgi göstermekte ve bürokrasi ile daha kolay ilişkiler kurabilmektedir. Mesleki statüsü düşük olan bireyler, mesleki statüsü yüksek olan bireylere oranla bürokratlarla doğrudan iletişim kurma şansına daha az sahiptirler (Kahraman, 2011, s. 76-77).

İnsanın sahip olduğu mesleği onun şahsiyetini de değiştirebilmektedir. Bu hususta rol teorisi insan ile onun mesleği arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Örneğin bürokrat olan bir kişinin özel hayatının üzerinde bürokrasinin ilkeler etkili olabilmektedir. Meslek sahibi bireyler, siyasal bir düşünceye sahip olan insanlarla konuşma ve tartışmaya girerek onlarla etkileşime girme imkânı bulmaktadırlar. Bu da meslek sahibi bireyin siyasal katılıma daha yakın olmasını ve siyasal katılımla daha çok ilgilenmesini sağlamaktadır. Hükümetin belirleyeceği politikalar meslek sahibi bireylerin çıkarlarını ilgilendiren bir durum olduğundan meslek bu kişiler söz konusu politikalarla ile yakından ilgilenmektedir. Bu da bireyin siyasal katılıma ilgisini arttırmaktadır. Türkiye gibi memurların aktif bir şekilde siyasal katılımının önemli ölçüde kısıtlandığı bir ülkede bile alınan siyasi kararlar, memurlar için son derece önem teşkil etmektedir. Memurlar yasak olmayan bazı yollarla hükümetin belirleyeceği siyasi kararlar üzerinde etkili olmaktadırlar. Memur kesimine oranla eğitim seviyesi daha düşük olan işçi kesiminin siyasal katılımda daha pasif oldukları düşünülebilir, çünkü siyasal kararlarla ilgili daha az bilgiye sahip gibi görünmektedirler. Ancak fabrikalarda çalışan ve kendi aralarında örgütlenen, bilgi alışverişinde bulunan işçi kesimleri siyasal katılımda son derece aktif katılım sağlamaktadırlar. Fakat bireysel çalışan herhangi bir grubun içinde olmayan, eğitim seviyesi düşük olan işçiler siyasal katılıma daha az ilgi göstermekteler. Çünkü çevreleri ile daha az etkileşime girmekte, bu durum da onların siyasal katılıma daha az ilgi göstermelerine neden olmaktadır (Kahraman, 2011, s. 77-78).

Siyasal katılımda pasif kalan diğer bir grup ise, tarımda istihdam edilen kesimdir. Tarımda çalışan seçmen grubu Türkiye'nin en büyük seçmen grubunu oluşturmasına rağmen siyasal katılımda pasif kalmaktadırlar. Tarımda çalışan kesime oranla işverenler, işçiler, öğrenciler ve çevreci gruplar siyasal katılımda daha aktif bir role sahiptirler ve seçimlere önemli ölçüde etki etmektedirler (Dilber, 2020, s. 31). Ayrıca sendikaya üye olan işçiler ile üye olmayan işçilerin siyasal katılımdaki tutumları da farklılık göstermektedir. Sendikaya üye olan işçiler oransal

olarak daha fazla katılım göstermekte ve bu durum yapılan araştırmalar ile tespit edilmiştir. Bu nedenle sendika, dernek ve meslek odalarının fazla olduğu toplumlarda insanlar örgütlenebilmekte ve buna bağlı olarak siyasal katılım düzeyleri de artmaktadır (İşliyen, 2018, s. 111-112).

Meslek ile siyasal katılım arasında şöyle bir genelleme yapılabilir:

- Meslek bireyin siyasal önemini arttırarak ona bir takım yetenekler kazandırabilir.
- Belli bir siyasal görüşü olan insanların bir araya gelerek aralarındaki etkileşimi arttırabilir.
- Birey iktidarın belirlediği politikalardan mesleği gereği etkilenebilir.
- Mesleğin bireye kazandırdığı rol ile birey çok rahat bir şekilde siyasal katılım sağlayabilir (Turan, 2014, s. 181).

Bazı meslekler alınan siyasal kararlardan doğrudan etkilendiği için meslek sahibi birey, bilinçli bir şekilde olmasa bile mesleği gereği siyasal katılım sağlamaktadır.

Meslek, yaş ve cinsiyet faktörleri kadar olmasa bile bireyin mesleğinde yükselmesine bağlı olarak siyasal katılıma oldukça ilgi duyduğu söylenebilir. Mesleğinde yükselen bir bireyin sahip olduğu konum gereği siyasal katılıma ilgi duyduğu gibi içinde bulunulan çevreninde etkisi oldukça önemlidir (Orhan, 2009, s. 139). Bireyin mesleğindeki statüsü arttıkça buna bağlı olarak geliri de artmakta, dolayısıyla birey siyasal katılıma daha yakın olmaktadır.

2.3.6. Siyasal Katılımda Gelir Faktörü

Siyasal katılım üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik faktörler arasında gelirin önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bireylerin gelir seviyesi arttıkça siyasal katılıma olan ilgisi de artmaktadır. Varlıklı olan bireylerin daha az varlıklı olan bireylere oranla siyasal katılıma daha çok ilgi gösterdikleri ileri sürülmüştür. Çünkü bireyin sahip olduğu gelir seviyesinin onun olaylara bakış açısından tutun aldığı kararlardan ve yaşam biçimine kadar son derece etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre gelir seviyesi düşük olan bireyler, gelir seviyesi yüksek olan bireylere göre siyasete daha az ilgi göstermektedir (Turan, 2014, s. 178). Bireyin gelir seviyesi yüksek olması onun siyasal katılımda daha aktif olmasını sağlamaktadır. Bu bireylerin eğitim seviyesi düşük olsa bile sahip oldukları

ekonomik imkânlar onların daha aktif olmalarını sağlamaktadır. Türkiye'de köylerdeki seçmenler, kentlerde yaşayan seçmenlere göre oransal olarak daha çok katılım sağlamaktadır. Gelir bakımından zengin olmayan köylerde katılımın fazla olması, siyasal kararlarda gelir-katılım ilişkisinde çok da etkili olmadığını göstermektedir. Ancak genel olarak siyasal katılım gelir seviyesine bağlı olarak daha üst düzey katılım olanağı tanımaktadır. "*Eşitsizlik piramitleri"* her toplumda var olan bir yapıdır ve bu yapının içinde en çok kaynağa sahip olanlar daha çok katılım sağlamaktadır (Çukurçayır, 2012, s. 91).

Sosyo-ekonomik bir faktör olarak gösterilen gelir, aynı zamanda bireyin sosyal statüsünü de belirlemektedir. Psikolojik etkenlerle birleşme özelliğine sahip olan gelir, katılımın biçimi, yoğunluğu ve yönünün oluşmasında son derece etkilidir (Aktan, 2017, s. 22).

Gelirin siyasal katılımda belirleyici olması onu etkileyen değişkenlere bağlıdır. Burada gelirin nasıl elde edildiği yani meslek ve eğitim belirleyici unsurlardır. Bazı araştırmacıların yaptıkları araştırmalarla sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan bireylerin, oy verme dışındaki siyasal katılımlara yüksek oranda ilgi gösterdikleri ortaya konulmuştur. Gelir faktörü siyasal katılımda etkili olan bir etmen olmasına rağmen, gelirin siyasal katılım üzerinde doğrudan bir etkisinden bahsedilemez. Bakıldığı zaman farklı, yani değişken sonuçlar vermektedir (Kahraman, 2011, s. 74). Bu farklılık da bireyin mesleğine bağlı olarak elde ettiği gelire göre değişkenlik göstermektedir.

Yakın zamanda bazı gözlemciler Batılı toplumlarda siyasal anlamda bir "*ilgisizleşme"* olduğundan bahsetmeye başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde politik anlamda değişime yönelik belirtilerin olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Politik çatışmaların eskisi kadar şiddetli olmadığı, yani partiler arasındaki derin ayrılıkların silinmeye yüz tuttuğu ve bunların giderek birbirlerine yaklaşma eğiliminde oldukları, seçimlere katılım oranının düşmesi gibi nedenlerden dolayı böyle bir kanı oluşmuştur. "*politikadan uzaklaşmayı"* bu nedeni bir varsayım olarak kabul edenler, bu durumun nedenlerini açıklayan hipotezleri de ortaya koymuşlardır. Gelişmiş ülkelerde siyasal katılıma olan ilgisizliğin en önemli faktörü genel yaşam seviyesinin artması sayılmaktadır. Ana düşünce şu noktada birleşmekte: İnsanların yaşam şartları iyileştikçe ve refah seviyeleri yükseldikçe politikadan

uzaklaşmaktadırlar. Buna örnek olarak birleşmektedir. Örneğin Batıda proletaryanın maddi durumlarının düzelmesine paralel olarak siyasal anlamda eski militan tutumlarından uzaklaşmaları gösterilebilir. Siyasete olan ilginin azalmasının diğer bir nedeni de, gelişmiş ülkelerde halkın karşılaştığı problemlerin daha karmaşık ve daha teknik nitelik kazanılmasıdır. Halk kendi anlayışını ve bilgisini aşan sorunlar karşısında korkmakta ve bunların çözümünü teknisyenlere bırakmakta ya da bu durum karşısında çaresiz kalmaktadır. Bu da ister istemez halkın politikanın dışında kalmasına neden olmaktadır (Balcı vd., 2013, s. 53).

2.3.7. Siyasal Katılımda Yerleşim Yeri Faktörü

Uygarlık tarihinin en önemli gelişmelerinden bir tanesi kentleşmedir. Kentleşme yalnızca nüfusun biriktiği bir süreç değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve siyasal değişimleri de beraberinde getiren bir süreçtir. Sanayileşmeyle birlikte kentlerde önemli ölçüde büyümeler meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak toplumda işbölümünde de artışlar olmuştur. Kentlerde belli gruplar kendi aralarında örgütlenmeler oluşturmuştur. Kentlerin büyümesi ve gelişmesi insan davranışlarının üzerinde de önemli değişiklikler meydana getirmiş ve kentlere özgü özellikler insan davranışları üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Çukurçayır, 2012, s. 83).

Sanayi devriminden sonra hızlı bir şekilde göçlerin yaşanması, en çok tartışılan ve konuşulan kavramlardan bir tanesi olmuştur. Her geçen gün biraz daha büyüyen kentlerde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal açıdan değişimler meydana gelmiştir. Ekonomik gelişimlere bağlı olarak meydana gelen bu değişimler, siyasal katılımda da değişimlere neden olmuştur (Aktan, 2017, s. 27).

Çünkü yerleşim yerinin büyüklüğüne bağlı olarak da siyasal katılım farklılık göstermektedir. Bireyin yaşadığı yerin kent ya da kırsal olması bireyin siyasal tercihi üzerinde oldukça etkilidir. Bireyin yaşadığı yer gelişmiş ise bu siyasal tercihinde olumlu bir etki yaparken, yaşadığı yer gelişmemiş, imkânlar kısıtlıysa bu siyasal tercihine olumsuz yönde etki etmektedir (Aktan, 2017, s. 27).

Kentsel ve kırsal yerleşmelerin en belirgin özellikleri, nüfusun yoğunluğu ve üretim biçimidir. Kentler kırsal kesimlere göre daha yoğun nüfusludur ve tarım dışı üretim yapılmaktadır. Sadece bu ölçütlere bağlı olarak bir yerin kentsel ya da kırsal yerleşim yeri olduğunu nitelendirmek yeterli olmaz. Ülkelerin kendilerine

özgü idari, kültürel, sosyo-ekonomik yapıları ve coğrafi özellikleri bir yerin kent ya da köy sayılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Uygarlığın gelişimini sağlayan en önemli süreç, kentleşme sürecidir. Kentleşme sadece nüfus birikim süreci değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlerinin de gelişmesini sağlayan bir süreçtir. Bu bağlamda kentleşmelere bağlı olarak sanayi ve ekonomi gelişmiştir. Sanayileşme ve ekonominin gelişmesine bağlı olarak artan ve gelişen kentlerde, nüfus daha çok örgütlenme imkânı elde etmiştir. Kentlerde işbölümü ve uzmanlaşmayla birlikte insan davranışları ve ilişkileri kentlere özgü şekillenmiştir (Kahraman, 2011, s. 78). İnsan davranışlarının kentlere göre şekillenmesi, bireylerin siyasal karar sürecinde daha bağımsız hareket etmelerini sağlamıştır.

Siyasal katılımın hız kazanması kentleşmeyle birlikte olmuştur denilebilir. Kentlerde eğitim seviyesinin artması ve bireylerin siyasal gelişmeleri kitle iletişim araçlarıyla takip etme olanağı olmuştur. Bu da kırsal kesimlerde yaşayanlara göre siyasal katılımda daha fazla imkâna sahip olmalarını sağlamıştır. Bu sayede bilinçlenen kentliler, içinde bulundukları toplumun ve kendilerinin çıkarlarını korumak ve geliştirebilecek bilinçte örgütlü bir şekilde siyasal katılım faaliyetinde bulunmalarını sağlamıştır (Karadağ vd., 2014, s. 77).

Çünkü bakıldığı zaman büyük kentlerde yaşayan bireyler siyasal katılım sürecinde daha bilinçli ve daha bağımsız hareket ederken, kırsal kesimde yaşayan bireyler siyasal kararlarda bağımlıdırlar. Bu durumun üzerinde eğitim seviyesinin etkisinin olduğu gibi, toplumsal ilişkiler ve bireyin etkileşimde olduğu çevrenin de önemli bir etkisi vardır. Küçük yerleşim yerlerinde yaşayan bireylerin siyasal katılımında, ailenin etkisinin olduğu gibi, bazı yerlerde ağa gibi toplumsal bazı güçlerin de etkisinin varlığı bireyin katılımda bağımsız olmasını engellemektedir. Türkiye'ye baktığımızda kırsal kesimdeki bireylerin kentlerde yaşayan bireylere oranla daha çok katılım sağladıklarını görmek mümkündür. Bunun nedeni kamuoyunda liderlerin bireyleri yönlendirmesidir. Ancak kırsal alanlarda yaşayan bireylerin sosyo-ekonomik durumları da göz ardı edilmemelidir (Kışlalı, 2021, s. 249).

Şehirlerin büyüklüğüne bağlı olarak, farklı görüşteki bireylerin bir arada bulunması ve birbirlerinin fikirlerinden etkilenmeleri için daha uygun bir ortam belirmektedir. Yerleşme yeri küçük olduğu zaman toplumsal kurallar bireyi etkisi

altına almaya zorlamaktadır. Ayrıca ortamın büyük olmasına bağlı olarak birey miting, yürüyüş, basın açıklaması gibi katılma şekillerine de küçük yerleşim birimlerine göre daha rahat katılmaktadır (Dilber, 2020, s. 34). Kırsal kesimlerde bir takım imkânların kısıtlı olmasının yanı sıra sosyolojik özellikler de siyasal katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Büyük kentlerde dini dernekler, işçi ve memur sendikaları ve eğlence dernekleri gibi yapıların daha çok olması, buralarda bireylerin daha rahat etkileşime girmelerini sağlamaktadır. Bu da siyasal katılıma olumlu yönde etki yapmaktadır (İşliyen, 2018, s. 116).

Kentleşmenin artmasına bağlı olarak her zaman siyasal katılım da artar demek doğru olmaz. Böyle bir şey olsaydı Türkiye'nin en çok katılım sağlayan bölgesinin Batı olması gerekirdi. Ancak oy verme istatistiklerine göre Doğu ve Güneydoğu'da halkın siyasal katılımı oransak olarak Batı'dan daha yüksektir. Hatta bu katılım Türkiye ortalamasının bile üstündedir (Dilber, 2020, s, 34). Bu nedenle her zaman kentleşmelere bağlı olarak siyasal katılım artmaz. Bireylerin siyasal karar almalarında yaşadıkları yerlerdeki birtakım etkenler son derece etkili olabilmektedir.

2.3.8. Siyasal Katılımda Din ve Etnik Kimlik Faktörü

Etnik gruplar, kuşaklar arasında devam eden birtakım sürekli davranışlara, genetik ya da geleneksel kültüre sahip olan topluluklardır. Bu davranışlar bazen genetik bazen de geleneklere bağlı olarak gelişir ve etnik bir kimliğe sahip grupları oluşturur. Bu etnik yapılar seçimlerde önemli bir etkiye sahiptirler. Bu tür etnik yapılar yalnızca Türkiye'de değil aynı zamanda birçok Batı Avrupa ülkesinde de seçimleri yönlendirme etkisine sahiplerdir. Siyasi partiler ülke içindeki etnik kökenlerin desteğini almak için etnik konular üzerinden propaganda yapmaktadırlar. Türkiye'de birçok etnik yapı bulunmakla birlikte bunların yanında din ve inanç grupları da bulunmaktadır (Dilber, 2020, s. 40).

Etnik ve dini azınlık grupları toplum içinde çoğunluğa karşı kendilerini ve onlarla benzer özelliklere sahip grupları koruma düşüncesi, onların siyasal katılıma daha fazla ilgi duymalarında önemli bir role sahiptir. Bu durum sadece siyasal katılım üzerinde etkili değil aynı zamanda bu grupların siyasi karar sürecinde ortak bir düşünce ekseninde hareket etmelerini de sağlamaktadır. Bu gruplar toplum içinde azınlıkta olsalar bile seçim dönemlerinde önemli bir oranı teşkil

etmektedirler. Fransa'daki Ermeniler ve ABD'deki Yahudiler bu gruplara örnek olarak verilebilir. Azınlıkta olan grupların, özellikle eğitim ve ekonomik olarak geliştiklerinde siyasal katılım üzerindeki etkileri de artmaktadır (Kışlalı, 2021, s. 249-250). Bir ülkenin siyasal koşulları da siyasal katılım üzerinde son derece etkili olabilmektedir. Bakıldığında etnik kimlik çatışmasının olduğu toplumlarda bireylerin siyasal katılımı daha fazladır (Dilber, 2020, s. 41). Saydığımız değişkenlerin siyasal katılım üzerindeki etkisinin olumlu ya da olumsuz bir sonuca neden olması, bu değişkenlerin birey üzerindeki etkisine bağlıdır. Bu değişkenler birey üzerinde aynı yönde etki ettiğinde birey siyasal katılımda olumlu yönde etkilenirken tersi durumda birey kararsızlığa düşebilir, hatta katılmayı reddedebilir (Kışlalı, 2021, s. 250).

Etnik kimliğin yanında siyasal katılım üzerinde din faktörü de etkili olmakta ve insanlar tarih boyunca da hep bir dinin etkisinde kalarak gelmişleridir. Din, aynı düşüncede olan bireylerin sosyo-dinsel bir topluluk içinde bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Bireyler inandıkları dini düşünceye yakın gördükleri siyasi örgütlere yaklaşmaktadırlar. 1956 yılında Fransa'da seçmen davranışlarına yönelik yapılan bir araştırmanın sonuçları da bu durumu kanıtlar nitelikte olmuştur. Yapılan araştırma sonuçlarına göre; Katoliklerin yüzde 68'i dindar olarak görülen partilere oy vermiştir. Bunun yanında herhangi bir dini inanca sahip olmayanların yüzde 79'u da Marksist olan partilere oy vermiştir (İşliyen, 2018, s. 125-126). Buradan da anlaşılacağı gibi bireyin dini tutumu onun siyasal karar sürecindeki tercihi üzerinde oldukça önemli olabilmektedir.

20. yüzyıl başlarında, durağan bir yapıya sahip olan İslam dünyası siyasal sistemleri, büyük toplumsal ve kültürel değişimlerin meydan okumalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde devletler de yapısal değişimlere maruz kalmıştır. Bu da devletlerin siyaset yapma biçimlerini doğrudan ilgilendirmiştir. Zaten o güne kadar İslam ile siyaset birbirinden ayrı olarak düşünülen kavramlar değildi. Batı kaynaklı seküler ideolojik akımlar din ile devletin birbirinden ayrı olması gerektiğini aşılamaya çalışmışlardır. Buna karşılık, bu ikisinin bir arada tutulması gerektiğini savunan siyasal ya da ideolojik İslam anlayışının ayakta tutulması çabaları bu dönemin önemli gündemlerinden olmuştur. Bu dönemde İslamcıların

bir kısmı tam modernleşmeye karşı çıkmışken bir kısmı da şartlı bir modernleşmeden yana olmuşlardır (Küçükyılmaz, 2011, s. 16).

Siyasal katılım üzerinde önemli bir etkiye sahip olan din olgusu ve dini değerler, "*Üçüncü Dünya"* ülkeleri denilen toplumlarda insanları siyaset alanına çekebilecek güce sahiptir. Türkiye'de Refah Partisi (RP) dini birtakım değerleri kullanarak bireyleri önemli ölçüde etkilemiş ve onları siyaset alanına çekebilmiştir. Bu dini terimler ya da değerler aslına bakılırsa sadece "*Üçüncü Dünya"* ülkelerini etkilememiş, bazı Batılı ülkelerin siyasetinde de etkili olmuştur. Hristiyan Demokrat Partiler buna örnek olarak verilebilir (Dilber, 2020, s. 40-41).

2.3.9. Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçları Faktörü

İletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmeler, kitle iletişim araçlarına ve günümüzde yaygın olarak kullanılan medyaya, siyasal iletişim alanında vazgeçilemez hatta olmazsa olmaz bir nitelik kazandırmıştır. 19.uncu ve 20.nci yüzyıllarda ortaya çıkan her kitle iletişim aracının kendine has zayıf ve güçlü birtakım yanları olmuştur. Ancak bütün kitle iletişim araçlarının sahip olduğu temel özellikler sayesinde kamuoyuna, okul, aile ve siyasal sistemler gibi, geleneksel toplumsallaşma kurumlarını atlayarak doğrudan ulaşmaktadır (Balcı vd, 2013, s. 69).

Gerek demokratik gerekse demokratik olmayan rejimlerin, siyaset alanında güçlü olmalarında kitle iletişim araçlarının önemli bir rolü vardır. Çoğulcu demokrasilerde halkın genelinin çıkarları, ekonomik gücü elinde tutan ve toplum içinde azınlıkta olan kesimin çıkarlarına feda edilmemelidir. Bu da bireylerin kitle iletişim araçları üzerindeki hâkimiyetine bağlıdır (Kışlalı, 2021, s. 25).

Kentlerde hem eğitim olanaklarının fazla olması hem de bireylerin kitle iletişim araçlarını daha çok izleme fırsatları olduğundan, gerek ulusal gerekse uluslararası tüm siyasal gelişmeleri takip edebilme imkânları vardır. Özellikle de seçim döneminde gerek siyasi partiler gerekse siyasi parti liderleri propagandalarını kitle iletişim araçları üzerinde yapmaktadırlar. Kitle iletişim araçlarını takip edenlerin, kitle iletişim araçlarını takip etmeyenlerden daha çok siyasal katılım sağladıkları söylenebilir (Karadağ vd., 2014, s. 78).

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçlarının, bireylerin siyasal kararları üzerinde oldukça önemli bir etkisi vardır. Günlük hayatın vazgeçilmezi

haline gelen kitle iletişim araçları siyasal faaliyetlerin anlaşılmasında önemli bir etkiye sahiptir (Çukurçayır, 2012, s. 88-89).

Kitle iletişim araçları bir yandan bireylerin eğlenmesini sağlarken diğer yandan da bireylerin bilgi seviyelerinin artmasını sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar ile özellikle televizyonun bireyleri hem toplumsallaştırdığı hem de siyasal olarak bireyi bilgilendirdiği ortaya çıkmıştır (Orhan, 2009, s. 60). Televizyonun hem ses hem de görsel özelliklerinin olması eğitim seviyesi düşük olan toplumlarda uzun vadede bireylerin siyasal karar vermelerinde önemli bir araç olmuştur (İşliyen, 2018, s. 134). Oya Tokgöz'ün 1973 Genel Seçim kampanyalarında Ankara'nın Çankaya ilçesinde 500 denek üzerinde yaptığı çalışmasıyla, özellikle okuma yazması düşük olan dergi, gazete gibi yazılı araçları kullanamayan seçmenlerin, seçimle ilgili bilgi almak için radyo ve televizyona yöneldiğini saptamıştır (Tokgöz, 2019, s. 56).

Günümüz teknolojisinin hızla gelişmesi, kitle iletişim araçlarının da gelişmesini sağlamıştır. Bireyler artık dünyanın neresinde olursa olsun, olaylar hakkında daha çabuk ve daha düşük bir maliyetle haberdar olmaktadırlar. Bu sayede bireyin bilgi seviyesi artmakta ve birey siyasal katılım davranışını bu doğrultuda şekillendirmektedir (Dilber, 2020, s. 75).

Kitle iletişim araçları, bireyin siyasal kararı üzerinde etkili olduğu gibi, siyasetçilerinde bu araçları kullanarak seçmene ulaşma, onlara kendi faaliyetlerini aktarma imkânı sağlamaktadır. Toplumların modernleşmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının önemi de artmıştır. Siyasetçiler ve partiler insanlarla yüz yüze görüşmeden çok, kitle iletişim araçları ile etkileşime girmeleri, kitle iletişim araçlarının iktidarı belirleyebilecek bir araç haline gelmesini sağlamıştır. Elbette ki insanlarla yüz yüze görüşme önemini tamamen kaybetmiş değildir. Ancak siyasetçilerin medyada olması ve medya aracılığıyla mesajlarını iletmesi son derece önemlidir. Siyasal alanda böylesi bir etkiye sahip olan ve siyasetin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayan kitle iletişim araçları bireylerin siyasal katılımları üzerinde son derece önemli bir etkiye sahiptir (İşliyen, 2018, s. 136).

2.3.10. Siyasal Katılımda Sosyal Medya Faktörü

Teknolojinin gelişmesiyle bitlikte iletişim araçlarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu da gerekli iletişim alt yapılarının oluşmasını sağlamıştır.

Yeni medya ile birlikte araç çeşitliliğinin yanında bireylerin kitle iletişim araçlarını kullanmada farklılaşmalarını sağlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte bireyin hayatının birçok alanında kullandığı sosyal medya alanı oluşmuştur. Birey çoğu faaliyetini sosyal medyada gerçekleştirdiği gibi, siyasal katılımda da sosyal medyadan etkilenmektedir (Aktan, 2017, s. 49).

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak üretilen araçlarda da sürekli olarak bir değişim söz konusudur. Üretilen bu araçlar her ne kadar yeni olarak görülse de aslında sadece "*kendi zamanın yenisidir".* 21. yüzyıldan önce üretilen araçlar çağımız için artık eski araçlardır (İşliyen, 2018, s. 137).

Çünkü gelişim gösteren sosyal medya bireylere siyasal katılımda maddi olarak kolaylıklar sağlamaktadır. Aynı zamanda bireylerin siyasal katılıma olan ilgilerini de arttırmıştır. Birey, sosyal medya sayesinde bulunduğu yerde aktif olarak siyasal katılım sağlayabilmekte, tartışmalara dâhil olabilir ve hür bir şekilde düşüncelerini dile getirebilmektedir. Sosyal medya insanlar arasındaki mesafeleri kaldırarak, insanlara birbirleriyle rahatlıkla etkileşim sağlayacak bir ortam yaratmıştır. Sistem tarafından dışlanan fikirlerini dillendiremeyen bireyler bu sosyal ortamda düşüncelerini dile getirebilmektedir. Bu da bireylerde bir arada bulunma hissiyatı yaratmaktadır. Bu sayede bireyler daha çok örgütlenmekte ve daha çok siyasal katılım sağlayabilmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal medya bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sağlamaktadır (Aktan, 2017, s. 99).

Birey ve toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip olan internet ya da sosyal medya, siyasal karar sürecinde bireylerin kararlarını da etkilemektedir. Seçim kampanyalarında sosyal medya aracılığıyla seçmenlere ulaşan parti ya da adaylar, seçmenin kararları üzerinde etkili olabilmekte ve seçmenleri kendilerine çekebilmektedirler (Taydaş, 2018, s. 146).

Bu nedenle de bireylerin siyasal katılım davranışları üzerinde sosyal medyanın etkisi son derece önemlidir. Çünkü çeşitli sosyal medya ağları üzerinde paylaşılan fotoğraf, video ya da yazılı siyasi mesaj içerikli paylaşımlar bireylerin ilgisini çekmekte ve bireyin bu konu ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu da bireyin siyasi fikrinin oluşmasında ya da var olan siyasi fikrini yenilemesinde etkili olmaktadır. Siyasi parti yöneticileri ve partiyi destekleyenler sosyal medya

üzerinden sürekli olarak siyasi mesaj içerikli paylaşımlar yapmaktadırlar. Yapılan paylaşımlar sosyal medya takipçilerinin yani seçmenlerin siyasi fikirlerini şekillendirmenin yanında bir de seçmeni ikna edebilecek etkiye sahiptirler (Dursunoğlu, 2017, s. 1582-1583). Sosyal medya ve internetin yaygınlaşması aynı zamanda siyasi parti ve liderlerine de avantajlar sağlamıştır.

Çünkü internet ve sosyal medyanın siyasal alanda kullanılmasıyla birlikte "*etkileşimsellik-kullanıcı türevli bilgi üretimi"* siyasetçilerin kendilerini ve söylemlerini seçmene direkt olarak tanıtma imkânı tanımaktadır. Aynı şekilde internet vasıtasıyla sağlanan bilgiler seçmene, bu bilgileri sunan adaya/partiye direkt olarak ulaşabilme ve buna karşılık cevap isteyebilme imkânı sağlamaktadır. İnternet ve sosyal medyanın bu özelliği onu geleneksel araçlardan farklı olarak, önünde herhangi bir engel olmaksızın mesajın seçmene ulaşması ve mesajın ulaştığı seçmenlerden "*feedback"* (geri bildirim) alabilmenin mümkün olduğu bir ortam sağlamaktadır. Böylece seçmenler siyasal iletişim sürecinde herhangi bir aracı olmadan doğrudan siyasal parti/adaylar tarafından bilgilenmenin yanında birde karar alma sürecinde fikir ve görüşlerini beyan etme olanağı bularak siyasal alana katılım sağlamaktadırlar. Kısaca 19. yüzyıldan itibaren kullanıma sokulan teknolojik buluşların hiçbirisi, internet teknolojisi kadar toplumsal yaşamda iz bırakmamıştır (Topbaş, 2019, s. 458-461).

Tablo 2.1. Sosyal Medya Siyasal Katılımı Artırır

		%
Kesinlikle Katılmıyorum	37	5,6
Katılmıyorum	78	11,8
Kararsızım	176	26,7
Katılıyorum	287	43,5
Kesinlikle Katılıyorum	82	12,4
Toplam	660	100,0

Kaynak: Göksu, 2016, s. 123

Tablo 2.1'de verilen değer ve oranlar, Vahap Göksu'nun 2015 yılında Konya ilinde üniversiteli öğrenciler arasında yaptığı bir araştırmanın sonuçlarıdır. Araştırmada öğrencilere, "*sosyal medya kullanımı vatandaşların siyasete ilgisini ve katılımını artırır*" yargısına hangi derecelerde katıldıkları sorulmuştur. Araştırmaya katılanların % 55,9'u sosyal medyanın siyasal katılımı arttırdığını dile getirmiştir.

Sosyal medyanın, siyasal katılımı arttırmayacağını söyleyenler % 17,4 iken, konu ile ilgili karasız olanlar % 26,7 olmuştur.

Öğrencilere aynı zamanda sosyal medyada siyasi konuları takip edip etmedikleri sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.2. Sosyal Medyada Siyasi Konuları Takip Eder Misiniz?

		%
Evet	523	79,2
Hayır	137	20,8
Toplam	660	100,0

Kaynak: Göksu, 2016, s. 124

Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların sosyal medya üzerinden siyasi konuları takip etme oranı % 79,2 iken, siyasi olayları sosyal medya üzerinden takip etmeyen katılımcıların oranı ise % 20,8 olmuştur.

Siyasal kararlar sürecinde internet ve araçları oldukça yüksek bir düzeyde olsa bile, dünyanın çoğu yerinde insanlara siyasal katılımı teşvik araçlarının içinde en öncüllerden değildir. Özellikle sağlık, demokrasi ve ekonomik alanlarda gelişmemiş devletlerde insanların siyasal katılım sağlamaları için sosyal medya teşvik edilmez. Bu nedenle siyasal katılımı sosyal medya yolu ile teşvik eden ülkeler batılı ve gelişmiş ülkelerdir (Aktan, 2017, s. 101-102).

Türkiye'de siyasi partiler 2004 yılında sosyal medya hesaplarını oluşturmaya başlamışlar, ancak ilk defa 2011 Genel Seçimlerinde bu hesaplarını aktif olarak kullanmaya başlamışlardır. Amerika Birleşik Devleti (ABD) Başkanı Barack Obama'nın 2008 seçimlerinde sosyal medyayı aktif olarak kullanması ve burada başarılı olması partilerin sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanmasında etkili olmuştur. Türkiye'de siyasi parti liderleri sosyal medya hesaplarını 2009 yılında aktif olarak kullanmaya başlamışlardır. Türkiye'deki siyasi partiler içerisinde sosyal medya hesaplarını ilk olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kullanmıştır (Taydaş, 2018, s. 169). Bu konuda yapılan alan araştırmasında seçmenlerin siyasi partilerin sosyal medya hesaplarını hangi derecede takip ettikleri tablo 2.3'te verilmiştir.

Tablo 2.3. Siyasi Partilerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Ederim

		%
Kesinlikle Katılmıyorum	107	16,2
Katılmıyorum	132	20,0
Kararsızım	112	17,0
Katılıyorum	225	34,1
Kesinlikle Katılıyorum	84	12,7
Toplam	660	100,0

Kaynak: Göksu, 2016, s. 137

Araştırmaya katılanların % 46,8'i siyasi partilerin sosyal medya hesaplarını takip ederken, % 36,2'si partilerin sosyal medya hesaplarını takip etmediğini, % 17'lik kesim de kararsız olduğunu söylemiştir.

Yukarıda verilen tabloya bakıldığı zaman partilerin sosyal medya hesaplarını katılımcıların çoğunluğu takip etmiştir. Türkiye'de de siyasetçiler sosyal medya kullanımıyla artık seçmen kitlelerine rahatlıkla ulaşabilmektedirler.

Türkiye'de sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde, cumhurbaşkanı adayları sosyal medyayı aktif olarak kullanmışlardır. Çünkü seçimde sosyal medya kullanımının seçim sonuçlarına önemli ölçüde etki yapacağı düşünülmüştür. Adayların resmi hesapları incelendiğinde Twitter'da Ak Parti adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın 4.408.895, CHP ve MHP'nin ortak adayı olan Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu'nun 259.352 ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) adayı olan Selahattin Demirtaş'ın 352.311 takipçisinin olduğu saptanmıştır. Adayların Facebook hesapları da incelendiği zaman durumun pek de farklı olmadığı görülmüştür. Recep Tayyip Erdoğan'ın 5.651.896, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun 258.461 ve Selahattin Demirtaş'ın 1.082.339 sayfa beğenisi olduğu saptanmıştır. Buda sosyal medyanın Türkiye'de siyasal katılıma önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Taydaş, 2018, s. 174).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde en çok milletvekili bulunduran parti liderlerinin 2023 Twitter takipçilerine bakıldığında, Ak Parti Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın 19.937.096, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 9.224.549, HDP'nin eski eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın 2.285.507, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin

5.586.935 ve İyi Parti genel başkanı Meral Akşener'in 5.743.471 takipçisi bulunmaktadır (http-1).

Tablo 2.4. Siyasi Olayları Sosyal Medya Üzerinden Takip ederim

		%
Kesinlikle Katılmıyorum	53	8,0
Katılmıyorum	81	12,3
Kararsızım	102	15,5
Katılıyorum	302	45,8
Kesinlikle Katılıyorum	122	18,5
Toplam	660	100,0

Kaynak: Göksu, 2016, s. 124

Yukarıdaki tabloya bakıldığı zaman siyasi olayları sosyal medya üzerinden takip edenlerin % 64,3 gibi önemli bir orana sahip oldukları görülmektedir. Ankete katılım sağlayanların % 20,3'ü bu ifadeye katılmadığını beyan ederken, % 15,5'ide bu ifade karşısında kararsız kalmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda sosyal medyayı gençlerin daha çok takip ettikleri ve bu konuda daha çok bilgi sahibi oldukları sonucu çıkarılmıştır. Gençler arasında sosyal medyanın popülerlik kazanmasını sağlayan durum, istedikleri zaman sosyal medyadan siyasal olayları takip etmeleri ve sosyal medyanın geleneksel medyadan üstün olmasıdır (Göksu, 2016, s. 124). Sosyal medyaya erişimin kolay olmasından kaynaklı olarak sosyal medya kullanımı her geçen gün daha da artmaktadır.

Sosyal medyanın kullanımı ile ilgili her yıl "*We Are Social"* ve "*Hootsuite"* ortaklığında yayımlanan rapora göre 2022 yılında bireyler önceki yıllara göre daha fazla sosyal medya kullanmaya başlamıştır. Rapordaki verilere göre dünya nüfusunun % 58'inden fazlası sosyal medya kullanmaktadır. Pandemiden dolayı insanlar daha fazla sosyal medyayı kullanmaya başlamıştır. 2021 yılına göre 424 milyon yeni kullanıcı ortaya çıkmıştır. 26 Ocak 2022'de yayımlanan rapora göre dünya genelinde 4,62 milyar sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Rapora göre insanların sosyal medyada geçirdikleri zamanda da bir önceki yıla göre 1,4 saat artış olmuş ve günlük yaklaşık insanlar 2,5 saatini sosyal medyada geçirmektedirler. Rapora göre en çok kullanılan sosyal medya hesabı Facebook olurken onu sırasıyla Youtube ve WhatsApp takip etmektedir. Dördüncü sırada WeChat yer almış ve bunun nedeninin Çin'in nüfusuna bağlı olduğu söylenebilir. Yine önemli bir

kullanıcı sayısına sahip olan ve kullanıcılarında önemli bir artış olan diğer bir sosyal medya hesabı ise Tiktok'tur. Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya uygulaması 57 milyondan fazla kullanıcıyla Youtube olmuş ve dünya genelinde Youtube kullanımı sıralamasında Türkiye 12. Sırada yer almıştır. Türkiye'de en çok zaman geçirilen uygulama ise Instagram olmuştur. Türkiye, 52 milyon kullanıcıyla Instagram'da altıncı, 34 milyon kullanıcıyla Facebook'ta 12. ve 16 milyon kullanıcıya sahip olan Twitter'da 14. sırada yer almıştır. Tiktok'ta da 26 milyon kullanıcıyla 9. Sırada yer almıştır (http-2).

Son yıllarda Türkiye'de en çok kullanılan Youtube'a bakıldığı zaman 2019 yılında yaklaşık 59 milyon, 2020 yılında yaklaşık 62 milyon ve 2021 yılında ise yaklaşık olarak 66 milyon insanın internet kullandığı saptanmıştır. Bu oran Türkiye nüfusuna göre oldukça yüksektir. Özellikle de 16-64 yaş arasındaki bireylerin % 90'nının Youtube'u takip ettiği saptanmıştır (Deniş, 2021, s. 150-151).

3. METODOLOJİ

3.1. Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımının Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde Tanzimat Döneminden günümüze kadar geçen süreçte kadınların sosyal ve siyasal alanda elde ettikleri kazanımlar ele alınmıştır.

3.1.1. Tanzimat Dönemi Gelişmeleri

Arapça kökenli olan Tanzimat, "*tanzim*" kelimesinden türemiştir. Bu kavram "*düzeltme, düzen verme, düzenlemeler*" gibi anlamları ifade etmektedir. O günün kullanımıyla "*Tanzimat-ı Hayriye*" kavramı ise "*Hayırlı/Uğurlu Düzenlemeler*" anlamına gelmektedir (Nişancı, 2021, s. 19).

Osmanlı Devleti'nde aile kan bağına dayanmaktaydı ve bu kan bağı örfi ve şer'i hukukla güvence altına alınmıştı. Osmanlı Devleti'nde yönetimdeki aile yapısı farklı kültürlerin bileşiminden oluştuğu için tek tip bir aile yapısı görmek mümkün değildi. Bunun nedeni de aile fertlerinin farklı etnik, kültürel ve coğrafik özelliklere sahip olmalarıydı. Osmanlı toplumsal yapısının farklılıklar göstermesi son derece doğaldı. Çünkü geniş bir alana yayılmış farklı kültürleri içerisinde barındırmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde aile biçimi, aile yapısı ve kadınların sosyal durumları farklılıklar göstermiştir. Geniş bir alana yayılan Osmanlı Devletinde farklı dini inançlar da vardı. Bu da doğal olarak kadınların farklılaşmasını sağlamıştır. Örnek olarak o dönemde Anadolu'da yaşayan kadınlar ile Rumeli'de yaşayan kadınların benzer özellikler göstermelerini beklemek son derece yanlış olur (Doğan, 2012, s. 13). Osmanlı Devleti, toplum içindeki farklılıkları ortadan kaldırmak ve Batıyla benzer özelikte bir toplum yapısı inşa etmek için birtakım değişiklikler yapma ihtiyacı duymuştur.

Çünkü Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler karşısında ciddi bir gerileme yaşamıştı. Özellikle askeri yenilgilerden sonra bu durum belirgin olarak kabul edilmiştir. 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça antlaşmalarıyla toprak kaybeden Osmanlı Devleti'nde yöneticiler bu durumdan oldukça tedirginlik duymuşlar ve bu durumu düzeltmek adına arayışlara girmişlerdir. İlk olarak askeri alanda yenileşmelere giden Osmanlı Devleti bu alanda istediği sonuçları elde edemeyince sosyal ve siyasal alanda da yenileşmeye gitmek zorunda kalmıştır. Yapılan bu yenileşmeler Batı tarzı olmuştur. Özellikle 3

Kasım 1839'da Tanzimat Hatt-ı Hümayün'un ilan edilmesinden sonra bu yenileşmeler önemli derecede hissedilmiştir. Tanzimat fermanından sonra Osmanlı Devleti'nde sınıflar arasındaki eşitliğin sağlanması önemli bir gelişme olmuştur (Kurnaz, 1991, s. 3).

Ancak bu gelişmeler de yetersiz kalmıştır. Atılan adımlar özellikle kadınlar açısından olumlu görünmüştür. Ancak bütün ulus-devlet anlayışlarında böyle bir durum olduğundan tam da olumlu sonuçlar elde edilememiştir. Hatta hem olumlu hem de olumsuz etki etmiştir. Tanzimat'tan sonra Arazi Kanunnamesi (1856) ile eskiye göre kadın ve erkeğin miras üzerindeki eşit haklara sahip olmaları gerektiği hükmüne yer verilmiştir. Arazi Kanunnamesine göre ölen bir kişinin kız çocuklarının erkek kardeşleri yoksa arazi üzerinde başka bir erkeğin hakkı olsa bile, kız çocuklarının arazi hakları bir erkekle eşit olacak şekilde sayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde evli olan kadınlara erkeklerle eşit olmasa da İslam hukuku gereğince birtakım mülkiyet hakları tanınmıştır. Osmanlı Devleti evli kadınlara bu hakları Batılı devletlerden önce tanımıştır. Bakıldığı zaman İngiltere, evli olan kadınlara mülkiyet hakkını 1882 yılında tanımıştır (Berktay, 2018, s. 98).

Osmanlı Devleti'nde kadınların mülkiyet konusunda kısmen, sorun yaşamadıklarının en önemli kanıtlarından bir tanesi, Ankara Şer'iyye sicillerinde yapılan kayıtlara göre 151 vakfiyenin 43 tanesinin kadınlara ait olmasıdır. Kadınların vakıfta bulunmaları onların varlıklı olduğunun göstergesidir. Bu da o dönemde kadınların ticaret yaptıklarının bir göstergesidir. Osmanlı hukukuna göre kadınlar ergenliğe girip reşit olduktan sonra kimlik sahibi olurlardı. Servetlerini alabilme hakkını da evlendikten sonra elde etmişlerdir. Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre 1605-1625 yılları arasında Kayseri'de kayıt altına alınan gayrimenkul alım satımının % 40'ını kadınlar gerçekleştirmiştir. Yine aynı yıllarda Kıbrıs'ta kadınların % 30 civarında gayrimenkulleri bulunmaktaydı (Doğan, 2012, s. 14-15). Fakat verilere göre de yine kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmadıkları görülmektedir. Kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmadıklarını Osmanlı kent yaşamında da görmek mümkündür.

Çünkü bakıldığı zaman İslam hukukunun olduğu bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da kentsel mekân kadın ve erkeğe göre ayrılmıştır. Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu uyarıların başta

kadınların giyim-kuşamı olmak üzere, alışveriş yaparken ya da gezinti yaptıkları sırada göstermiş oldukları hareketlere yönelik olmuş ve bu çerçevede yasaklamalar getirilmiştir. Bu durum Tanzimat'ın ilanından sonra da çıkarılan yasaklamalarda devam etmiştir. Kadının mahrem sayılması kamusal alanda da kadınlar için ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Kamusal alanda çalışan kadınlar çok sıkı bir denetime tabi tutulmuşlardır. Mecelle'ye göre kadınlar için belirlenen mekânlar olan; mutfak, kuyu başı ve avluların diğer komşuların göremeyecek kapalılıkta olması gerekiyordu. Aksi bir durumun zarar teşkil edildiği sayılmıştır. Bu nedenle ev yapan bir kimse buraları perde ile kapatmak ya da duvar örmek ile yükümlü sayılmıştır (Berktay, 2018, s. 99). Tanzimat'tan önce kadınlar ile ilgili çıkarlan ve bazı kısıtlamalar getiren fermanlar kadının yaşamına direkt etki etmiştir. Özellikle de giyim konusunda bunun etkileri bariz bir şekilde görülmüştür. Örneğin III. Selim döneminde kadınların açık renk ferace ve büyük yaka giymeleri yasaklanmış, hatta bu tarz elbise diken terzilerin de cezalandırılması istenmiştir (Doğan, 2012, s. 15-16).

Yani aslında Osmanlı yönetimi sadece erkek kıyafetleri ile ilgilenmemiş aynı zamanda kadın kıyafetleriyle de ilgilenmiştir. Lale Devrinde III. Ahmet, Müslüman kadınların Hristiyan kadınlara özenip de giydikleri açık ve süslü elbiselerle gezmelerini yasaklamıştır. III. Mustafa da verilen emirlere uymadığı gerekçesiyle, kadınların koyu renkli çarşaflarla gezmeleri gerektiği emrini vermiştir. Tanzimat döneminde bu tür yasaklamalar vardı ve bu yasaklamalar II. Abdülhamit döneminde de devam etmiştir. 2 Nisan 1892 yılında çok ince siyah kumaştan yapılmış çarşaf ve tül ile örtünmüş Müslüman kadınların, yas tutan Hristiyan kadınlarına benzedikleri gerekçesiyle Müslüman kadınların çarşaf giymeleri yasaklanmıştır. Bazı erkeklerin çarşaf giyerek hırsızlık yapmaları da bu tarz yasaklamaların olmasına neden olmuştur (Kurnaz, 1991, s. 33).

Bu kısıtlamaların önceki dönemlerde var olan kısıtlamaların devamı niteliğinde olmuştur. Çünkü bakıldığı zaman III. Osman ve IV. Mustafa döneminde de benzer kısıtlamaların olduğu görülmüştür. III. Osman kadınlara haftanın sadece üç günü dışarı çıkma izin veren bir ferman çıkarmıştır. IV. Mustafa ise kadınların dışarıya çıkmalarını tamamen yasaklamıştı. Yasaklamalar sadece bunlarla sınırlı kalmamış, 1603'te kadınların dükkânlara girmeleri, 1610'da kadınların erkeklerle

aynı sandala ve aynı arabaya binmeleri yasaklanmıştır. 1787 yılında ise kadınların mesire yerlerine gitmeleri engellenmeye çalışılmıştır. Kadınlar çıkarılan bu fermanlara uymayınca, aynı yıl içerisinde ya da birkaç yıl sonra bunlara benzer fermanlar tekrar çıkarılmıştır. Uygulamada etkisiz kalındığı anlaşılınca yeniden kadınlara yönelik birtakım kısıtlamalar içeren fermanlar çıkarılmış ve bu durum bu şekilde devam etmiştir (Doğan, 2012, s. 15).

Osmanlı Devleti'nde kadın hakları ilk defa 19. yüzyılda savunulmaya başlanmıştır. Kadınlar bu zamana kadar gerek ekonomik gerek toplumsal ve gerek siyasal alan olmak üzere birçok haktan mahrumdu. Osmanlı Devleti'nde kadın haklarının konuşulması Batı'da meydana gelen sosyal çalkantı ve değişimlerin sayesinde olmuştur. Bu dönemde hem saray içinde hem de saray dışında çıkan sorunlar ve başarısızlıklar birtakım değişimleri zorunlu hale getirmiştir (Altındal, 1985, s. 120). Zaten Osmanlı Devleti bu değişiklikleri yapmaya bir nevi mecbur kalmıştır. Çünkü 1854 yılındaki Kırım Harbi'nde Osmanlı, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile Rusları yenebilmişti. Bu nedenle de Osmanlı yenilikler yapmak için verdiği sözleri yerine getirmek zorunda kalmış ve Tanzimat Fermanında verilen haklar ve vaatler bir kez daha onay kazanmıştır. Bu dönemde Osmanlının zayıf olduğunun farkında olan Avrupalı devletler de yenilikler için Osmanlı'nın üzerinde bir baskı kurmuşlardır (Kurnaz, 1991, s. 3).

Yapılan bir takım yeniliklerle kadınlara yönelik önceki dönemlere oranla bazı esneklikler getirilmiş olsa bile, çıkarılan bazı fermanlarda verilen kararların benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Örneğin 1867 yılında Ramazan ayında bir gazete üzerinden halka yapılan duyuruda kadınların namaz için yalnızca Sultan Ahmet, Laleli ve Şehzadebaşı camilerine gidebileceklerini, bu esnada camilerde yalnızca görevlilerin bulunacağı ve erkeklerin hiçbir şekilde içeri alınmayacağı duyurulmuştur. İftar davetlerine katılan kadınların ise kalabalık olan yerlerde durmadan, etrafta dolanmadan ve zaman kaybetmeden sadece önlerine bakarak yürümeleri gerektiği duyurulmuştur (Doğan, 2012, s. 16).

Kadınların bu dönemde önemsenmemelerinin hatta hiçe sayılmalarının nedenlerinden biri, onların askerlik yapmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde nüfus sayımı yapan memurlar kadınların önemli bir kısmını kaydetmezlerdi. Kadınlar 1882 yılına kadar nüfus sayımlarına alınmamışlardır.

Kadınların 1900'lerde siyasetle olan ilişkileri gelişmiştir. Toplumda pek de bir önemi olmayan kadınlar bu dönemde küçük sanayi, halı dokuma ve sigara imalat işletmelerinde erkeklerden çok daha düşük maaşlarla çalıştırılırlardı. Bu dönemde, saydığımız işler kadınlarla özdeşleştirilmiştir. Fransızların bu dönemde hazırladıkları bir raporda kadınların emeği "*sudan ucuz"* diye nitelendirmişlerdir (Çakır, 2010, s. 125; Ahmad, 1995, s. 123).

Yine bu dönemde üst sınıfa mensup ve şehirlerde yaşayan kadınların en çok endişe duydukları ve üzerinde durdukları şey; evlenme, boşanma ve miras gibi konulardaki haklarını genişletmek olmuştur. On dokuzuncu yüzyıldaki reformlardan toplumun diğer kesimlerine göre üst sınıf ve şehirli kadınlar daha az etkilenmişlerdir. Zaten kısa süre diliminde erkeklerle eşit haklara sahip olamayacaklarının bilincindeydiler. Ancak yirminci yüzyıldaki savaşlarda özellikle de Müslüman erkek nüfusunun önemli bir kısmı öldüğü için kadınlar toplumun yarısından fazla bir nüfusa sahip olmuşlardır. Bu durum kadınların toplum içinde önem kazanmalarını sağlamıştır. Bir de kadınların eğitimli olması durumunda toplumun daha kısa sürede modernleşeceği düşünülmüştür (Ahmad, 1995, s. 123).

Türkiye'de ilk olarak kadın hareketinin öncülüğünü Osmanlı Devlet ricali (yüksek makamlardaki devlet adamları) ve aydın kesim ailelerin kadınları yapmışlardır. Kadın hareketleri 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğunluk kazanmış, bu sayede hukuk ve eğitim alanında dönüşümler olmuştur. Bu dönüşümler sonucunda kadınlar ev mekânının dışına çıkarak siyasallaşma ve örgütlenme imkânı elde etmişlerdir (Gökçimen, 2008, s. 9).

Tanzimat öncesinde eğitim kurumları Sıbyan, Enderun mektepleri ve medreselerden oluşmaktaydı. Kadınlar bu eğitim kurumlarından yalnızca Sıbyan mekteplerinden faydalanabilmekteydi. Çünkü kadına verilen eğitim hakkı kısıtlıydı. Bu dönemde eğitim hakkından idareci ve ulemaya mensup olan kişilerin kız çocukları faydalanabilmekteydiler. Onlar da ailelerinin desteğiyle evlerde özel ders alabilmişlerdir. Sıbyan Mekteplerinde alınan karara göre okula devam yaşı erkeklerde 6-10, kızlarda ise 7-11 olarak belirlenmişti. Şayet bir köyde ya da mahallede iki Sıbyan mektebi varsa bunlardan birine erkekler diğerine de kız öğrenciler gidecekti. Ancak sadece bir mektebin bulunması durumunda yeni bir mektep açılıncaya kadar kızlar ile erkekler farklı sıralarda oturmak şartıyla aynı

mektepte ders görebileceklerdi. Sıbyan Mektepleri kurallarına göre Kız Sıbyan Mekteplerinin hocaları kadın olacaktı, ancak kadın hocalar yetiştirilinceye kadar, yaşlı, tecrübeli ve ahlak sahibi erkek hocalar ders vereceklerdi. Okullarda ders olarak ise "*Kurân-ı Kerim, Ahlâk, Yazı, Hesap, Osmanlı Tarihi, Coğrafya ve Mâlümat-ı Nâfia (Faydalı Bilgiler"* verilmiştir. Buna göre artık mekteplerde hem dini hem de dünyevi derslerin verildiği hatta dünyevi derslerin daha önde olduğu görülmüştür (Kurnaz, 1991, s. 4-5).

Aslında Osmanlı Devletinin eğitime önem vermesinin en önemli nedeni, imparatorluk içinde yer alan farklı din, dil, mezhep ve ırka mensup olan öğrencilerde Osmanlılık fikrini güçlendirmek olmuştur. Yani yapılan yenilikler sadece Müslüman halka veya kadınlara yönelik yapılmamıştır. Temel amaç Osmanlılık fikrini güçlendirmek ve toplum içinde siyasal birlik oluşturmaktır. Bu amaçla açılan ilk mektep, "*Mekteb-i Sultani"* olmuştur. Bu mekteplerde okuyan öğrencilerin Osmanlılık ideolojisi ile kaynaşıp bir bütünlük oluşturabilecekleri düşünülmüştür (Nişancı, 2021, s. 25). Yapılan çalışmalar her ne kadar Osmanlılık düşüncesini benimsetmeye yönelik olsa da, kadınların eğitimi ile ilgili de birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Tanzimat döneminde kadın eğitimi ile ilgili ilk önemli düzenlemeler de 1840'larda yapılmıştır. Kız öğrencilerinin okutulmasına yönelik olarak yapılan çalışmalar sonucunda kız rüştiyeleri açılmıştır. Bunların ilki de Cevri Kalfa İnâs Rüştiyesi adıyla İstanbul'da açılmıştır. Bir de kız ve erkek öğrencilerin okutulmasına yönelik sanayi mekteplerinin açılması düşünülmüş, ancak diğer mekteplere kıyasla bu mekteplerin açılması yavaş kalmıştır. Zaten ilk Kız Sanayi Mektebi ancak 1869 yılında İstanbul Yedikule'de dikimhane olarak açılmıştır. Tutarlılık bakımından ilk sanayi mektepleri de Mithat Paşa'nın valiliğini yaptığı Tuna, Suriye ve Bağdat'ta açılmıştır. Bu dönemde kadınlara yönelik yapılan ilk düzenleme ise ebelerin yetiştirilmesi olmuştur (Ortaylı, 2008, s. 212-213; Ersöz, 2020, s. 229).

Yapılan çalışmalar sonucunda kız öğrenciler 1843 yılında Tıbbiye Mekteplerinde ebelik eğitimi almaya başlamıştır. 1858'de Kız Rüştiyeleri (ortaokul) açılmış, 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasıyla kızların eğitim alması zorunluluk kazanmıştır. 1869'dan sonra Rusçuk ve

İstanbul'da Kız Meslek mektepleri açılmış, yedi yıl eğitim verdikten sonra "*Kız Sanayi Mektebi"* adını almıştır. Osmanlı döneminde eğitim alanında atılan en önemli adımlar, 1870 yılında kız öğretmen okulu olan Dârülmuallimât'ın açılması ve 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin kabul edilmesi olmuştur. Kanun-i Esasi'nin kabulü ile birlikte kız ve erkek öğrenciler için ilköğretim zorunlu hale gelmiştir (Gökçimen, 2008, s. 10). Kız öğrencilerin eğitimi için 1842 yılında Avrupa'dan kadın hocaların getirmesiyle birlikte meslek sahibi olabilme şansını da elde etmişlerdir. Yapılan düzenlemelerle birlikte 1874 yılında ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim veren mektep sayısı 10'a çıkmış ve bu mekteplerde toplamda 204 kız öğrenci eğitim görmüştür (Ersöz, 2020, s. 229).

Dönemin Maarif Nazırı (milli eğitim bakanı) olan Ahmet Şükrü Bey 1914 yılında bütçe görüşmeleri sırasında, açılması istenilen İnas Darülfünununun altı aylık masrafları için 120 bin kuruşluk bir ödenek istemiştir. Açılacak olan yeni kurum ile birlikte artık yalnızca Mekatib-i İptidaiye (ilkokul) için öğretmen yetiştirilmeyecek aynı zamanda İdadi (lise) ve Sultani (lise üzerinde eğitim veren okullar) için de öğretmen yetiştirileceği ifade edilmiştir. "*Hatta inas kısmına da bir darülfünun açmak niyetinde"* olduklarını ifade etmişlerdir. Artık İnas Darülfünununun açılışı içim hazırlıkların başladığı anlaşılmış ve Nazır Bey; kızların eğitimi için istenen ödeneğin çok görülmemesini istemiştir. İnas Darülfünununun açılması için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra belgeler Darülmuallimât (ilk ve ortaokul kız okulları için öğretmen yetiştirilen yer) müdürlüğüne gönderilmiş ve 13 Eylül 1914 tarihli yazısında Leyli Darülmuallimat'a ek olarak açılmış olan İnas Darülfünununun şubelerine verilen hükümler gereği artık öğrenci alımlarının yapılması istenmiştir (Arslan vd., 2012, s 29).

Kız okullarının açılmasına yönelik ilk adımların atılmasından sonra, 5 Eylül 1913 yılında ilköğretim kararnamesiyle birlikte kız rüştiyeleri 6 yıllık kız İlkokullarına dönüştürülmüştür. Bu mektepler yaygınlaştırılarak ilçe merkezlerinde de açılmıştır. Kararnameye dayanarak bazı il merkezlerinde 5 yıllık eğitim veren kız öğretmen okulları da açılmıştır. Kızların eğitimi için ilk lise 1913-1914'te İstanbul İnâs (kız) Sultanisi adıyla İstanbul'da açılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde (Dârülfünun) 1915 yılında kadınlara yönelik düzenli olarak haftanın 4 günü olmak

üzere konferanslar düzenlenmiştir. Aynı yıl içinde İnâs Dârülfününu kız öğrenciler için açılan yükseköğretim kurumu olmuştur. Bu Dârülfününa alınan kız öğrenciler kız liseleri ve kız muallim mekteplerinden mezun olan öğrenciler olmuştur. Buranın ilk mezunu ise 1919 yılında mezun olan Şüküfe Nihal olmuştur. Kız ile erkeklerin ilk defa birlikte yükseköğrenim görmesi ise 1915 yılında İstanbul Fen Edebiyat Fakültesinde olmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğunda kadınların özel ders almasıyla başlayan süreç zamanla kadınların resmi olarak okullarda ders görmelerini sağlamıştır. Meslek olarak da öğretmenlik kadınların ilk resmi çalışma alanı olmuştur. Osmanlı'nın Batılı anlamda modernleşmesi eğitim alnında elde edilen başarı ile doğru orantılı olduğu söylenebilir (Gökçimen, 2008, s. 10).

Osmanlı eğitim sisteminden Batılı eğitim sistemine geçişin elbette olumlu birçok yanı olmuştur. Ancak Osmanlı toplumunda medresede yetişenler ile modern mekteplerde yetişen kesimler arasında bir çatışma ortamı da yaratmıştır. Çünkü Osmanlı toplumu dünyevi ve uhrevi (ahiretle ilgili) ayrımını henüz aşamamıştı. Henüz modernleşmeye gerçek anlamda hazır olmayan Osmanlı toplumunda "*ilerici ve gerici"* kesimler diye gruplaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böyle çekişmeli bir ortamda eğitimden istenilen verimi almak mümkün olamamıştır. Diğer taraftan Batılı eğitim sistemi ile toplum içinde birlik ve bütünlük oluşturmak, toplumdaki sınıfları ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Zaten Osmanlı Devletinin amacı da toplumdaki sınıfları ortadan kaldırmaktı. Sınıfların ortadan kalkmadığı gibi bir de modern ve geleneksel eğitim kesimlerine mensup gruplar arasında ikilikler ortaya çıkmıştır. İşte bu gruplar eğitimin gerçek amacından sapmasına neden olmuşlardır. Geçen zaman içerisinde eğitimdeki bu zıtlaşmayı ve açığı kapatmaya çalışmışlardır. Ancak eğitimdeki bu açıklık kapatılamamıştır (Nişancı, 2021, s. 33-34).

Dönemin iletişim araçları olan dergi, gazete ve romanların toplumun modernleşmesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Dönemin ruhuna uygun bir şekilde hayal ettikleri toplumu, aile ve insan tipini yazıyla topluma benimsetmeye çalışmışlardır. Yazılı metinlerin bir kısmı kurmaca olsa bile bu metinlerin erken modernleşme üzerinde oldukça etkili oldukları da söylenebilir. Tanzimat dönemi ve sonrasında II. Meşrutiyet döneminde modernleşmeci erkekler de toplum içinde hayal ettikleri kadın ve aile tipini yazılarında belirtmişlerdir. Bu durum kamusal

alanda önemli bir tartışma ortamı yaratmıştır. Bu konuda yapılan tartışmalarla Osmanlı toplumunda modernleşen eğitim ve sosyal kurumlardan faydalanan erkeklerin ulaştığı medeniyet seviyesine kadınların ulaşmasını engelleyen durumların olduğunu ve bunun da kadınların gelişmesini ve erkelerle aynı seviyeye gelmelerini engellediği düşünülmüştür. Modernleşmeci erkekler, kadınların da erkeklerle modernleşmeye aynı ölçüde ayak uydurmaları için öneride bulunmaya çalışmışlardır. Çünkü Osmanlı toplumunun her alanında kadınlar erkeklerden geri kalmıştır. Modernleşmenin yarattığı fırsatlardan yalnızca erkekler faydalanmıştır demek yanlış olmayacaktır (Sancar, 2012, s. 83-84-85).

Tanzimat ile birlikte yenileşme ve değişim hareketleri artık yalnızca erkekleri değil toplumun her kesimini etkilemiştir. Bu değişimlerden insanların düşünceleri, yaşam tarzları ve kıyafetleri de etkilenmiştir. Daha önce sosyal hayatın içinde olmayan kadınlar eğitim alanında yapılan yeniliklerle birlikte kendilerine sosyal toplum içinde yer bulma şansını elde etmişleridir. Bu sayede Osmanlı toplumu içinde kadının yeri ve statüsü önem kazanmıştır. Bu değişimler sonucunda kadınların yaşamın her alanında değişimler yaşadığı görülmüş ve bu durum kadınların gündelik yaşamına da yansımıştır. Batı'nın etkisiyle meydana gelen değişimler sonucunda kadınlar artık giyim ve kuşamlarına daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Bu dönemde Avrupa'dan getirilen kumaşlardan yapılan elbiseler ve üzerlerinde süs ve aksesuar bulunan kıyafetler kadınlar tarafından daha çok giyilmeye başlanmıştır. Batı'dan İstanbul'a gelen ziyaretçiler değişimden etkilenen kadınları ince ve renkli, kara çarşaf giyen tamamen kapalı olan hatta gözleri bile görünmeyen kadınları da değişimden etkilenmeyen olarak tasvir etmişlerdir (Atalay, 2021, s. 134-135).

3.1.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi Gelişmeleri

Bu dönemde 3. (Makedonya) ve 2. (Trakya) ordularında yer alan subayların eylemleri Temmuz 1908 Devriminin gerçekleşmesini sağlamıştır. Özellikle de İmparatorluğun Avrupa'da bulunan vilayetlerinde bunu açık bir şekilde yapmışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Meşrutiyeti yeniden ilan etmek ve Meşrutiyetin faydalarını halka anlatabilmek için büyük vilayetlere heyetler göndermiştir. Halka devrimin faydalarını anlatmak için görevlendirilen heyetlerin başında da İttihatçı subaylar bulunmaktaydı. İttihatçı subaylar, değişimi

gerçekleştirenin padişah olmadığını, cemiyetin bu değişimleri öngördüğünü özellikle açıklamışlardır. Ancak bu durum Asya'daki vilayetlere çok farklı cereyan etmiştir. II. Abdülhamit'in baskıcı ve yasaklayıcı politikaları halkın sağlıklı bilgi almasını engellemiştir. Meşrutiyetin getireceği yeniliklerden ve sağlayacağı faydalardan habersiz olan halka, Abdülhamit duruma kendi yorumlarını ekleyerek sunmuştur. Abdülhamit'in olaylara kendi yorumunu katması ve meşrutiyet yönetimine karşı olmasına neden olanlar da, onun hain olan danışmanları olmuştur. Danışmanları padişaha ülkenin henüz meşrutiyet yönetimine hazır olmadığını söylemişlerdir. Bu da padişahın meşrutiyet yönetimine karşı çıkmasına neden olmuştur. Ancak sonrasında kendisi meşrutiyet yönetiminin zamanı olduğu kanısına varmıştır (Zürcher, 1995, s. 139).

II. Abdülhamit özelikle eğitim alanında Tanzimat reformlarıyla yapılan yenilikleri devam ettirmek istediği 1876-1908 yılları arsındaki dönem, tarihe "*baskıcı rejim"* olarak geçmiştir. Jön Türkler bu rejime karşı çıkarak 23 Temmuz 1908 yılında Meşrutiyeti ilan etmişlerdir. Bu süreçten sonra özgürlük sevinci başlamış olsa bile, bu çok sürmemiştir. Devlet gerek içerde gerekse dışta büyük bir bunalıma sürüklenmiştir. 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışının ilk habercisi olmuştur. Sonrasında Girit'in Yunanistan'a bırakıldığı duyurulmuştur. Avusturya-Macaristan imparatorluğu Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını duyurulmuştur. Akabinde Arnavutluk ve Yemen isyanları (1910) çıkmıştır. 1911'de İtalya Trablusgarp'a girmiştir. 1912 yılında Oniki Adalar da elden çıkmıştır. Aynı yıl Balkan Devletleri Osmanlı Devletine savaş açmışlardır. Osmanlı Avrupa'daki son topraklarını da kaybederek sınırları Edirne'ye kadar gerilemiştir. Balkan Savaşları'nda aldığı yaraları sarmadan Almanya'nın yanında genç ve tecrübesiz İttihatçılarla savaşa girmek zorunda kalmıştır (Kurnaz, 1991, s. 47).

II. Meşrutiyet'in hız kazanmasında Haziran 1908'de başlayan Firzovik olayları da oldukça önemli bir etken olmuştur. Bu olayların açıklanması zor ve karmaşık soruları barındırmasının yanı sıra II. Meşrutiyetin ilan edilmesini de hızlandırmıştır. Yabancı öğrencilerin eğitim gördüğü bir okulun 14 Haziran 1908'de Üsküp'te düzenlediği bir piknikte toplananların toplumsal sorunlara yönelik başlattıkları olayların, başlarda siyasi hiçbir boyutu yokken bir süre sonra

her nasıl olduysa toplumsal protestodan çıkıp siyasi bir boyut kazanmıştır. Olaylar yatıştırıldıktan sonra ortaya çıkan söylentilere göre Avusturya askerleri Üsküp'ten Sarayeşte'ye gelerek yabancı çocukları takip edip Kosova'ya ineceklerdir (Nişancı, 2021, s. 138-139).

Bu süreçten sonra İttihat ve Terakki de devreye girmiştir. Toplantı yönetim karşıtı bir hal almıştır. Avusturya'nın izlediği siyaset ve demir yolu ile Arnavutluk'a girmek istemelerini protesto etmek amacıyla Firzovik'te 20 bin kişi toplanmış ve bunun sonucunda da Kanuni Esasi'yi istediklerini içeren bir antla toplantıyı sonlandırmışlardır (Nişancı, 2021, s. 139).

Parlamenter yönetimin sadece kâğıt üzerinde kaldığı bu yıllarda (1908) Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesi ülkede büyük sevinç yaratmıştır. Ancak beraberinde siyasi kargaşaları da getirmiştir. 31 Mart Vakasından (13 Nisan 1909) sonra II. Abdülhamit tahttan indirilmiş ve yerine veliaht Mehmet Reşat (V. Mehmet) geçirilmiştir. 1908-1909 arasında Jön Türkler arasında da siyasi ayrılıklar ortaya çıkmış ve İttihat ve Terakki dışında siyasi yapılanmalar 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkasını ortaya çıkarmıştır (Kurnaz, 1991, s. 47).

Tüm siyasi kargaşalara rağmen kadın hareketleri de bu ortamda kendine yer bulmuştur. Hükümet kendi düşüncesi çerçevesinde kadın hareketlerine destek vermiştir. Bu sayede kadınların toplum içindeki rolü artmıştır. Toplumdaki rolü artan kadınlar siyasi alanda da rol sahibi olmak istemiş ve 1908'de parlamentoya dinleyici olarak katılmak üzere harekete geçmişlerdir. Bu da kadınların siyasi alanda rol almak istediklerini göstermektedir (Kurnaz, 1991, s. 47).

Osmanlı kadınları da Batılı kadınların "*biz de insan değil miyiz"* söylemleriyle yola çıkarak hak talep etmişlerdir. Kadınların taleplerine dönemin aydın erkekleri de destek vermiştir. Aydın erkekler kadınların da eğitim almaları gerektiğini ve bu sayede daha iyi bir eş ve daha iyi bir anne olabileceklerini söylemişlerdir. Elbette erkeklerin kadın haklarıyla ilgilenmeleri Osmanlıya özgü bir şey değildi, daha önce de var olan bir durumdu. Örneğin Fransa'da Condorcet'yi, İngiltere'de John Stuart Mill'i ve ABD'de Seneca Falls Bildirgesi'nin kaleme alınmasına erkekler de katılmıştır. Selanik Hukuk Mektebi hocası Muslihiddin Adil, kadınlara siyasal hakların tanınması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşüyle, Mill'in kadınlara oy hakkının tanınmasının liberal teorinin iç tutarlılığı için gerekli

olduğu düşüncesine yaklaşmıştır. II. Meşrutiyete kadar kadınlara oy hakkının tanınmasıyla ilgili bir çalışmanın yapılmaması, kadınların da erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını savunmamalarıyla ilgili bir durum değildir. Bu durum toplumun içinde bulunduğu ekonomik şartlara bağlıdır denilebilir. Kadınlara oy hakkı talebi yalnızca Osmanlı toplumunda değil Batı'da da geç başlayan bir durumdur. Batı'da 19. yüzyılın ortasında başlayan kadınlara oy hakkı talebi 20. yüzyıldan önce de hayata geçirilememiştir. Kadınların oy hakkını elde etmeleri I. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Özelikle de kadınların bu savaşta cephe gerisini de etkilemeleri sonucunda kadınların toplumdaki rolleri artırmıştır. Bu sayede kendilerini erkeklere karşı kanıtlamayı başaran kadınların oy hakkını elde etmelerinde önemli bir etken olmuştur. Türkiye için de I. Dünya Savaşı, Balkan Harbi ve Kurtuluş Savaşında kadınların etkin rolleri hem kadınların hem de mülk sahibi olmayan erkeklerin oy hakkını elde etmelerinde önemli bir etken olmuştur (Berktay, 2018, s. 93-94-95).

İlk başlarda tam bir bayram havasıyla karşılanan II. Meşrutiyet'in de bir süre sonra beklentileri karşılamadığı görülmüştür. Meşrutiyetin dikkat çeken en önemli yanlarından bir tanesi de bu dönemde her türlü kargaşanın yaşanması olmuştur. Otuz yıl aradan sonra seçimlerin yapılacak olması aydın kesimde büyük bir sevinç yaşatmıştır. İlk başlarda işin asılını bilmeyen ve birçok şeyin farkında olmayan halk da bu sevince ortak olmuştur. Bu dönemde "*hürriyet"* kelimesine bağlılık oldukça yüksekti. Ancak ilerleyen süreçte bu kelimenin pratikte yanlış kullanılması sonucunda zaptiyelerin darp edilerek işten atılmalarına neden olmuştur. Özellikle de adi suçlardan hapishanelerde olan suçluların bırakılmasından sonra başta İstanbul olmak üzere birçok yerde hırsızlıkların yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü soyguncu ve hırsızlar önceki dönemlere göre rahat hareket etme imkânı elde etmişledir. Özellikle şehirlerde asayiş konusunda hürriyetin tehlikesi önemli ölçüde hissedilmiştir. Başkent İstanbul'da sevinç havası bir süre sonra anarşist bir hal almıştır (Nişancı, 2021, s. 150-151). Meşrutiyet döneminde birçok alanda kargaşaların olmasına rağmen modernleşme yolunda yapılan çalışmalar da devam etmiştir.

Özellikle de II. Meşrutiyetle birlikte Kadın Hakları konusunda bir hızlanma meydana gelmiştir. Kadınlarla ilgili yayınlar çıkmaya başlamıştır. Selanik'te yayınlanan "*Mefharet*" bunlardan bir tanesidir. Özgürlüğün ilanından duyulan

mutluluğu dile getirmek amacıyla bu yayının kapağına "*Yaşasın Millet Meclisi"* sözleri yazılmıştır. Daha önce böyle bir ibare kullanılmamıştı. Meclis'i Mebusan'ın milletvekillerinin değil de milletin meclisi olduğu ilk defa bu yayın tarafından ifade edilmiştir. II. Meşrutiyetin kadınlara özgürlük getirebileceği düşünülmüş ancak bu durum gerçekleşmeyince kadınlar Meşrutiyetin 5. yıldönümünü "*Erkeklerin Milli Bayramı"* diye nitelemişler ve bunu Kadınlar Dünyası adlı dergide dile getirmişlerdir. Ayrıca dergide "*Hâlâ yaşamakta olduğumuz bu esaretten bizi de kurtarınız"* denilmiştir (Altındal, 1985, s. 127).

Ancak dönemin kadın dergilerinde çıkan yazılardan II. Meşrutiyetin de kadınların beklentilerini karşılamadığı sonucu çıkarılmıştır. Kadınlar, içinde bulundukları esaretten kurtulmak için çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrılarını şu şekilde dile getirmişleridir: "*Biz zavallı kadınlar, hâlâ insan kabul edilmiyor, erkeklerin yanında faydasız bir süs, adi bir eşyadan farklı görülmüyoruz. Biz kendimizi insan kabul ettiğimiz için toplumumuzda bir mevkimiz, görevimizin bulunmasını istiyoruz"* (Doğan, 2012, s. 48).

Kadınların öncelikli talepleri Osmanlı vatandaşlığında erkeklerle aynı haklara sahip olmak ve toplum içinde kendilerine de insan gibi muamele edilmesidir. Bu dönemde yayınlanan ve yazarlığını Fatma Aliye'nin yaptığı "*Hanımlara Mahsus Gazete"* erken dönem Osmanlı Hareket-i Nisvan'ın amacının kadınların toplumda insan sayılması ve kadının toplumsal hayata kazandırılmasını sağlamak olduğu şeklinde tanımlanmıştır. Bu dönemde Şair Nigâr (1862-1918), Fatma Aliye (1862-1936), Halide Edip (1882-1964), Nezihe Muhiddin (1889-1958) ve Emine Semiye (1868-1944) gibi isimlerin etkili olmasından dolayı bu döneme Osmanlı ya da İslam-Türk dünyasının büyük kadınları ismi verilmiştir. Döneme damga vuran bu kadınlar, kadınların da insan olarak özgürlüklerden faydalanmaları gerektiğini savunmuşlardır (Sancar, 2012, s. 92-93).

Hanımlara Mahsus Gazete, 1 Ağustos 1895 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yazar kadrosunun çoğunluğu kadınlardan oluşmuştur. Derginin sahibi ve aynı zamanda "*Tarik"* gazetesinin başyazarı İbn-ül Hakkı Mehmet Tahir'di. Başyazarlığını sırasıyla Makbule Leman, Nigâr Osman, Fatma Şadiye, Mustafa Asım, Faik Ali, Talat Ali ve Gülistan İsmet yapmıştır. Derginin 1-150 arasındaki sayıları haftada iki kez, geri kalan sayıları ise haftada bir kez çıkmıştır. Derginin

basımı 1895 yılından 1908 yılına kadar devam etmiş ve toplamda 612 sayı çıkmıştır. 13 yıl boyunca yayınlanan dergi en uzun süreyle yayınlanan tek kadın dergisi olmuştur. Dergi, dönemin aydın kadınları olan Fatma Aliye, Emine Semiye ve Şair Nigâr Hanım gibi isimlerin yazılarının kamuoyuna tanıtmanın yanı sıra, dönemin modernleşmeci erkeklerinin kadınlarla ilgili söylemlerine de yer vermiştir. Derginin ilk sayısında yayın amacı açıklandığında, "*nesil yetiştiriciliği"* açısından kadınların da geliştirilmesi ve yükseltilmesi vurgulanmıştır (Çakır, 2021, s. 66-67).

3.1.3. Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri

II. Meşrutiyet dönemi dergi ve derneklerinde yetişmiş olan kadınlar Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra 15 Haziran 1923 tarihinde "*Kadınlar Halk Fırkası"* adında bir parti kurmak istemişlerdir. O zaman ilk siyasi oluşum olan "*Cumhuriyet Halk Fırkası*" henüz kurulmamıştı. Yani kadınlar kendi partilerini Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan (CHF) iki ay önce kumuşlardır. Kurulmak istenen Fırka'nın başkanı aynı zamanda dönemin feminist kadınlarından olan Nezihe Muhiddin, Genel Sekreteri ise Şüküfe Nihal olmuştur. Şüküfe Nihal partisinin amaçlarını "*Fırkamızın Mefrükesi"* adında yayımlanan bir konuşma ile açıklamıştır. Buna göre partinin öncelikli hedefinin siyasi olmadığını açıklamıştır. Öncelikle kadınların eğitim, aile hukuku ve çalışma hayatıyla ilgili bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunlar sağlandıktan sonra siyasi hakların kendiliğinden gelişeceği belirtilmiştir. Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulması için valiliğe verilen dilekçeye cevap verilmemişti. Gerekçe olarak da kadınlara henüz siyasal hakların verilmediği ve bu nedenle de kadınların parti kuramayacakları söylenmiştir (Gökçimen, 2008, s. 20).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, kadınların hayatında çok önemli gelişmeler olmuştur. Osmanlı döneminde kadın hareketleri küçük gruplarla sınırlıyken, Cumhuriyet rejimi ile birlikte kadınları erkeklerle sosyal ve siyasal alanda eşit haklara kavuşturmak adına politikalar üretilmeye başlanmıştır. Kadın haklarına yönelik Batı'da sivil toplum kuruluşları tarafından mücadele verilirken, Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de bu durum devlet politikası olmuştur. Çağdaşlaşma ideolojisi ile şekillenen kadın hakları önceleri sosyal alanda, daha sonra siyasal alanda sağlanmıştır (Deniz, 2019, s. 64).

Cumhuriyet, yozlaşmış geleneksel yapıları yıkmış, gelenekselden sıyrılıp geleceği savunan devrimci yaklaşımıyla kadınlara çağdaş ve yeni bir kimlik kazandırmıştır. Aynı zamanda kadınların birer birey olarak öne çıkmalarını, bastırılmış, gizlenmiş ve çeşitli şekillerde sınırlandırılmış yeteneklerini ortaya çıkararak yeni bir kimlikle yeniden doğmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet, bizim toplumumuzda kadınların Rönesansı'dır denilebilir (Arat vd., 1997, s. 10).

Ancak Osmanlı geleneğinden Cumhuriyet geleneğine çok keskin bir şekilde geçiş yapıldığı da söylenemez. Çünkü eskiye ait olan her şey reddedilmemiş, yeni döneme geçen etkiler olmuştur. Bunların eski dönemden beslenen fikirler ve temel değerler, kurumların etkileri, o dönemde hala etkisi süren Osmanlı akımları ve dış dünyadan gelen baskıların sosyolojik yansımaları olduğu söylenebilir (Doğan, 2012, s. 207).

Aslında Cumhuriyet rejimi ile hedeflenen; yeni bir rejim, yeni bir devlet, yeni bir vatan ve yeni bir ulus oluşturma ideali olmuştur. Oluşturulmak istenen yeni ulusun temelleri de Batılı değerler referans alınarak oluşturulmaya çalışmıştır. Oluşturulmak istenen yeni ulusta da kadınlara oldukça önem verilmiştir. Osmanlı döneminde özel alan ile sınırlandırılan kadınlar, Cumhuriyet rejimi ile birlikte özel alandan çıkarılarak, kadınların kamusal alanda görünür olmaları hedeflenmiştir. Dolayısıyla kadınların kamusal alanda görünür olmalarına engel olabilecek durumlar kaldırılıp, kadınları da kapsayabilecek yeni bir kamusal alan inşa edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı son döneminde kadınların kamusal alana girişi yönünde yapılan yenilikler Cumhuriyet rejimi ile aşama kaydederek daha da ilerleme göstermiştir (Baykal vd., 2019, s. 331).

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükûmet'inin ve 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükûmet'inin kurulmasıyla birlikte, Türk siyasal yaşamına yön veren yaklaşımlar önem kazanmıştır. Bu yaklaşımların temel bazı ilkeleri vardır. Bu ilkelerden bir tanesi de hatta ilki tek parti döneminde yapılan devrimler arasında siyasal alanda erkeğe verilen hakların kadına da verilmesi gerektiği olmuştur (Tokgöz, 2019, s. 27).

1923 yılında Milletvekili Seçimi Kanunu görüşüldüğünde, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilip verilmemesi konusu, milletvekilleri arasında tartışmaya

neden olmuştur. Ancak bu tarihte kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kabul edilmemiştir. Aynı konu 1924 yılında tekrar tartışılmış bu sefer taraflar konuya daha yumuşak bir üslupla yaklaşmışlardır (Kurnaz, 1991, s. 127).

Cumhuriyet döneminde kadınların seçme ve seçilme gibi hakları kazanmalarında Afet Hanım (İnan) önemli bir rol üstlenmiştir. Afet İnan henüz 22 yaşındayken 1930 yılında yayımladığı beş ciltlik "*Yurt Bilgisi Notlarımdan"* başlıklı yazılarında yer alan kitaplardan biri "*İntihap"* adını taşımaktaydı. Bu Kitabı İhap Hulusi hazırlamıştır. Kitabın dikkat çeken yönü ise kapağında yer alan fotoğrafta kadınların, erkeklerin önünde oy kullanıyor olması olmuştur. Zaten kitabın içeriği de kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları gerektiği savunulmuştur (Toprak, 2015, s. 441).

Kadınlar ilk olarak 3 Nisan 1930 yılında Belediye Yasası'nın sağladığı haktan faydalanarak sandık başına gitmişlerdir. Bu hak kadınlar açısından büyük bir kazanım olarak nitelendirilmiş ve Kadınlar Birliği bildiriler yayımlayarak bu durum mitinglerle kutlanmıştır. Kadınlar belediye seçimlerinden sonra köy ihtiyar heyetinde seçme ve seçilme hakkını, Ekim 1933'te Köy Yasasının 20 ve 25. Maddelerinin değiştirilmesiyle elde etmişlerdir. Aynı şekilde TBMM'de seçme ve seçilme hakkını da 1924 Anayasasının 10 ve 11. Maddelerine "*ve kadınlar"* sözcüklerinin eklenmesiyle elde etmişlerdir (Gökçimen, 2008, s. 20-21).

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ise Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte 1934 yılında yasal olarak verilmiştir. Buna göre kanunen kadınların aktif olarak siyasetin içinde bulunmalarının önünde hiçbir engel kalmamıştır. Ancak kadınların iki binli yıllarda, hâlâ siyasal karar alma organlarında sayıları oldukça azdır. Kanunlar dışında birtakım engellerin de bu durum üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Uluslararası Parlamenterler Birliği'nin 2017 yılı verilerine göre bazı ülkelerdeki kadın parlamenter oranları bakımından Türkiye 80 kadın milletvekili ve % 14,6 temsil oranıyla 133. Sırada yer almıştır. Bu durum 2007 yılında 50 kadın milletvekili ve % 9,10 temsil oranıyla 145. Sırada yer almasına neden olmuştur. Türkiye'de temsil oranı önceki yıllara göre artış göstermiş olsa bile, dünyanın gelişmiş ülkeleri sıralamasında geri kalmasını engelleyememiştir. Aynı verilere göre Avrupalı ülkelerde temsil oranı % 40 civarında gözlemlenmiştir. Temsil oranı Türkiye'den düşük olan ülkeler; Somali,

Nijerya, İran, Bahreyn ve Mısır olmuştur. Zaten bu ülkeler gelişmişlik açısından da Türkiye'den geri kalmış ülkelerdir (Deniz, 2019, s. 75-76).

Türkiye, dünya genelinde 192 ülke arasında kadın milletvekili oranında 117'nci sırada yer almaktadır. 37 Avrupa ülkesi içerisinde ise sondan üçüncü sırada yer almaktadır. Kadın temsil oranında birçok Afrika ülkesi listenin üst sıralarında yer almaktadır. Listenin zirvesinde ise, Ruanda, Küba, Bolivya ve Meksika bulunmaktadır. Türkiye, kadın milletvekili oranında birçok Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkesinin de gerisinde yer almaktadır. Parlamentolar Arası Birliğin son yapılan seçimlerde ülkeler bazındaki sıralamasında 192 ülke arasında Ruanda % 61 ile zirvede yer almıştır. Ruanda'yı % 53 ile Küba ve Bolivya takip ederken bu ülkelerden sonra %48 ile Meksika, % 45 ile İsveç listenin üst sıralarında yer almıştır (http-3).

Cumhuriyet rejimi, bir kadın devrimi olarak nitelendirilmiş ve kadınlara Batılı ülkelerden daha önce haklar verildiği şeklinde propagandalar yapılmıştır. Kadınlara Batılı ülkelerden daha önce haklar verildiği için cumhuriyet rejimine minnettar ve borçlu kılınmaya çalışılmıştır. Kadınlara verilen haklar konusundaki propagandalar, kadın hareketlerinin başladığı 1980'lere kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu şekilde Türkiye'nin kadınlara Batı'dan önce haklar verildiğinin ve Batı'ya örnek oluşturduğu söylemi de yoğun bir şekilde devam etmiştir. Ancak gerçekte bu söylem tamamen yanlıştır. Çünkü Türkiye kadınlara seçme ve seçilme hakkı verdiği tarihlerde Batı'da bu hakları vermeyen birkaç ülke kalmıştı. Hatta altı İslam ülkesi de bu hakları Türkiye'den önce vermiştir. Cumhuriyetle birlikte kadınlara verilen haklar aslında Osmanlı modernleşmesine paralel olarak eskiden beri kademeli olarak verilen haklar olmuştur (Baykal vd., 2019, s. 333).

3.1.4. Çok Partili Dönemde Kadınların Siyasal Katılımı

Kadınlar ilk olarak 8 Şubat 1935 yılında milletvekili seçimlerine katılmış ve bu seçimlerde 17 kadın meclise girmeye hak kazanmıştır. 1936 yılında boşalan milletvekili sandalyelerinin doldurulması için yapılan seçimde Hatice Özgener seçilmiş bu sayede meclisteki kadın vekil sayısı 18'e yükselmiştir. Buna göre kadınlara verilen siyasal katılım hakkının ilk kullanımında yani 1935-1939 yıllarını kapsayan dönemde kadınlar mecliste % 4,5 gibi oranla temsil edilmişleridir. Bunula birlikte kadınlar ilk olarak 5. Dönem TBMM'de yer almışlardır. Bir sonraki seçim

dönemi olan 1939-1943 seçimlerinde ise meclise giren kadın sayısında düşüş olmuş sadece 16 kadın meclise girebilmiştir. Bu durum 1946 yılında yapılan seçimlerde de değişmemiş hatta meclise giren kadın vekil sayısı 9'a düşmüştür (Özkaya Duman, 2020, s. 375).

Bu sayılarla 1946 yılında meclise giren kadın vekil temsil oranı % 1,9'a kadar gerilemiştir. Kadın temsil oranı giderek azalmış hatta 1950, 1954, 1961 ve 1977 yıllarında kadın temsil oranının % 0,6'lara kadar gerilediği görülmüştür. Bu da çok partili hayatta da kadınların siyasal alanda gerekli değeri görmediğinin bir göstergesidir. Her ne kadar 1990'lı yıllardan başlayarak kadın temsil oranında bir artış olmuş olsa da günümüzde hala istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Kadın temsil oranının artmasında söz konusu dönemde Tansu Çiller'in siyaset sahnesindeki varlığı ve 1995'te partilerin kadın kollarının yeniden kurulmasının önünü açan anayasa değişikliği etkili olmuştur. Aynı zamanda 1999 yılında Siyasi Partiler Kanunu'nun kadın kollarını yasaklayan hükmünün 445 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılması da önemli bir faktör olmuştur. Parlamentodaki vekil sayısını 550'den 600'e (2017 Anayasa değişikliğiyle) yükseltilmesi de kadın temsil oranında pek de bir değişikliğe neden olmamıştır (Şahin, 2022, s. 78-79). Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de kadınların temsil oranının Cumhuriyet tarihi boyunca istenilen seviyeye ulaşamadığı tespit edilmiştir.

1935 seçiminde % 4,5 gibi bir oranla meclise girmeye hak kazanan kadınların, temsil oranlarında sonraki yıllarda bir düşüş olmuştur. Çok partili hayata geçişin yılı olan 1946 yılında kadınların temsil oranının 1,9'lara kadar gerilediği görülmektedir. 1950, 1954, 1957 ve 1961 yıllarında bu oran 0,6'lara kadar inmiştir. Bu da kadınların temsilde yokluklarını gözler önüne sermektedir. Kadınların temsil oranında 1991'den başlayarak bir artış olmuştur. Bu artış günümüze kadar devam etmiştir. Ancak Haziran 2015 seçimlerinde 98 kadın vekil seçilirken bu sayı Kasım 2015'teki seçimde 81'e düşmüştür. 2018 seçimlerinde tekrar bir artış olmuş ve 104 kadın vekil meclise girebilmiştir.

Tablo 3.1. 1935-2018 TBMM'de Kadın/Erkek Milletvekili Temsi Sayısı/Oranları

SEÇİM YILI	1935-2018 TBMM'de Kadın/Erkek Milletvekili Temsil Sayısı/Oranları				TOPLAM
	Kadın	Yüzde Oranı%	Erkek	Yüzde Oranı%	
1935	18	4,5	381	95,5	399
1939	16	3,7	413	96,3	429
1943	16	3,5	439	96,5	455
1946	9	1,9	456	98,1	465
1950	3	0,6	484	99,4	487
1954	4	0,7	537	99,3	541
1957	8	1,3	602	98,7	610
1961	3	0,7	447	99,3	450
1965	8	1,8	442	98,2	450
1969	5	1,1	445	98,9	450
1973	6	1,3	444	98,7	450
1977	4	0,9	446	99,1	450
1983	12	3	387	97	399
1987	6	1,4	444	98,6	450
1991	8	1,8	442	98,2	450
1995	13	2,4	537	97,6	550
1999	23	4	527	96	550
2002	24	4,4	526	95,6	550
2007	50	9,1	500	90.9	550
2011	79	14,36	471	85,64	550
2015 (Haziran)	98	17,82	452	82,18	550
2015 (Kasım)	81	14,73	469	85,27	550
2018	104	17,33	496	82,67	600

(Şahin, 2022, s. 78-79). Türkiye'de Seçimlerin Cinsiyeti: Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Milletvekili Genel Seçimleri ve Kadın Temsili (1935-2018).

Adrese Dayalı Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; 2020 yılında, kadın nüfusu 41 milyon 698 bin 377 kişi olarak belirlenirken bu sayı erkeklerde 41 milyon 915 bin 985 kişi olarak belirlenmiştir. Buna göre nüfusun % 49,9'unu kadınlar, % 50,1'ini de erkekler oluşturmuştur. 31 Aralık 2022 yılı verilerine göre ise Türkiye nüfusu toplamda 85 milyon 279 bin 553 kişi olarak belirlenmiştir. Bu

verilere göre toplam nüfusun 42 milyon 704 bin 112'ini erkekler oluştururken, 42 milyon 575 bin 441'i de kadınlardan oluşturmaktadır (http-5). Kadın ve erkek nüfusu birbirine bu kadar yakın olmasına rağmen kadınların meclisteki temsil oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir.

2018 Genel Seçimlerinde 104 kadın meclise girmiştir. Ancak üç kadın milletvekilinin vekilliği düşmüş ve meclisteki kadın vekil sayısı 101'e düşmüştür. Vekillikleri düşen kadınlar; CHP 27. Dönem Kocaeli milletvekili Fatma Kaplan Hürriyet, HDP 27. Dönem Van milletvekili Bedia Özgökçe Ertan ve 27. Dönem Hakkari milletvekili olan Leyla Güven olmuştur. Fatma Kaplan Hürriyet Kocaeli, Bedia Özgökçe Ertan'ın ise Van Belediye Başkanlığı'na seçilmeleri sonucu vekillikleri düşürülmüştür. Leyla Güven'in vekilliği ise Anayasaya göre düşürülmüştür.

Tablo 3.2. Cinsiyete Göre Meclisteki Sandalye Dağılımı

Parti Adı	Kadın Sayısı	Oran %	Erkek Sayı	Oran %	Toplam
Ak Parti	54	% 18,88	232	% 81,12	286
CHP	16	% 11,85	119	% 88,15	135
HDP	23	% 41,07	33	% 58,93	56
MHP	4	% 8,51	43	% 91,49	47
İyi Parti	2	% 5,56	34	% 94,44	36
Tip	1	% 25	3	% 75,00	4
DBP	1	% 100	0	% 0,00	1
Genel Toplam	101	% 17,38	480	% 82,62	581

(http-6) TBMM verilerinden derlenmiştir. Erişim tarihi: 26.04.2022

Yukarıdaki tablodaki verilere göre TBMM'de yer alan vekiller arasında cinsiyet açısından ciddi bir fark olduğu görülmektedir. En çok sandalyeye sahip olan Ak Parti'de, 286 vekilin 54'ü kadınlardan oluşmaktadır. Bu sayıyla % 18,88'lik bir temsil oranını oluşturdukları görülmektedir. Mecliste 135 vekil ile ikinci siyasi parti olan CHP'de ise 135 vekilin 16'sı kadın ve % 11,85'lik temsil oranına sahiptir. TBMM'nin üçüncü büyük siyasi partisi olan HDP'nin 56 vekilinin 23'ünün kadın olduğu görülmektedir. Bu sayıyla mecliste en çok kadın vekile sahip

olan parti olmuş ve % 41,07 temsil oranına sahip oldukları görülmektedir. Mecliste 47 sandalyeye sahip olan MHP'de ise kadın vekil sayısının 4 olduğu ve % 8,51 temsil oranına sahip oldukları görülmektedir. Genel Başkanı bir kadın olan Meral Akşener'in partisi, İyi Parti'de ise 36 vekilin sadece 2'sinin kadın olduğu ve % 5,56 gibi düşük bir temsil oranına sahip oldukları görülmektedir. TİP mecliste 4 sandalyeye sahip olan diğer bir parti olmuştur. Dört vekilinden bir tanesinin kadın olduğu ve % 25 temsil oranını oluşturduğu görülmektedir. Mecliste, Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP) sadece bir sandalyeye sahip olduğu ve onun da kadın olduğu görülmektedir. Bu sayede % 100 temsil oranını oluşturduğu görülmektedir (http-6).

Kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde ettiği 1934 yılından bu yana 23 genel seçim yapılmıştır. Bu seçimler sonucunda toplamda 11.385 vekil meclise girebilmiştir. Ancak bunlardan sadece 598'ini kadınlar oluşturmuştur. Ayrıca Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'de 20 il hiç kadın vekil çıkarmamıştır. Bu iller; Adıyaman, Ardahan, Artvin, Bayburt, Burdur, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Karaman, Kilis, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Rize, Sinop ve Yozgat olmuştur. Bu da kadınların temsil konusunda hala gerekli değeri görmediğinin göstergesidir (http-7). Kadınların siyasal temsilde sayı olarak erkeklerden daha az olmalarının ve günümüzde hâlâ Türkiye'nin 20 ilinde hiç kadın vekilin çıkmamasının siyasi partilerin kadınlara yönelik benzer politikalar geliştirmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Siyasi partilerin kadınlara yönelik benzer politikalar benimsemelerine bağlı olarak kadınların siyasi partilerde yer almaları da benzerlik göstermektedir. Kadınların siyasi partilerde yer alma hikayeleri ilk başlarda kadınların marjinal konumlarıyla başlamıştır. Kadınlar marjinallikten kurtulmak ve onu aşmak için yoğun bir emek vermişleridir. Kadınlar, siyasi partilerin cinsiyetler arasındaki sayı farklılığını değiştirmek ve cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik politikaların geliştirilmesinde, örneğin pozitif ayrımcılık uygulamasını kendi emeklerinin ve çabalarının birer ürünü olarak değerlendirmektedirler. Yasal siyasi partilerin kadın profili 2000'li yıllarda değişmiş; genç veya orta yaşlı, eğitimli kadınların katılımı artmıştır. Hareketin cinsiyet eşitlikçi söyleminin de etkisiyle, "*ana-bacı"* kimliği ile destek rolü yerine özne konumunu talep eden kadınların sayısı artmıştır.

Başlangıçtaki kadın konumunun değişmesinde, daha önce kadın örgütlenmelerinde yer almış deneyimli veya Türkiye'deki kadın örgütleriyle etkileşimde olan kadınlar oldukça etkili olmuşlardır (Çağlayan, 2017, s. 219-220).

Kadınların siyasal alanda erkeklerden daha az sayıda olmalarının önüne geçebilmek için, temsilde cinsiyet kotası uygulanabilir. Ancak Türkiye'de siyasi partiler tüzüklerinde kendi inisiyatiflerine göre bir cinsiyet kotasını şekillendirebilmekte veya uygulayabilmektedirler. Kadın kotasıyla ilgili 2000'li yıllarda tartışmalar başlamış ve günümüzde de hala tartışılan bir konu olarak devam ettiği söylenebilir. İktidar partisi olarak Ak Parti 2003 yılında merkez yönetim kurulu üyelerine yönelik olarak % 20'lik bir kota belirlenmiştir. Daha sonra 2004 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde Ak Parti % 30 kota uygulamasına geçmiştir. Fakat bu kararın partinin yararlarını etkileyeceği düşünüldüğü için kısa bir süre sonra bu karardan vazgeçilmiştir. Ak Parti'nin kadın kotasına devam etmemesinin nedeni; pozitif ayrımcılığı kadınlara yönelik yapılan bir haksızlık görmeleri olarak açıklamışlardır. Ayrıca siyasetin yasalarla şekillenmeyeceğini ve bu tarz girişimler olmadan kadınların katılımını artırmaya yönelik çalışmalarla başarıya ulaşılması gerektiğini savunmuşlardır. Sağ partilerden olan MHP'ye bakıldığı zaman, partinin kadın kotasına yönelik herhangi bir girişiminin olmadığı görülmektedir. 2002-2007 arası dönemde Ak Parti ve CHP arasında karar verme mekanizmalarında kadın temsilci sayısı karşılaştırıldığında CHP'nin parti meclisinde ve ile yönetimlerinde % 25'lik bir cinsiyet kotası uyguladığı görülmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde CHP'nin verilerine bakıldığı zaman Parti Meclisinde 80 kişilik bir kadroda 20 kadının bulunduğu gözlemlenmiştir. Ancak CHP Merkez Yürütme Kurulunda cinsiyet kotası uygulamamış ve 21 kişiden yalnızca 2'si kadınlardan oluşmuştur. Ak Parti'nin 2002-2007 yılları arasında Merkez Karar ve Yönetme Kurulunda bulunan 51 kişiden 12'si kadınlardan oluşmuştur (http-8).

Norveç, Finlandiya gibi ülkelerde partiler milletvekili adaylarını çıkarırken kadın ve erkek adayların eşit sayıda olması zorunludur. Türkiye'de de böyle bir sistem üzerinden tartışılmalı ve Türkiye'nin gerçeklerine uygun bir oran koyulması gerekmektedir (Deniz, 2019, s. 182). Çünkü bakıldığı zaman partilerdeki kadın temsil oranları oldukça düşüktür.

Türkiye'de yakın geçmişteki cinsiyet kotasına yönelik eylemlerine bakıldığı zaman CHP'nin 2015 Yerel Seçimlerinde kendi tüzüklerinde belirledikleri % 33'lük bir kota belirledikleri gözlemlenmiştir. Uzun yıllar boyunca %25'lik bir kota uygulaması yapan CHP 2012 yılında tüzük değişikliğine giderek kotayı % 33 yapmışlardır. Ancak CHP sırasıyla 7 Haziran 2015 seçimlerinde % 15,91 ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde % 15,67 ile elde ettiği oranlarla cinsiyet kotası bağlamında belirlenen yüzdeliğe ulaşmada başarı gösterememiştir. Diğer taraftan HDP seçim bildirgesinde % 50'lik bir cinsiyet kotası uygulayacağını belirtmiştir. HDP sırasıyla 7 Haziran seçimlerinde % 40 ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde de % 38,98'lik bir oran elde etmiştir. Burada HDP'nin % 30'luk kritik eşiği geçtiği görülmüştür. Bu sayede HDP'nin kendi tüzüğünde belirlediği cinsiyet kotasına yaklaşması bir başarı olarak nitelendirilebilmektedir (http-8). Ancak Türkiye'de kadınların siyasa alandaki var oluşları hiçbir zaman belli oranların üzerine çıkamamıştır.

Milletvekili genel seçimlerinde hedeflenen temsil oranına ulaşmayan kadınlar yerel yönetimlerde ise ilk olarak 1930 belediye seçimlerinde sahneye çıkmışlardır. Bu seçimlerde Artvin Yusufeli ilçesine bağlı olan Kılıçkaya beldesinde belediye başkanı seçilen Sadiye Hanım Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olarak seçilmiştir. 1930'dan 2019 yerel seçimlerine kadar geçen sürede yapılan yerel seçimlerde yalnıza 167 kadın belediye başkanı olarak seçilmiştir. Eş başkanlık sistemini uygulayan HDP ve Demokratik Bölgeler Partisi'nde (DBP) seçilen kadın belediye başkanlarının yerine de erkek kayyımlar atanmıştır. Bu da kadınların yerel yönetimlerde kendilerini neden var edemediğinin bir yanıtını oluşturmaktadır (http-9).

Zaten bakıldığı zaman yerel yönetimlerde de kadın belediye başkanı sayısı oldukça düşüktür. 31 Mart 2019'da yapılan seçimlerde 8.257 belediye başkan adayının yalnızca 652'si yani % 7,89'u kadın adaylardan oluşmaktaydı. Bu adaylardan 30'u büyükşehir belediyelerini 38'i il belediyelerini ve 174'ü de ilçeleri yönetmek adına aday olmuşlardır. HDP'nin uyguladığı eş başkanlık sistemi yasal olarak kabul edilmediği için Yüksek Seçim Kurulu (YSK) yalnızca resmi adayları kabul edilmektedir. Bu seçimlerde Ak Parti 77 ilde bin 243 aday açıklamış ve bu adaylar arasında yalnızca 25 tanesi kadın adaylardan oluşmuştur. Bu 25 adayın da

sadece altı tanesi belediye başkanı olarak seçilmiştir. Fatma Şahin Gaziantep, Şeyma Döğücü İstanbul Sancaktepe, Hilal Ayık Ankara Akyurt, Saliha Özçınar İzmir Kiraz, Zeynep Akgün Eskişehir Mihalgazi ve Nurhan Yapıcı Özel Samsun Ladik'te belediye başkanı olarak seçilmişlerdir (http-10). İller bazında da 81 ilin sadece 4'nü kadın adaylar kazanmıştır. Ak Parti adayı Fatma Şahin Gaziantep'te, Aydın'da CHP adayı Özlem Çerçioğlu, kazanan diğer iki aday ise HDP'den olmuştur. Bedia Özgökçe Ertan Van'da, Berivan Helen Işık ise Siirt'te belediye başkanlığını kazanan isimler olmuştur (http-11).

Bu seçimlerde CHP ise 57 ilde toplamda 904 belediye başkanı adayı göstermiş ve bunlardan 44 tanesi kadınlardan oluşmuştur. Bu kadın adaylardan 10 tanesi belediye başkanı seçilmiştir. Özlem Çerçioğlu Aydın'da, Fatma Çalkaya İzmir Balçova'da, Filiz Ceritoğlu Sengel İzmir Selçuk'ta, İlkay Girgin Erdoğan İzmir Karaburun'da, Zehra Özyol Amasya Gümüşhacıköy'de, Şeniz Doğan Denizli Merkezefendi, Özlem Becan Edirne Uzunköprü'de, Elif Köse Karabük Safranbolu'da ve Fatma Kaplan Hürriyet ise Kocaeli İzmit'te belediye başkanı olarak seçilmiştir (http-10).

Eş başkanlık sistemini uygulayan HDP bütün illerde eşit sayıda kadın ve erkek aday göstermiştir. Ancak yasal olarak eş başkanlık sistemi kabul edilmediği için 54 ilde gösterdiği adaylarından resmi düzlemde 24 kadın, belediye başkanı olarak seçilmiştir.

Resmi sonuçlara göre, Bedia Özgökçe Ertan Van, Berivan Helen Işık Siirt, Seher Kadiroğlu Ataş Hakkari, Betül Yaşar Ağrı Diyadin, Yıldız Acar Doğubeyazıt, Hatice Çevik Şanlıurfa Suruç, Adalet Fidan Şırnak Silopi, Songül Erden Şırnak İdil, Keziban Yılmaz Diyarbakır Kayapınar, Rojda Nazlıer Diyarbakır Kocaköy, Feyme Filiz Buluttekin Diyarbakır Sur, Belgin Diken Diyarbakır Yenişehir, Naşide Toprak Diyarbakır Silvan, Caziye Duman Van Saray, Gülcan Kaçmaz Sayyiğit Van Edremit, Leyla Atsak Van Çaldıran, Melike Göksu Erzurum Karayazı, Remziye Yaşar Hakkari Yüksekova, Gülistan Öncü Mardin Savur, Semire Nergiz Mardin Nusaybin, Nalan Özaydın Mardin Mazıdağı, Nilüfer Elik Yılmaz Mardin Kızıltepe, Mülkiye Esmez Mardin Derik ve Muş Varto'da da Ülkü Karaaslan Belediye başkanı olmuştur. Bağımsız adaylar içinde ise Bilecik Pazaryeri'nde belediye özel kalem müdürüyken kendisine mobbing uygulandığı

gerekçesi ile işinden ayrılıp bağımsız olarak ilçe belediye başkanlığına aday olan Zekiye Tekin belediye başkanı olmuştur (http-11).

Kadınların siyasal alanda yer bulamaması onları parti kurmaya yöneltmiş ve Kadınlar Halk Fırkası'ndan (1923) sonra ilk olarak 1972 yılında Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (TUKP), 2014 yılında ise Kadın Partisi kurulmuştur. Yukarıda daha önce Kadınlar Halk Fırkası'dan bahsedildiği için burada ayrıca bahsedilmeyecektir.

Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi, dönemin güçlü sesi haline gelen Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi siyasal rejimin üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. 17 Kasım 1972 yılında 16 kişi tarafından kurulan ilk siyasi rejimli kadın partisi olmuştur. Partinin temel hedefi mecliste erkek egemenliğini yok etmek ve kadınlara yer açmak olmuştur. O dönemde yaşanan kargaşalar, kadınların ezilmişliği ve sosyal politika olgusu partiye bir nevi ışık tutmuştur. Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (TUKP) sayesinde, dövülen, hırpalanan, dışlanan ezilen ve hor görülen kadınlar artık mecliste yüksek sesle savunulacaktır. Ancak dönemin kaos ortamı, muhtıra ve ekonomik sıkıntılar yine en çok kadınları ve siyasal otoriteyi hedef almıştır. Bu dönemde ekonomik bunalımlar en çok kadın ölümlerine ve çocuk istismarlarına neden olmuştur. TUKP yeni bir direnişin ayak sesleri olarak kadınların bir nevi sosyal hayata kazandırmayı ilke edinmiştir. Partinin kurucuları arasında Dünya Egemen, Dinaydın Ayverdi, Güher Ayverdi gibi isimler yer almıştır. Parti yönetimi daha sonra Mübeccel Göktuna'ya kalmıştır. Kadınların iş hayatına kazandırılması partinin odak noktası olmuştur. Ancak 12 Eylül 1980 darbesinden sora askeri mahkeme kararıyla parti kapatılmıştır (http-12).

Kadın Partisi ise kadınların siyasal alanda görünür olmasını sağlamak adına 25 Haziran 2014 yılında Benal Yazgan Genel Başkanlığında kurulmuştur. Parti, kadınların siyasetten yok sayılmayacağını ve kadınsız demokrasinin olmayacağını söyleyerek yola çıkmıştır. "*Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye"* sloganıyla yola çıkan Kadın Partisi, gerek siyasette gerekse sosyal hayatta kadın erkek eşitliğini sağlamayı kendilerine amaç olarak belirlemişlerdir (http-13).

Kadın partisi, gerek iktidar gerekse muhalefetin, toplumun yarısından fazlasını oluşturan kadın sorunlarını görmezden geldiklerini ve kendilerini kadınların üzerinde gören bir siyaset anlayışını sürdürdüklerini, amaçlarının bu

siyaset anlayışına son vermek olduğunu belirtmişlerdir. Siyasetin, toplumda kadın, erkek, LGBTİ+ ayrımı yapmadan herkese eşit hakların verilmediğini, parti tüzüklerindeki kotaların yalnızca göstermelik olduğunu ve bunun erkek siyaseti sürdürmenin bir ürünü olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda demokrasinin de seçmenin iradesine değil de genel başkanların iki dudağının arasına bağlı bir rant oyununa dönüştüğünü ve kadının siyasetten fiilen silindiğini vurgulamışlardır. Aynı şekilde toplumda bilgi, beceri, yetenek ve girişim cesareti yerine, kamuda ve siyasette nüfuz ticareti temel zenginleşme yöntemi haline geldiğini, iktidarın temel üretme motivasyonunun yolsuzluk ve yoksulluk yaratmak olduğunu belirtmişlerdir (http-14).

Yazgan, Türkiye'de bir kadın politikasının olmadığını ve ülkenin bu hale gelmesinin nedeni de karar mekanizmalarında kadınların olmamasından kaynaklandığını aktarmıştır. Erkek egemen politik bir ortamda, kadınların siyaset yapabilecek bir ortamlarının olmadığını söyleyen Yazgan, bu durumun onlar için bir çıkış noktası olduğunu söylemiştir. Kadınların da zekâlarının olduğunu ve politika hakkında bilgi sahibi olduklarını, kadınların da ciddi bir şekilde politika yapabileceklerini ancak buna izin verilmediğini belirten Yazgan, artık bir kadın partisinin kurulmasının zaruri olduğunu ve kendilerinin bunu yerine getiriyor olduklarını aktarmıştır. Böyle bir zorunluluktan dolayı Kadın Partisi'nin kurulmasının ülke siyaseti açsından utanç verici olduğunu da vurgulamıştır. Kadın Partisi olarak ülkede bir kültür değişimine talip olduklarını aktaran Yazgan, kadının bakıldığı noktayı değiştirmeleri gerektiğini, kadının ev hanımı, anne, koltuk altından bakılması ve kollanması gereken bir varlık olarak görülmekten kurtulması gerektiğini vurgulamıştır. Kadın Partisi olarak 2015 seçimlerine girmeye hazırlandıklarını ve meclisin 275 koltuğunu da hedeflediklerini dile getirmişti (http-15).

Kadın Partisi'nin bu formülüne göre, Genel Seçimde Meclis'teki kadın oranı kadar erkek aday kotası, Yerel Seçimde de belediye başkanı ve meclis üyesi kadar erkek aday kotası uygulanacaktır. Kadın Partisi üyelerin parti yönetiminde etkili olduğu ve kararlara doğrudan katıldıkları bir sistemi savunmaktadırlar. Seçim kanunun demokratik temsili sağlayacak şekilde değiştirilmesini; seçim barajının en fazla yüzde 3 olmasını, hazine tarafından siyasi partilere yapılan yardımların seçime

girme yeterliliğine sahip olan bütün partilere eşit bir şekilde dağıtılması için mücadele edeceklerini belirtmişlerdir. Kadın Partisi "*Her şeyin en iyisini bildiğini iddia eden değil, dinleyen ve birlikte mücadele eden bir siyaset anlayışıyla, isyanı olanların sesi ve sözü, mücadele platformu olacağımıza söz veriyoruz"* diyerek siyasi alanda birlikte mücadele etmeye dikkat çekmişlerdir (http-16).

Kadın partisi vizyon olarak, çağdaş uygarlık yolunda ilerleme ve siyasette yok sayılan kadınların ve gençlerin sesi olacaklarını, Türkiye'nin çözülemeyen sorunlarına çözüm üretme hedeflerinin olduğunu belirtmişlerdir (http-14).

Misyon olarak da köhnemiş ve egemen erkek siyasetinin dışına çıkarak çağın gerekliliklerine uygun, kapsayıcı ve aydın bir siyaset anlayışı amaçladıklarını belirtmişlerdir. Misyonlarının arasında hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygılı, demokratik, adil bir sosyal devlet yapısını oluşturma yer almaktadır. 2014 yılında bir araya gelen Türkiye'de yıllardan beri çözümlenemeyen sorunları, gençlerin ve kadınların bakış açısıyla çözüme kavuşturmayı hedeflemişlerdir. Tek meselelerinin kadınlar olmadığını toplumda ayrımcılık, adaletsizlik, yoksulluk ve hukuksuzluğa karşı mücadele edebileceklerini, Türkiye'nin kalkınması, yurttaşların refah seviyelerini artıracak ve ulusun zenginleşmesi için tüm alanlarda gerekli plan ve hazırlıkların yapıldığını, hazırladıkları plan ve projelerle siyaseti ve toplumu etkileyebileceklerini, geleceğe müdahaleye hazır bir parti olduklarını belirtmişlerdir (http-14).

Tarihsel sürece bakıldığında Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi sekiz yıllık siyasi hayatında hiçbir seçime girmemiş ve ciddi bir siyasal etkinliği olmamıştır. Kadınların sesi olabileceklerini belirten ve toplumda gerçek anlamda eşitliği sağlayacaklarını belirterek yola çıkan Kadın Partisi de seçimlere girmeyi hedeflemiş ancak hiçbir seçime girmemiştir. Bakıldığında kadın partilerinin Türkiye'deki etkinlikleri tartışmalı olduğu gibi verimli de değildir.

4. VERİ ANALİZİ VE ÇIKARIMLAR

4.1. Bulgular ve Yorum

Kadınların siyasal katılımlarını gerçekleştirirken karar süreçlerinde etkili olan faktörleri tespit etmek için Hakkari Merkez ve ilçelerinde (Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve Derecik) 900 anket yapılmıştır. Ankette kadınlara demografik yapı, siyasal davranış, davranış gerçekleştirme sıklığı, sosyal medya tercihleri, sosyal medyanın siyasal karar ve katılım üzerindeki etkileri ve karar verme süreci üzerinde etkili olan faktörler ile ilgili 112 soru sorulmuştur. Araştırmada kullanılan soruların geçerlilik ve güvenirlilik testleri yapılmıştır. Ayrıca 20.05.2022 tarihinde Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararı alınmıştır. Anketin değerlendirmesinde ise SPSS 21.0 (Statistical Package For The Social Science) programı kullanılmıştır.

Hakkari il merkezi ve ilçelerde yaptığımız anketlerin oransal dağılımı Yüksek Seçim Kurulundan (YSK) 14.06.2022 tarihli ve 38656 sayılı bilgi edinme başvurusu sonuçlarına göre yapılmıştır. YSK'dan alınan verilere göre Hakkari Merkez'de 24.939, Yüksekova'da 38.664, Şemdinli'de 13.047, Derecik'te 6.154 ve Çukurca'da 3.598 kadın seçmen bulunmaktadır[2]. YSK'dan alınan bu seçmen sayılarına göre oransal dağılımlar yapılmış olup buna göre Hakkari Merkez'de 260, Yüksekova'da 403, Şemdinli'de 136, Derecik'te 64 ve Çukurca'da 37 kadın ile anket görüşmesi yapılmıştır.

4.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Anketi cevaplayanların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

[2] Seçmen sayıları 14.06.2022 tarihli ve 38656 sayılı Bilgi Edinme Hakkı kapsamında Yüksek Seçim Kuruldan (YSK) alınmıştır. Sonuçlara ulaşmak için EK 1'e bakınız.

Tablo 4.1. Katılımcıların Yaşadığı İlçeler

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hakkari Merkez	260	28,9	28,9	28,9
Yüksekova	403	44,8	44,8	73,7
Şemdinli	136	15,1	15,1	88,8
Çukurca	37	4,1	4,1	92,9
Derecik	64	7,1	7,1	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 28,9'u (260 kişi) Hakkari Merkez, % 44,8'i (403 kişi) Yüksekova, % 15,1'i (136 kişi) Şemdinli, % 4,1'i (37 kişi) Çukurca ve % 7,1'i (64 kişi) Derecik'te yaşamaktadır.

Tablo 4.2. Katılımcıların Medeni Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evli	360	40,0	40,0	40,0
Bekar	540	60,0	60,0	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 40'ı (360 kişi) evli, % 60'ı (540 kişi) bekârdır. Burada evli katılımcıların sayı olarak az çıkması özellikle evli ve belli bir yaşın üzerinde olan kadınların çalışma sırasında yöneltilen sorulara cevap vermek istemedikleri için ankete katılmadıklarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.3. Katılımcıların Yaş Aralığı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
18-25	321	35,7	35,7	35,7
26-35	328	36,4	36,4	72,1
36-45	141	15,7	15,7	87,8
46-55	71	7,9	7,9	95,7
56-65	25	2,8	2,8	98,4
66+	14	1,6	1,6	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Tablo 4.3'e bakıldığında anketi cevaplayanların % 35,7'si (321 kişi) 18-25, % 36,4'ü (328 kişi) 26-35, % 15,7'si (141 kişi) 36-45, %7,9'u (71 kişi) 46-55, % 2,8'i (25 kişi) 56-65 yaş aralığında ve % 1,6'sı (14 kişi) 66 yaş ve üzerindedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere anket çalışmasına 18-36 yaş aralığındaki kadınların daha fazla katılım sağladıkları görülmektedir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumu

	Sıkılık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okur Yazar Değilim	86	9,6	9,6	9,6
Okur Yazar	56	6,2	6,2	15,8
İlkokul	71	7,9	7,9	23,7
Ortaokul	105	11,7	11,7	35,3
Lise	317	35,2	35,2	70,6
Önlisans	109	12,1	12,1	82,7
Lisans	147	16,3	16,3	99,0
Yüksek Lisans	9	1,0	1,0	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 9,6'sı (86 kişi) okur-yazar değil, % 6,2'si (56 kişi) okur-yazar, % 7,9'u (71 kişi) ilkokul mezunu, % 11,7'si (105 kişi) ortaokul mezunu, % 35,2'si (317 kişi) lise mezunu, % 12,1'i (109 kişi) önlisans mezunu, % 16,3'ü (147 kişi) lisans mezunu ve % 1'i (9 kişi) yüksek lisans mezunudur. Verilerden de anlaşılacağı üzere ankete katılım

sağlayanların büyük bir çoğunluğu okuryazar ve eğitimli kadınlardan oluşmaktadır. Yine elde edilen sonuçlara göre bölgede eğitimli kadın sayısının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Katılımcıların Gelir Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Gelirim Yok	647	71,9	71,9	71,9
Asgari Ücretten Az	145	16,1	16,1	88,0
Asgari Ücret	21	2,3	2,3	90,3
Asgari Ücret-5.000 TL	4	0,4	0,4	90,8
5.001-7.500 TL	21	2,3	2,3	93,1
7.5001-10.000 TL	51	5,7	5,7	98,8
10.001 TL +	11	1,2	1,2	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 71,9'unun (647 kişi) herhangi bir geliri bulunmamaktadır, % 16,1'i (145 kişi) asgari ücretten az bir gelire sahip, % 2,3'ü (21 kişi) asgari ücretle çalışan, % 0,4'ü (4 kişi) asgari ücretle-5.000 TL, % 2,3'ü (21 kişi) 5,001-7.500 TL, % 5,7'si (51 kişi) 7,501-10.000 TL ve % 1,2'si (11 kişi) ise 10.001 TL ve üzeri aylık gelire sahiptir. Çalışmanın yapıldığı dönemde 4253,40 TL idi. Asgari ücret- 5000 TL ifadesi bu durumdan kaynaklanmıştır. Günümüzde ise Asgari ücret 8506,80 TL seviyesine çıkmıştır.

Anketi cevaplayan 900 kadından 647'sinin herhangi bir gelire sahip olmadıkları saptanmıştır. Bu da Hakkari'de kadınların büyük bir kesiminin işsiz olduğunu göstermektedir. Kadınların burada işsiz olmalarında hem bölgede genel olarak iş olanaklarının sınırlı olması, aynı zamanda birçok ailenin halen kadıların çalışmasına sıcak bakmaması bu durumun en büyük etkilerindendir.

Tablo 4.6. Katılımcıların Mesleğe Göre Dağılımı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Memur	34	3,8	3,8	3,8
İşçi	126	14,0	14,0	17,8
Öğrenci	140	15,6	15,6	33,3
Esnaf	46	5,1	5,1	38,4
Ev Hanımı	290	32,2	32,2	70,7
Emekli	16	1,8	1,8	72,4
İşsiz	223	24,8	24,8	97,2
Özel Sektör Çalışanı	17	1,9	1,9	99,1
Diğer	8	0,9	0,9	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 3,8'i (34 kişi) memur, % 14'ü (126 kişi) işçi, % 15,6'sı (140 kişi) öğrenci, % 5,1'i (46 kişi) esnaf, % 32,2'si (290 kişi) ev hanımı, % 1,8'i (16 kişi) emekli, % 24,8'i (223 kişi) işsiz, % 1,9'u (17 kişi) özel sektör çalışanı ve % 0,9'u (8 kişi) diğer meslek mensubudur. Tablodan da anlaşılacağı üzere ankete katılım sağlayan kadınların 290'ının ev hanımı, 223'ünün de işsiz oldukları görülmektedir. İşsiz ve evli kadınlar dışında bir de herhangi bir geliri olmayan öğrenciler de hesaplandığında, ankete katılım sağlayan 900 kadından 653'nün düzenli bir gelirinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.1.2. Sosyal Medya Araçlarının Kullanımı

Tablo 4.7. Katılımcıların Kullandığı Medya Araçları

	Sıklık	Yüzde
Televizyon	755	83,9
Radyo	3	0,3
Gazete	38	4,2
İnternet	718	79,8
Sosyal Medya	727	80,8

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların % 83,9'u (755 kişi) televizyonu, % 0,3'ü (3 kişi) radyoyu, % 4,2'si (38 kişi) gazeteyi, % 79,8'i (718

kişi) interneti ve % 80,8'i (727 kişi) sosyal medyayı kullandığını belirtmiştir. Bu soruda kullanıcılardan birden çok seçeneği işaretleyebileceği belirtilmiştir. Buna göre medya araçları arasında en çok televizyon kullanmıştır. En az kullanılan medya aracı ise radyo olmuştur.

Günümüzde teknoloji ve internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte internet ve sosyal medya kullanımı da daha fazla ön plana çıkarken; dergi gazete gibi basılı materyaller ise daha geri planda kalmıştır. Teknolojinin gelişmesi beraberinde insanların internet sayesinde daha hızlı bilgiye ulaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Tablo 4.8. Katılımcıların Kullandıkları Sosyal Medya Hesapları

	Sıklık	Yüzde
Facebook	142	15,8
Twitter	294	32,7
Instagram	698	77,6
YouTube	697	77,4
Pinterest	17	1,9
Tumblr	1	0,1
Linkedin	2	0,2
Tiktok	150	16,7

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere anketi cevaplayanların % 15,8'i (142 kişi) Facebook, % 32,7'si (294 kişi) Twitter, % 77,6'sı (698 kişi) Instagram, % 77,4'ü (697 kişi) YouTube, % 1,9'u (17 kişi) Pinterest, % 0,1'i (1 kişi) Tumblr, % 0,2'si (2 kişi) Linkedin, % 16,7'si (150 kişi) de Tiktok kullandığını belirtmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere sosyal medya oldukça yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Bu soruda da katılımcılardan birden çok seçeneği işaretleyebileceği belirtilmiştir Türkiye'de en çok kullanılan Instagram ve YouTube, Ankete katılan Hakkarili kadınlar tarafından en çok kullanılan sosyal ağ türleri olmuştur. Günümüzde yoğun bir şekilde kullanılan sosyal medya, kullanıcılarına daha hızlı bir şekilde bilgiye ulaşma imkânı sağlamaktadır. Hakkari'de yaşayan kadınların büyük bir kesiminin işsiz olması ve buna bağlı olarak zamanlarının büyük bir

kısmını evde geçirmeleri onları sosyal medya kullanımına yönelttiği düşünülmektedir.

Tablo 4.9. "Sosyal medya araçları vasıtasıyla siyaseti takip ediyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	330	36,7	36,7	36,7
Hayır	570	63,3	63,3	100,0
Toplam	900			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, ankete katılanlara "Sosyal medya araçları vasıtasıyla siyaseti takip ediyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 36,7'si (330 kişi) evet, % 63,3'ü (570 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. Sosyal medya yoğun bir şekilde kullanılmasına rağmen kadınların çoğunluğunun sosyal medya vasıtasıyla siyaseti takip etmedikleri görülmektedir.

Tablo 4.10. Sosyal Medya Araçlarının Katılımcıların Siyasal Kararlarındaki Etkisi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok etkisiz	205	22,8	22,8	22,8
Etkisiz	306	34,0	34,0	56,8
Ne etkili ne etkisiz	159	17,7	17,7	74,4
Etkili	180	20,0	20,0	94,4
Çok etkili	50	5,6	5,6	100,0
Toplam	900	100,0	100,	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere anketi cevaplayanlar, sosyal medya araçlarının siyasal kararlarının üzerinde % 22,8'i (205 kişi) çok etkisiz, % 34'ü (306 kişi) etkisiz, % 17,7'si (159 kişi) ne etkili ne etkisiz, % 20'si (180 kişi) etkili ve % 5,6'sı (50 kişi) çok etkili olduğunu belirtmiştir. Günümüzde siyasal konuların çokça takip edildiği ve erişimi kolay olan sosyal medyanın, karar verme sürecinde Hakkarili kadınların çoğunlukla etkilenmediği görülmektedir. Bu soruya verilen

cevaplara bakıldığında bir önceki soruda sosyal medya vasıtasıyla siyaseti takip etmeyen kadınların daha fazla olmasının da etkisi olduğu düşünülmektedir.

4.1.3. Siyasal Katılıma İlişkin Soruların Dağılımı

Tablo 4.11. Katılımcıların Oy Verdikleri Partiye Bağlılık Düzeyi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok zayıf	16	1,8	1,8	1,8
Zayıf	73	8,1	8,1	9,9
Orta düzey	224	24,9	24,9	34,8
Güçlü	418	46,4	46,4	81,2
Çok güçlü	169	18,8	18,8	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, katılımcılara "Oy verdiğiniz partiye bağlılık düzeyiniz nedir?" şeklindeki soruya katılımcıların % 1,8'i (16 kişi) çok zayıf, % 8,1'i (73 kişi) zayıf, % 24,9'u (224 kişi) orta düzey, % 46,4'ü (418 kişi) güçlü ve % 18,8'i(169 kişi) ise çok güçlü olduğunu belirtmiştir. Çıkan verilerden de anlaşılacağı üzere ankete katılım sağlayan kadınların çoğunluğunun oy verdikleri partiye karşı güçlü ve çok güçlü tutumlara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 4.12. Katılımcıların Ülke Sorunlarına Olan İlgi Düzeyleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok ilgisiz	77	8,6	8,6	8,6
İlgisiz	221	24,6	24,6	33,1
Biraz ilgili	368	40,9	40,9	74,0
İlgili	200	22,2	22,2	96,2
Çok ilgili	34	3,8	3,8	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 8,6'sı (77 kişi) çok ilgisiz, % 24,6'sı (221 kişi) ilgisiz, % 40,9'u (368 kişi) biraz ilgili, % 22,2'si (200 kişi) ilgili ve % 3,8'i (34 kişi) ise çok ilgili olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılanların ülke sorunlarına olan ilgi düzeyleri kategorilendirildiğinde

genel olarak ülke sorunlarına çok ilgisiz ve ilgisiz olanlar diğer kategorilere göre daha düşük çıkmıştır. Başka bir ifadeyle katılımcıların çoğunluğunun ülke sorunlarına belirli düzeyde ilgi gösterdikleri görülmektedir.

Tablo 4.13. Katılımcıların Siyasal Kampanya ve Konularına Olan İlgi Düzeyi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok ilgisiz	159	17,7	17,7	17,7
İlgisiz	354	39,3	39,3	57,0
Biraz ilgili	307	34,1	34,1	91,1
İlgili	75	8,3	8,3	99,4
Çok ilgili	5	0,6	0,6	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Ankete katılan kadınlara yöneltilen "Siyasal kampanya ve konularına ilgi düzeyiniz nedir?" sorusuna, % 17,7'si (159 kişi) çok ilgisiz, % 39,3'ü (354 kişi) ilgisiz, % 34,1'i (307 kişi) biraz ilgili, % 8,3'ü (75 kişi) ilgili ve % 0,6'sı (5 kişi) ise çok ilgili olduklarını belirtmişlerdir. Çıkan verilerden de anlaşılacağı üzere siyasal kampanya ve konularına kadınların çoğunluğunun çok ilgisiz ve ilgisiz oldukları görülmektedir.

Tablo 4.14. Katılımcıların Oy Verdikleri Partinin Programını Bilme Derecesi

	Sıkılık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç bilmiyorum	136	15,1	15,1	15,1
Bilmiyorum	192	21,3	21,3	36,4
Ne biliyorum ne bilmiyorum	245	27,2	27,2	63,7
Biliyorum	281	31,2	31,2	94,9
Oldukça iyi biliyorum	46	5,1	5,1	100,0
Toplam	900	100,0	100,	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere ankete katılanlara yöneltilen "Oy verdiğiniz partinin programını biliyor musunuz?" sorusuna, % 15,1'i (136 kişi) hiç bilmiyorum, % 21,3'ü (192 kişi) bilmiyorum, % 27,2'si (245 kişi) ne biliyorum ne bilmiyorum, , % 31,2'si (281 kişi) biliyorum ve % 5,1'i (46 kişi) ise oldukça iyi

biliyorum cevabını vermiştir. Çıkan sonuçlardan da anlaşılacağı üzere kadınların büyük bir çoğunluğu destekledikleri parti programını kısmen de bildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4.15. Oy Verme Kararınızı Ne Zaman Belirliyorsunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Seçim dönemi olmasa bile hangi partiye oy vereceğim her zaman bellidir.	746	82,9	82,9	82,9
Seçim kararı alınıp adaylar belirlendiğinde	78	8,7	8,7	91,6
Seçim kampanyasının ortasında	3	0,3	0,3	91,9
Oylamaya birkaç gün kala	4	0,4	0,4	92,3
Sandık başında	69	7,7	7,7	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların % 82,9'u (746 kişi) "seçim dönemi olmasa bile hangi partiye oy vereceğim bellidir" cevabını vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere katılımcıların aslında oy verecekleri parti önceden bellidir. "Seçim kararı alınıp adaylar belirlendiğinde" diyenler % 8,7 (78 kişi), "seçim kampanyasının ortasında diyenler" % 0,3 (3 kişi), "oylamaya birkaç gün kala" diyenler % 0,4 (4 kişi) ve "sandık başında" diyenler % 7,7 (69 kişi) olmuştur. Anketi cevaplayan kadınların 746'sı seçim öncesi hangi partiye oy vereceği belli kişilerden oluşmaktadır. Seçim kampanyasının ortasında ve oylamaya birkaç gün kala kararımı veririm ifadeleri düşük çıkmıştır. Buradan da şu sonuca varılabilir; Hakkari'deki kadın seçmenler, seçim dönemlerindeki kampanyalardan etkilenmemektedirler.

Tablo 4.16. Katılımcıların Siyasal Eğilimleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Radikal sol	13	1,4	1,4	1,4
Merkez sol	237	26,3	26,3	27,8
Merkez sağ	27	3,0	3,0	30,8
Radikal sağ	3	0,3	0,3	31,1
Hiçbiri	620	68,9	68,9	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Siyasal eğilim ile ilgili soruya katılımcıların % 1,4'ü (13 kişi) radikal sol, % 26,3'ü (237 kişi) merkez sol, % 3'ü (27 kişi) merkez sağ, % 0,3'ü (3 kişi) radikal sağ olarak nitelendirmiştir. Kalan kısım ise % 68,9'u (620 kişi) hiçbir siyasal eğilime sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu verilere göre ankete katılan kadınlar arasında hiçbir siyasal eğilime sahip olmayanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Ancak katılımcıların önemli bir kısmı (237 kişi) da kendilerini merkez sol olarak nitelendirmişlerdir.

4.1.4. Davranış Gerçekleştirme Sıklığı

Davranış gerçekleştirme sıklığına ilişkin alt boyutları belirlemek üzere açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde temel bileşenler yöntemi ve Varimax rotasyonu kullanılmıştır (Durmuş vd., 2022, s. 202). Güvenirlik analizinde ise alpha metodu tercih edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 333). Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 4.17. Davranış Gerçekleştirme Sıklığına İlişkin Açımlayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi

Faktör	İfade	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans	Cronbach's α
Faktör 1	Bir politik aday veya partiyi beğenme	0,877	%22,392	0,882
	Siyasi bir kişi, aday ya da liderin fotoğrafını paylaşma	0,858		
	Siyasi bir olayın fotoğrafını paylaşma	0,840		
	Bir siyasal partinin teşkilatını takip etme	0,793		
	Yapılan bir siyasi mitinge ilişkin görsel ve video paylaşma	0,719		
	Son dakika siyasal gelişmeleri takip etme	0,560		
	Siyasi bir içeriğe yorum yapma	0,549		
Faktör 2	Siyasi bir gruba katılma veya gruptan ayrılma	0,879	%20,749	0,906
	Siyasi içerik taşıyan bir durum güncellemesinde bulunma	0,791		
	Twiteer üzerinden bir siyasi ile direkt mesajlaşma	0,733		
	Başkalarına siyasal konularda cevap yazma/davet gönderme	0,655		
	Siyasi bir uygulamayı ekleme veya silme	0,621		
	Siyasi konularla ya da adaylarla ilgili videolar paylaşma	0,544		
Faktör 3	Siyasi bir belge paylşam	0,914	%18,648	0,908
	Siyasi bir link paylaşma			
	Bir siyasi parti liderinin twiteer üzerinden yaptığı paylaşımı favoriye ekleme	0,889		
	Twiteer'daki en çok konuşulanlar listesinde bulunan bir siyasi olayı paylaşma	0,710		
		0,619		

	Facebook profiline siyasi haber ekleme veya silme	0,813		
Faktör 4	Facebook mesaj uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartışma	0,782	%12,798	0,827
	Facebook anlık sohbet uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartışma	0,744		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: 0,891				
Bartlett Küresellik Testi p Değeri: 0,000				
Toplam Açıklanan Varyans: 74,587				

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, örneklem sayısı faktör analizine uygundur (KMO=0,891). Davranış gerçekleştirme sıklığı dört alt boyuttan oluşmaktadır. Tüm alt boyutlar güvenilirdir.

Tablo 4. 18. Davranış Gerçekleştirme Sıklığına İlişkin İfadelerin Betimsel İstatistikleri

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Facebook Profiline siyasi haber ekleme veya çıkarma	900	1	4	1,02	0,182
Siyasi bir uygulamayı ekleme veya silme	900	1	4	1,01	0,156
Bir politik aday veya partiyi beğenme	900	1	4	1,35	0,714
Facebook mesaj uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartışma	900	1	3	1,02	0,172
Facebook anlık sohbet uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartıştım	900	1	3	1,02	0,172
Siyasi bir gruba katılma veya gruptan ayrılma	900	1	5	1,02	0,213

Siyasi içerik taşıyan bir durum güncellenmesinde bulunma	900	1	4	1,01	0,170
Siyasi bir olayın fotoğrafını paylaşma	900	1	5	1,24	0,564
Siyasi bir kişi, aday ya da liderin fotoğrafını paylaşma	900	1	5	1,38	0,749
Siyasi bir link paylaşma	900	1	5	1,02	0,235
Siyasi bir belge paylaşma	900	1	5	1,02	0,230
Siyasi bir içeriğe yorum yapma	900	1	5	1,08	0,366
Siyasi bir anket yapma veya ankete katılma	900	1	4	1,05	0,275
Son dakika siyasal gelişmeleri takip etme	900	1	5	1,49	0,853
Başkalarına siyasal konularda cevap yazma/davet gönderme	900	1	4	1,03	0,231
Siyasi konularda ya da adaylarla ilgili videolar paylaşma	900	1	5	1,05	0,305
Bir siyasi parti liderinin twitter üzerinden yaptığı paylaşımı favoriye ekleme	900	1	5	1,03	0,281
Yapılan bir siyasi mitinge ilişkin görsel ve video paylaşma	900	1	5	1,11	0,415
Twitter üzerinden bir siyasi ile direkt mesajlaşma	900	1	5	1,02	0,228

Instagram üzerinden bir siyasal afiş veya poster beğenme	900	1	5	1,06	0,338
Bir siyasal partinin teşkilatını takip etme	900	1	5	1,26	0,795
Twitter'daki en çok konuşulanlar listesinde bulunan bir siyasi olayı paylaşma	900	1	5	1,02	0,237
Toplam	900				

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, davranış gerçekleştirme sıklığına ilişkin ifadelerden anketi cevaplayanların ve içlerinden sosyal medya kullananların en fazla katıldıkları, "Son dakika siyasal gelişmeleri takip etme" olmuştur. "Siyasi bir kişi, aday ya da liderin fotoğrafını paylaşma" da yine en çok katıldıkları ifade olmuştur. Katılımcıların en çok katıldıkları diğer bir ifade ise, "Bir politik aday veya partiyi beğenme" olmuştur. Ankete katılanların en az katıldıkları ifade ise, "Siyasi içerik taşıyan bir durum güncellenmesinde bulunma" olmuştur.

4.1.5. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörler

Karar verme sürecine etki eden faktörlerin alt boyutlarını belirlemek üzere açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde temel bileşenler yöntemi ve Varimax rotasyonu kullanılmıştır (Durmuş vd., 2022, s. 202). Güvenirlik analizinde ise alpha metodu tercih edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 333). Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 4.19. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Açımlayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi

Faktör	İfade	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans	Cronbach's α
Faktör 1	Karar verme sürecimde din görevlilerine ayrılacak kadro sayısı tercihimde önemlidir	0,892	%31,128	0,932
	Karar verme sürecimde partinin dini kurumlara ayırdığı bütçe tercihimde önemli bir yere sahiptir.	0,881		
	Partinin eğitim sistemi içindeki din ve ahlak öğretileri benim seçimimde önemlidir.	0,852		
	Din ve ahlak kurallarına derinden bağlı olan parti benim karar sürecimde önemli bir yere sahiptir.	0,849		
	Bulunduğunuz ortamdaki konuşmaların sizin karar sürecindeki etkisi	0,823		
	Partinin oy verdiğim ildeki gücü ile adayın partideki adaylık sıralaması	0,762		
	Arkadaşlarınızın siyasal karalarının sizin karar sürecinizdeki etkisi	0,749		
	Televizyon programlarının karar sürecindeki etkisi	0,673		
Faktör 2	Partinin seçim zamanı dışında da aday ile olan ilişkisi	0,780	%16,929	0,821
	Parti programında yer alan gelir dağılımıyla ilgili projelerin öneli	0,779		
	Oy vereceğim partinin inanç özgürlüğü ve ahlaki değerlere olan tutumu	0,729		
	Partinin o ildeki adaya verdiği destek	0,707		

	Parti tabanının temsil ettiği temsil ettiği ideolojik duruş	0,856		
Faktör 3	Parti ideolojisinin güncel duruma olan uyumu	0,853	%13,491	0,869
	Oy tercihimde, siyasal partinin ideolojik duruşunun karar sürecindeki etkisi	0,777		
	Seçim afişi ilan ve broşür	0,750		
Faktör 4	Partilerin programında yer alan gelir dağılımıyla ilgili projelerin önemli	0,682	%10,101	0,654
	Adayın miting ve gezileri	0,503		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: 0,845				
Bartlett Küresellik Testi p Değeri: 0,000				
Toplam Açıklanan Varyans: 71,649				

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, örneklem sayısı faktör analizine uygundur (KMO=0,845). Karar verme sürecine etki eden faktörler dört alt boyuttan oluşmaktadır. Tüm alt boyutlar güvenilirdir.

Tablo 4.20. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlere İlişkin Betimsel İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Partinin oy verdiğim ildeki gücü ile adayın partideki adaylık sıralaması	900	1	5	2,69	1,726
Partinin o ildeki adaya verdiği destek	900	1	5	4,76	0,859
Partinin ulusal çaptaki seçim kampanyalarında da adaya yer vermesi	900	1	5	4,43	1,034
Partinin seçim zamanı dışında da aday ile olan ilişkisi	900	1	5	4,79	0,769

Oy tercihimde, siyasal partinin ideolojik duruşunun karar sürecindeki önemi	900	1	5	4,52	0,976
Parti ideolojisinin güncel duruma olan uyumu	900	1	5	4,30	1,052
Parti tabanının temsil ettiği ideolojik duruş	900	1	5	3,90	1,146
Adayın miting ve gezileri	900	1	5	4,18	1,053
Seçim afişi ilan ve broşür	900	1	5	2,83	1,213
Televizyon programlarının karar sürecindeki etkisi	900	1	5	2,99	1,265
Sosyal medya paylaşımların karar sürecindeki etkisi	900	1	5	2,59	1,643
Gazetelerdeki köşe yazıları ve haberlerin siyasal karar sürecime etkisi	900	1	5	1,31	0,787
İnternet medyasında yayınlanan haberlerin siyasal karar sürecine etkisi	900	1	5	2,19	1,126
Arkadaşlarınızın siyasal kararlarının sizin karar sürecinizdeki önemi	900	1	5	2,77	1,366
Bulunduğunuz ortamdaki konuşmaların sizin karar sürecindeki önemi	900	1	5	3,12	1,585
Çalıştığınız İşyerindeki/okuduğunuz okuldaki insanların siyasal kararlarının karar sürecindeki önemi	900	1	5	1,69	1,131
Din ve ahlak kurallarına derinden bağlı olan parti benim karar sürecimde önemli bir yere sahiptir.	900	1	5	3,23	1,377
Partinin eğitim sistemi içindeki din ve ahlak öğretileri benim seçimimde önemlidir.	900	1	5	3,23	1,356
Oy vereceğim partinin inanç özgürlüğü ve ahlaki değerlere olan tutumu önemlidir.	900	1	5	4,75	0,886

Karar verme sürecimde din görevlilerine ayrılacak kadro sayısı tercihimde etkilidir.	900	1	5	2,47	1,526
Karar verme sürecimde partinin dini kurumlara ayırdığı bütçe tercihimde önemli bir yere sahiptir.	900	1	5	2,45	1,516
Parti programında yer alan gelir dağılımıyla ilgili projelerin önemi	900	1	5	4,59	0,924
Partilerin seçim bildirgelerinin önemi	900	1	5	4,11	1,214

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, karar verme sürecine etki eden faktörlere ilişkin ifadeler arasında anketi cevaplayanların en fazla katıldıkları ifade, "Partinin seçim zamanı dışında da aday ile olan ilişkisi" olmuştur. Anketi cevaplayan kadınlar, destekledikleri adayın sadece seçim zamanında değil aday oldukları parti tarafından sürekli olarak desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların karar sürecinde en az etkilendikleri 1,31 ortalama ile gazetelerdeki köşe yazıları ve haberleri olmuştur. Bölgenin koşullarından ötürü, bazı katılımcılar günlük gazeteye ulaşmada sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle katılımcılar siyasal karar sürecinde gazete yazılarından pek etkilenmemektedirler. Katılımcıların karar sürecinden en az etkilendikleri bir diğer faktör ise 1,69 ortalama ile çalıştıkları/okudukları okuldaki insanlar olmuştur. Katılımcılar seçim dönemlerinde çalışma arkadaşlarından ve okuldaki çevrelerinden etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı "Oy vereceğim partinin inanç özgürlüğü ve ahlaki değerlere olan tutumu önemlidir." ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.21. Katılımcıların Oy Vermelerindeki En Önemli Faktör

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Parti lideri	132	14,7	14,7	14,7
Adayın partisi	141	15,7	15,7	30,3
İdeoloji	343	38,1	38,1	68,4
Partinin seçimi kazanma ihtimali	15	1,7	1,7	70,1
Siyasal kampanyanın etkinliği	6	0,7	0,7	70,8
Medya	3	0,3	0,3	71,1
Aile	70	7,8	7,8	78,9
Yakın çevre	7	0,8	0,8	79,7
Dini ve ahlaki değerler	23	2,6	2,6	82,2
Parti programı	3	0,3	0,3	82,6
Ülke menfaatleri	83	9,2	9,2	91,8
Önceki icraatlar	74	8,2	8,2	100
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, "hangisi oy vermenizdeki en önemli faktördür" sorusuna anketi cevaplayanların % 14,7'si (132 kişi) parti lideri, % 15,7'si (141 kişi) adayın partisi, % 38,1'i (343 kişi) ideoloji, % 1,7'si (15 kişi) partinin seçimi kazanma ihtimali, % 0,6'sı (6 kişi) siyasal kampanyanın etkinliği, % 0,3'ü (3 kişi) medya, % 7,8'i (70 kişi) aile, % 0,8'i (7 kişi) yakın çevre, % 2,6'sı (23 kişi) dini ve ahlaki değer, % 0,3'ü (3 kişi) parti programı, % 9,2'si ülke menfaatleri, % 8,2'si (74 kişi) önceki icraatlar şeklinde cevap vermişleridir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların oy vermelerindeki en önemli faktörün ideoloji olduğu görülmektedir.

"Siyasal Katılımda Cinsiyet Faktörü" başlığında Ahmet Taner Kışlalı, kadınlar genellikle parti adaylarından ya da parti liderlerinden etkilenebilmektedir. Kadınlar için parti programlarının ve ideolojinin çokta önemli hususlar olmadığını söylediği halde (Kışlalı, 1987, s. 145) Hakkarili kadın seçmenler için ideolojinin son derece önemli olduğu görülmektedir. Ancak parti programının Hakkarili kadın seçmenler açısından da önemli olmadığı görülmektedir. Çünkü bakıldığında katılımcıların oy vermelerinde en az etkili olan faktörler parti programı ve medya olmuştur. Parti lideri faktörünün ideoloji ve adayın partisinden düşük çıkması

dikkat çeken bir başka unsurdur. Bu sonuçlara göre "kadınların oy vermeleri üzerinde parti liderinin etkisi vardır" hipotezi doğrulanamamıştır. Aynı şekilde "kadın seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde din faktörünün etkisi vardır" hipotezi de doğrulanamamıştır.

Tablo 4.22. Siyasal Karar Alma Sürecinde Katılımcıların Tercihleri Üzerinde En Çok Etkili Olan Faktörler

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Televizyon yayınları	42	4,7	4,7	4,7
Gazeteler	2	0,2	0,2	4,9
Aile üyeleri	309	34,3	34,3	39,2
Yakın çevre ve arkadaş grubu	70	7,8	7,8	47,0
Adayların miting ve gezileri	187	20,8	20,8	67,8
Seçim afişleri, ilan ve broşürler	8	0,9	0,9	68,7
Kamuoyu araştırma sonuçları	48	5,3	5,3	74,0
İnternet siteleri	11	1,2	1,2	75,2
Sosyal medya	223	24,8	24,8	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, siyasal karar alma sürecinde katılımcıların % 4,7'sinin (42 kişi) televizyon yayınlarından, % 0,2'sinin (2 kişi) gazetelerden, % 34,3'nün (309 kişi) aile üyelerinden, % 7,8'nin (70 kişi) yakın çevre ve arkadaş grubundan, % 20,8'nin (187 kişi) adayların miting ve gezilerinden, % 0,9'nun (8 kişi) seçim afişleri, ilan ve broşürlerinden, % 5,3'nün (48 kişi) kamuoyu araştırma sonuçlarından, % 1,2'sinin (11 kişi) internet sitelerinden ve % 24,8'nin (223 kişi) sosyal medyadan etkilendikleri görülmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların karar alma sürecindeki tercihleri üzerinde en çok aile üyeleri etkili olmaktadır. Bunun yanında sosyal medya ve adayların miting ve gezilerinin de karar alma sürecinde son derece önemli olduğu görülmektedir. Katılımcıların karar alma sürecindeki tercihleri üzerinde en az etkili olan faktörler ise gazeteler ve seçim afişleri ilan ve broşürler olmuştur. Buradan da "Karar verme sürecinde aile üyelerinin kadınların siyasal tercihleri üzerinde etkisi vardır." Hipotezi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.9'a bakıldığında sosyal medya üzerinden siyaseti takip edip etmedikleri sorusuna 330 kişinin evet dediği görülürken siyasal karar alma sürecinde katılımcıların tercihleri üzerinde etkili olan sosyal medya seçeneğini işaretleyenlerin sayısı 222 kişidir. Sayılar birbirine yakın gibi görünse de siyaseti sosyal medya üzerinden takip eden 107 kişinin siyasal karar alma sürecinde farklı faktörleri daha ön planda tuttukları anlaşılmaktadır.

Tablo 4.23. Siyasal Katılıma Yönelik Davranışlara İlişkin Frekans Dağılımları Aşağıdaki Tabloda Özetlenmiştir.

	Evet	**Hayır**
24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde oy kullandım.	%74,1 (667 kişi)	%25,9 (233 kişi)
24 Haziran 2018 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullandım.	%74 (666 kişi)	%26 (234 kişi)
31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde oy kullandım.	%75,8 (682 kişi)	%24,2 (218 işi)
18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan milletvekili Genel Seçiminde oy kullanmayı planlıyorum.	%96,9 (872 kişi)	%3,1 (28 kişi)
18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullanmayı planlıyorum.	%97,3 (876 kişi)	%2,7 (24 kişi)
Televizyonda yayınlanan siyasi içerikli tartışma programlarını seyrettim.	%69,3 (624 kişi)	%30,7 (276 kişi)
Partilerin televizyonda yayınlattığı siyasal reklam filmlerini izledim.	%31,3 (282 kişi)	%68,7 (618 kişi)
Parti liderlerinin konuk olduğu televizyondaki tartışma programlarını takip ettim.	%68,8 (619 kişi)	%31,2 (281 kişi)
Güncel siyasal konu ve gelişmelerle ilgili çevremdeki insanlarla tartıştım.	%54,4 (490 kişi)	%45,6 (410 kişi)
Gazetede güncel siyasetle ilgili yayınlanan haber ve köşe yazılarını takip ettim.	%7,8 (70 kişi)	%92,2 (830 kişi)
Güncel siyasal konularla ilgili bilgi sahibi olarak, bilgimi çevremdekilere aktardım.	%52,6 (473 kişi)	%47,4 (427 kişi)
Desteklediğim siyasal parti/ adaya oy vermeleri için çevremdeki insanları ikna etmeye çalıştım.	%47,3 (426 kişi)	%52,7 (474 kişi)
Partinin düzenlediği mitinglere katıldım.	%30,7 (276 kişi)	%69,3 (624 kişi)
Seçim dönemlerinde yapılan anketlere katılarak görüş belirttim	%4,8 (43 kişi)	%95,2 (857 kişi)
Siyasal içerikli panel, açık oturum ve konferanslara dinleyici olarak katıldım.	%3,8 (34 kişi)	%96,2 (866 kişi)
Toplumsal sorunlarla ilgili halka açık bir toplantı/ oturuma katıldım.	%3 (27 kişi)	%97 (873 kişi)
Bir siyasal adayın sohbet toplantılarına katıldım.	%17,8 (160 kişi)	%82,2 (740 kişi)

Bir partinin rozetini taşıdım ya da bayrağını aracıma astım.	%14,2 (128 kişi)	%85,8 (772 kişi)
Bir siyasal partiye üye oldum.	%7,4 (67 kişi)	%92,6 (833 kişi)
Parti ya da adayların gezi konvoylarına katıldım.	%4,2 (38 kişi)	%95,8 (862 kişi)
Bir siyasal parti ya da adayın seçim kampanyasında yer aldım.	%2,1 (19 kişi)	%97,9 (881 kişi)
Herhangi bir toplumsal konuda bilgi edinmek amacıyla yetkililere dilekçe ile başvurdum.	%1,6 (14 kişi)	98,4 (886 kişi)
Beğendiğim bir uygulama için devlet yetkililerine takdirlerimi bildirdim.	%1,8 (16 kişi)	%98,2 (884 kişi)
Hükümeti ya da yerel yönetimi protesto eden bir imza kampanyasına destek verdim.	%2,1 (19 kişi)	%97,9 (881 kişi)
Partinin gençlik kollarında görev üstlendim.	%1,3 (12 kişi)	%98,7 (888 kişi)
Bir siyasal partinin/ adayın seçim bürosunda görev alarak, adaya destek oldum.	%1,7 (15 kişi)	%98,3 (885 kişi)
Gazetedeki siyasi haber ya da köşe yazılarıyla ilgili düşüncelerimi; telefon, faks ya da elektronik posta aracılığıyla ilgilisine açıkladım.	%1 (9 kişi)	%99 (891)
Bir protesto gösterisine katılarak hükümeti protesto ettim.	%1,6 (14 kişi)	%98,4 (886 kişi)
Propaganda amaçlı el ilanı, broşür dağıttım veya afiş astım.	%2 (18 kişi)	%98 (882 kişi)
Siyasetle ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üye oldum.	%1,1 (10 kişi)	%98,9 (890 kişi)
Televizyondaki siyasi tartışma programlarına telefonla bağlanarak görüş belirttim.	%0,9 (8 kişi)	%99,1 (892 kişi)

Yukarıdaki tabloya göre 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde, ankete katılanların % 74,1'i (667 kişi) oy kullandığını belirtirken, % 25,9'u (233 kişi) ise bu seçimde oy kullanmadığını belirtmiştir. Yine bu tarihte yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde katılımcıların % 74'ü (666 kişi) oy kullandığını, % 26'sının (234 kişi) ise oy kullanmadığını belirtmiştir. 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde katılımcılara oy kullanıp ya da kullanmadıkları sorusuna ise katılımcıların % 75,8'i (682 kişi) evet cevabını verirken, katılımcıların % 24,2'si (218 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. 18 Haziran 2023'te yapılması planlanan milletvekili Genel Seçimlerinde katılımcıların % 96,9'u (872 kişi) oy kullanacağını, % 3,1'i (28 kişi) ise oy kullanmayacağını belirtmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere 2023 yılında yapılması planlanan seçimlere Hakkarili kadınların katılım oranı

oldukça yüksek olacaktır. Tabloda da görüldüğü üzere 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılımcıların % 97,3'ü (876 kişi) oy kullanacağını, % 2,7'sinin (28 kişi) ise oy kullanmayacağını belirtmiştir.

Ankete katılan kadınların siyasal içerikli tartışma programlarına da yoğun bir ilgi gösterdikleri görülmektedir. Tablodaki verilere göre kadınların % 69,3'ü (624 kişi) tartışma programlarını takip ettiklerini, % 30,7'sinin ise siyasal tartışma programı izlemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların "parti liderlerinin konuk olduğu televizyondaki tartışma programlarını takip ettim" İfadesine ise % 68,8'i (619 kişi) evet, % 31,2'si (281 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. Yöneltilen sorulara en düşük cevaplar ise "televizyondaki siyasi tartışma programlarına telefonla bağlanarak görüş belirttim" olmuştur. Bu İfadeye katılımcıların % 0,9'u (8 kişi) evet yanıtını verirken, % 99,1'i (892 kişi) de hayır cevabını vermiştir. Diğer düşük bir katılım olan ifade ise, % 1 (9 kişi) ile "gazetedeki siyasi haber ya da köşe yazılarıyla ilgili düşüncelerimi; telefon, faks ya da elektronik posta aracılığıyla ilgilisine açıkladım" olmuştur.

Ankete katılım sağlayan Hakkarili kadın seçmenlerin % 69,3'ü televizyonda yayınlanan siyasi içerikli tartışma programlarını seyrettiklerini belirtmiştir. Aynı şekilde siyasi liderlerin konuk oldukları tartışma programlarını takip ettiklerini belirten kadınlar ise % 68,8 olmuştur. Bu da bölgedeki kadınların genel olarak siyasi konulara ilgili olduklarını göstermektedir.

Anket çalışması sırasında kadın seçmenlere destekledikleri partiye oy vermeleri için çevrelerindeki insanları ikna etmeye çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap veren katılımcıların % 52,7'si bu konuda çevresindeki insanları ikna etmeye çalışmadığını belirtmiştir. Özellikle de anket görüşmesi sırasında katılımcılar sözlü olarak, herkesin özgür olduğunu bu nedenle de çevrelerindeki insanların oy tercihine hiçbir şekilde müdahale etmediklerini belirtmiştir. Ancak katılımcıların % 47,3'ü çevrelerindeki insanları seçim dönemlerinde, destekledikleri partiye oy vermeleri için ikna etmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

Hakkari'de siyasi partilerin düzenledikleri mitinglere kadınların genel olarak katılmadıkları görülmektedir. Bakıldığı zaman kadınların %69,3'ü partilerin düzenledikleri mitinglere katılmadığını, %30,7'sinin ise bu mitinglere katıldıklarını

belirtmiştir. Mitinglere katılım sağladıklarını belirten kadınlar sözlü olarak, Nevruz kutlamalarına katıldıklarını, mitinglere katılmadıklarını belirten kadınlar ise genel olarak son süreçte bu tür etkinliklere katılmaya korktuklarını belirmişleridir.

Hakkari'de kadınların siyasi parti üyeliği oldukça düşük çıkmıştır. Bakıldığında kadınların % 7,4'ü (67 kişi) herhangi bir siyasi partiye üye olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan % 92,6'sı ise hiçbir siyasi partiye üye olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların % 1,3 (15 kişi) gibi düşük bir oranda, bir siyasi partinin gençlik kollarında yer aldığını, % 98,7'si (888 kişi) de hiçbir siyasi partinin gençlik kollarında yer almadığını belirtmiştir. Buradan da çıkarılacak sonuç, siyasi parti üyeliklerinde ve siyasi partilerin gençlik kollarında yine erkekler daha çok yer almaktadır.

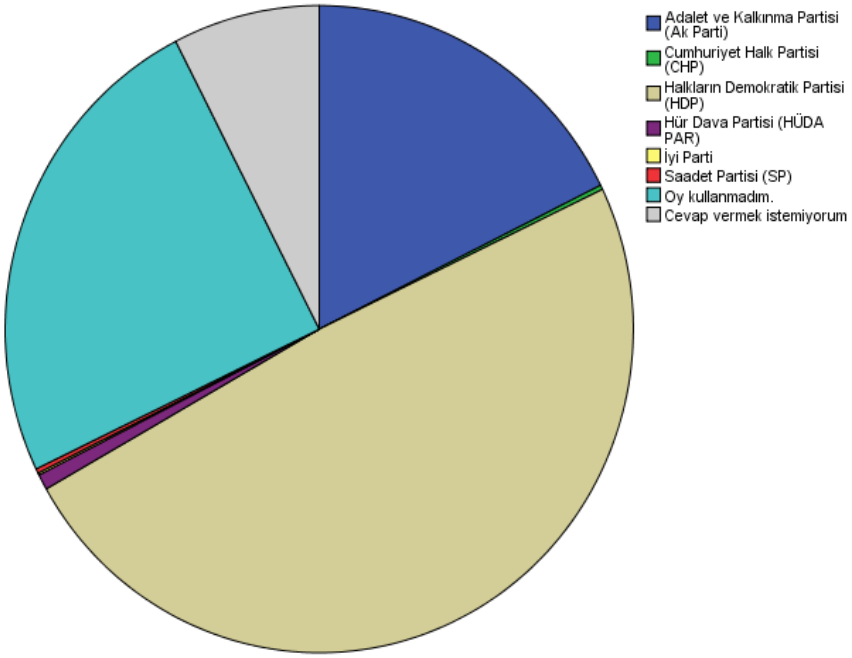
Böylece Davut Dursun'un bir siyasi parti için gönüllü olarak çalışma, siyasal konuların tartışıldığı toplantılara katılma, miting ve gösteri yürüyüşlerine katılma ya da siyasi bir partinin bünyesinde çalışma yani aktif olarak siyaset yapma gibi siyasal katılım biçimlerinin tümünde erkeklerin oranı kadınlardan çok daha fazladır (Dursun, 2014, s. 247) söylemi Hakkarili kadın seçmenlerde de aynı sonucu vermiştir.

Seçimlerdeki tercihlere ilişkin frekans dağılımları aşağıdaki tablolar ve pasta grafiklerinde görülmektedir.

Tablo 4.24. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Oy kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Parti

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)	159	17,7	17,7	17,7
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	2	0,2	0,2	17,9
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	440	48,9	48,9	66,8
Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)	7	0,8	0,8	67,6
İyi Parti	1	0,1	0,1	67,7
Saadet Partisi (SP)	2	0,2	0,2	67,9
Oy kullanmadım	221	24,6	24,6	92,4
Cevap vermek istemiyorum	68	7,6	7,6	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Grafik 4.1. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Parti Aşağıdaki Grafikte Verilmiştir

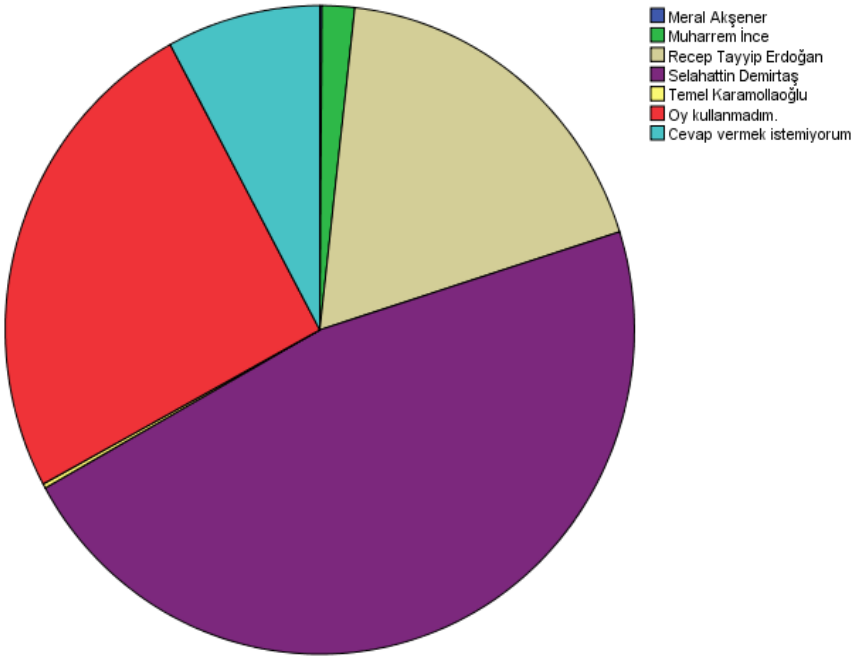
Yukarıdaki tablo ve pasta dilimi grafiğinde görüldüğü üzere, 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde anketi cevaplayanların % 17,7'si (159 kişi) Adalet ve Kalkınma Partisi, % 0,2'si (2 kişi) Cumhuriyet Halk Partisi, % 48,9'u (440 kişi) Halkların Demokratik Partisi, % 0,8'i (7 kişi) Hür Dava Partisi, % 0,1'i (1 kişi) İyi Parti ve % 0,2'si (2 kişi) Saadet Partisi'ne oy vermiş, % 24,6'sı (221 kişi) oy kullanmamış, % 7,6'sı (68 kişi) ise bu soruya cevap vermemeyi tercih etmişlerdir.

Tablo 4.25. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Cumhurbaşkanı Adayı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Meral Akşener	1	0,1	0,1	0,1
Muharrem İnce	15	1,7	1,7	1,8
Recep Tayyip Erdoğan	165	18,3	18,3	20,1
Selahattin Demirtaş	421	46,8	46,8	66,9
Temel Karamollaoğlu	2	0,2	0,2	67,1
Oy kullanmadım	225	25,0	25,0	92,1
Cevap vermek istemiyorum	71	7,9	7,9	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarda görüldüğü üzere 24 Haziran 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde oy kullanıp ankete cevap verenlerin % 0,1'i (1 kişi) Meral Akşener'e, % 1,7'si (15 kişi) Muharrem İnce'ye, % 18,3'ü (165 kişi) Recep Tayyip Erdoğan'a, % 46,8'i (421 kişi) Selahattin Demirtaş'a, % 0,2'si (2 kişi) ise Temel Karamollaoğlu'na oy verdiğini belirtmiştir. Ankete cevap veren 225 kişi (% 25) ise 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde oy kullanmadıklarını, % 7,9'u (71 kişi) ise cevap vermek istemediklerini belirtmiştir. Bu dönemde aday olan Doğu Perinçek ise hiç oy almadığından sonuçlarda çıkmamıştır.

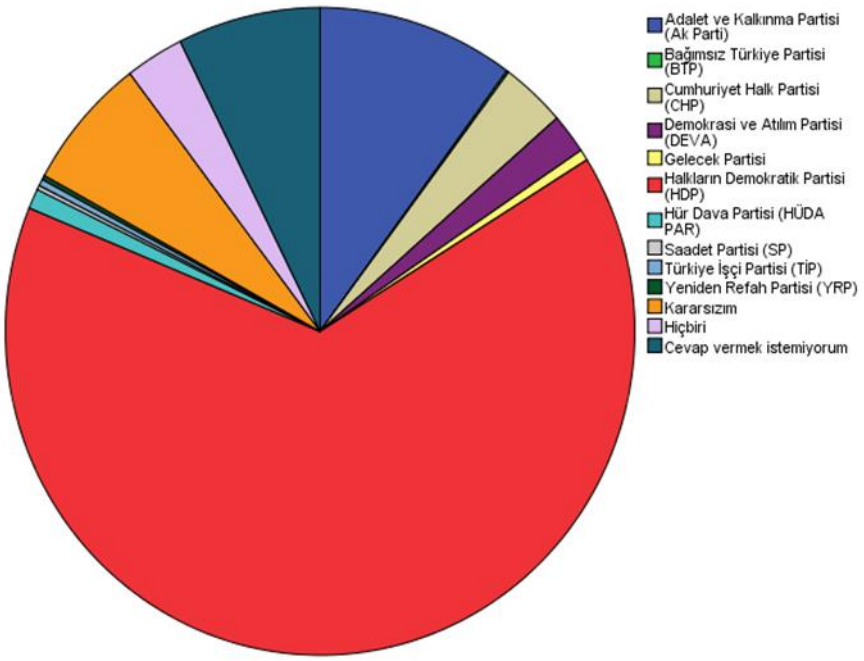
Grafik 4.2. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Oy Kullanan Katılımcıların Oy Verdikleri Cumhurbaşkanı Adayı

Tablo 4.26. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Milletvekili Genel Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Siyasi Parti

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)	91	10,1	10,1	10,1
Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)	1	0,1	0,1	10,2
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	30	3,3	3,3	13,6
Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA)	18	2,0	2,0	15,6
Gelecek Partisi	5	0,6	0,6	16,1
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	586	65,1	65,1	81,2
Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)	9	1,0	1,0	82,2
Saadet Partisi (SP)	2	0,2	0,2	82,4
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	3	0,3	0,3	82,8
Yeniden Refah Partisi (YRP)	2	0,2	0,2	83,0
Kararsızım	60	6,7	6,7	89,7
Hiçbiri	27	3,0	3,0	92,7
Cevap vermek istemiyorum	66	7,3	7,3	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Grafik 4.3. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Milletvekili Genel Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Siyasi Parti

Katılımcılara 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Milletvekili Genel Seçiminde hangi partiye oy verecekleri sorulmuştur. Katılımcıların % 10,1'i (91 kişi) Adalet ve Kalkınma Partisine (Ak Parti), % 0,1'i (1 kişi) Bağımsız Türkiye Partisi'ne (BTP), % 3,3'ü (30 kişi) Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP), % 2,0'ı (18 kişi) Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA), % 0,6'sı (5 kişi) Gelecek Partisi'ne, % 65,1'i (586 kişi) Halkların Demokratik Partisi'ne (HDP), % 1'i (9 kişi) Hür Dava Partisi'ne (HÜDA PAR), % 0,2'si (2 kişi) Saadet Partisi'ne (SP), % 0,3'ü (3 kişi) Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP), % 0,2'si (2 kişi) Yeniden Refah Partisi'ne (YRP) oy vereceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların % 6,7'si (60 kişi) kararsız olduklarını, % 7,3'ü ise cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Hiçbir partiye oy vermeyeceklerini söyleyenler ise % 3,0 (27 kişi) olmuştur.

Katılımcıların bir önceki seçimlere göre 18 Haziran 2023'te yapılması planlanan seçimlere daha çok ilgi gösterecekleri görülmektedir. Ayrıca 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerine oranla Ak Parti'nin oyalarında düşüşün, HDP'nin oylarında ise yükselişin olduğu görülmektedir. Alan araştırması sırasında katılımcılar hem ideolojik olarak kendilerine hitap ettiği, hem de Türkiye'de

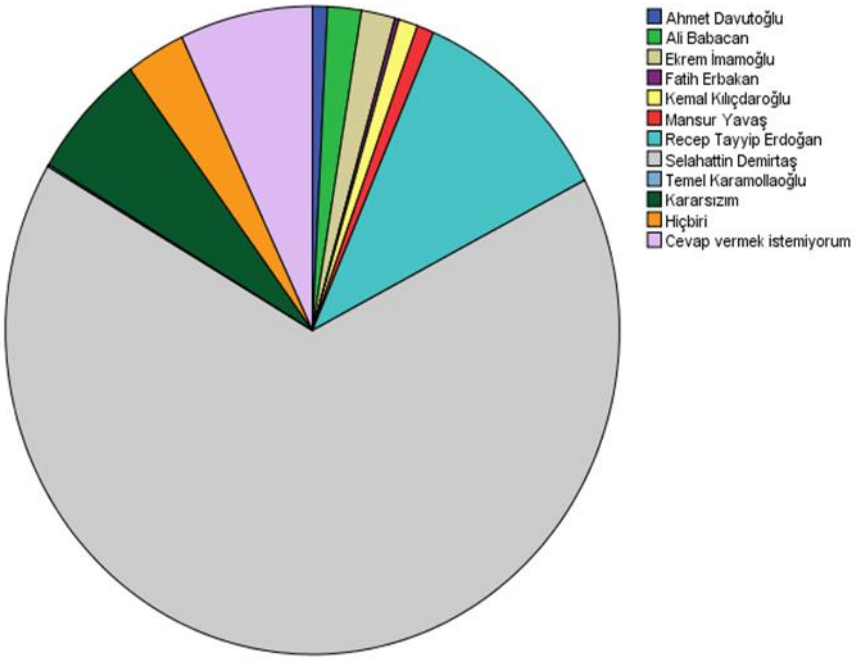
kadınlara en çok hitap eden parti olduğu için HDP'yi destekleyeceklerini belirmişlerdir.

Tablo 4.27. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Cumhurbaşkanı Adayı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ahmet Davutoğlu	7	0,8	0,8	0,8
Ali Babacan	16	1,8	1,8	2,6
Ekrem İmamoğlu	16	1,8	1,8	4,3
Fatih Erbakan	2	0,2	0,2	4,6
Kemal Kılıçdaroğlu	9	1,0	1,0	5,6
Mansur Yavaş	8	0,9	0,9	6,4
Recep Tayyip Erdoğan	98	10,9	10,9	17,3
Selahattin Demirtaş	595	66,1	66,1	83,4
Temel Karamollaoğlu	1	0,1	0,1	83,6
Kararsızım	57	6,3	6,3	89,9
Hiçbiri	28	3,1	3,1	93,0
Cevap vermek istemiyorum	63	7,0	7,0	100,0
Toplam	900	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda ankete katılan kadınlara 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlana Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde olası adaylardan hangisine oy verecekleri sorulmuştur. Ankete cevap verenlerin % 0,8'i (7 kişi) Ahmet Davutoğlu'na, % 1,8'i (16 kişi) Ali Babacan'a, % 1,8'i (16 kişi) Ekrem İmamoğlu'na, % 0,2'si (2 kişi) Fatih Erbakan'a, % 1'i (9 kişi) Kemal Kılıçdaroğlu'na, % 0,9'u (8 kişi) Mansur Yavaş'a, % 10,9'u (98 kişi) Recep Tayyip Erdoğan'a, % 66,1'i (595 kişi) Selahattin Demirtaş'a, % 0,1'i (1 kişi) de Temel Karamollaoğlu'na oy vereceklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında % 7'si (63 kişi) cevap vermek istememiş, % 3,1'i (28 kişi) hiçbirine oy vermeyeceğini ve % 6,3'ü de kararsız olduğunu belirtmiştir.

Grafik 4.4. 18 Haziran 2023 Tarihinde Yapılması Planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde katılımcıların Oy Vermeyi Düşündükleri Cumhurbaşkanı Adayı

Bu sonuçlara göre 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde % 18,3 (165 kişi) oy alan Recep Tayyip Erdoğan'ın 18 Haziran 2023'te yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde % 10,9 (98 kişi) oy alacağı öngörülmektedir. En çok oy alan diğer bir cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde % 46,8 (421 kişi) oy almıştır. 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı Seçimine Selahattin Demirtaş'ın aday olması halinde ise katılımcıların verdiği cevaplara göre % 66,1 (595 kişi) oy alacağı görülmektedir. Bu sonuçlara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın oylarında düşüşün, Selahattin Demirtaş'ın oylarında ise yükselişin olduğu görülmektedir.

4.1.6. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Yaş, eğitim durumu ve gelir durumuna göre davranış gerçekleştirme sıklığının alt boyutlarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.28. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

(DGS1)

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	10,748	5	2,150	8,785	0,000
Gruplar İçi	218,495	894	0,245		
Toplam	229,495	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, DGS1 gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır.

Tablo 4.29. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: DGS1

Tukey HSD

(I) Yaşınız	(J) Yaşınız	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
18-25	26-35	-,10186	,03884	,093	-,2128	,0091
	36-45	,00044	,04998	1,000	-,1423	,1432
	46-55	,25584*	,06487	,001	,0706	,4411
	56-65	,26220	,10271	,110	-,0311	,5555
	66+	,26791	,13505	,352	-,1178	,6536
26-35	18-25	,10186	,03884	,093	-,0091	,2128
	36-45	,10230	,04981	,313	-,0400	,2446
	46-55	,35770*	,06475	,000	,1728	,5426
	56-65	,36406*	,10263	,005	,0710	,6572
	66+	,36977	,13499	,069	-,0158	,7553
36-45	18-25	-,00044	,04998	1,000	-,1432	,1423
	26-35	-,10230	,04981	,313	-,2446	,0400
	46-55	,25540*	,07198	,005	,0498	,4610
	56-65	,26176	,10734	,144	-,0448	,5683
	66+	,26748	,13861	,385	-,1284	,6633

	18-25	-,25584*	,06487	,001	-,4411	-,0706
	26-35	-,35770*	,06475	,000	-,5426	-,1728
46-55	36-45	-,25540*	,07198	,005	-,4610	-,0498
	56-65	,00636	,11504	1,000	-,3222	,3349
	66+	,01207	,14465	1,000	-,4010	,4252
	18-25	-,26220	,10271	,110	-,5555	,0311
	26-35	-,36406*	,10263	,005	-,6572	-,0710
56-65	36-45	-,26176	,10734	,144	-,5683	,0448
	46-55	-,00636	,11504	1,000	-,3349	,3222
	66+	,00571	,16512	1,000	-,4659	,4773
	18-25	-,26791	,13505	,352	-,6536	,1178
	26-35	-,36977	,13499	,069	-,7553	,0158
66+	36-45	-,26748	,13861	,385	-,6633	,1284
	46-55	-,01207	,14465	1,000	-,4252	,4010
	56-65	-,00571	,16512	1,000	-,4773	,4659

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 18-25 ile 46-55 ve 26-35 ile 46-55 ve 56-65 yaş grupları arasında DGS1 farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama değerlerine bakılmıştır.

Tablo 4.30. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

DGS1

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
18-25	321	1,2679	,49519	,02764	1,2135	1,3223	1,00	4,86
26-35	328	1,3698	,56569	,03123	1,3083	1,4312	1,00	4,14
36-45	141	1,2675	,49923	,04204	1,1844	1,3506	1,00	3,14
46-55	71	1,0121	,10172	,01207	,9880	1,0362	1,00	1,86
56-65	25	1,0057	,02857	,00571	,9939	1,0175	1,00	1,14
66+	14	1,0000	,00000	,00000	1,0000	1,0000	1,00	1,00
Total	900	1,2733	,50525	,01684	1,2403	1,3064	1,00	4,86

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, yaş arttıkça DGS1 azalmaktadır.

Tablo 4.31. Davranış Geliştirme Sıklığının İkinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

(DGS2)

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,105	5	0,021	0,636	0,680
Gruplar İçi	30,115	894	0,034		
Toplam	30,20	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere DGS2 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.32. Davranış Geliştirme Sıklığının Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

(DGS3)

	Kareler Toplam	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,216	5	0,043	0,906	0,477
Gruplar İçi	42,671	894	0,48		
Toplam	42,887	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere DGS3 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.33. Davranış Gerçekleştirme Sıklığının Dördüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

DGS4

	Kareler Toplam	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,121	5	0,24	1,058	0,382
Gruplar İçi	20,483	894	0,023		
Toplam	20,604	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere DGS4 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

4.1.7. Karar Verme Sürecinde Yaş Gruplarının Karşılaştırılması

Karar verme sürecine etki eden faktörlerin alt boyutlarının yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.34. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

(KVSE1)

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	220	5	44,088	35,834	0,00
Gruplar İçi	1099,	894	1,230		
Toplam	1320,367	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE1 yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 4.35. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: KVSE1

Tukey HSD

(I) Yaşınız	(J) Yaşınız	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
18-25	26-35	,07966	,08709	,943	-,1690	,3284
	36-45	-,50918*	,11207	,000	-,8292	-,1891
	46-55	-1,39543*	,14547	,000	-1,8109	-,9800
	56-65	-1,52170*	,23032	,000	-2,1795	-,8639
	66+	-1,50848*	,30284	,000	-2,3734	-,6436

	18-25	-,07966	,08709	,943	-,3284	,1690
	36-45	-,58884*	,11170	,000	-,9078	-,2698
26-35	46-55	-1,47509*	,14519	,000	-1,8897	-1,0604
	56-65	-1,60136*	,23014	,000	-2,2586	-,9441
	66+	-1,58814*	,30271	,000	-2,4527	-,7236
	18-25	,50918*	,11207	,000	,1891	,8292
	26-35	,58884*	,11170	,000	,2698	,9078
36-45	46-55	-,88625*	,16141	,000	-1,3472	-,4253
	56-65	-1,01252*	,24071	,000	-1,7000	-,3251
	66+	-,99930*	,31082	,017	-1,8870	-,1116
	18-25	1,39543*	,14547	,000	,9800	1,8109
	26-35	1,47509*	,14519	,000	1,0604	1,8897
46-55	36-45	,88625*	,16141	,000	,4253	1,3472
	56-65	-,12627	,25796	,997	-,8630	,6104
	66+	-,11305	,32436	,999	-1,0394	,8133
	18-25	1,52170*	,23032	,000	,8639	2,1795
	26-35	1,60136*	,23014	,000	,9441	2,2586
56-65	36-45	1,01252*	,24071	,000	,3251	1,7000
	46-55	,12627	,25796	,997	-,6104	,8630
	66+	,01321	,37026	1,000	-1,0442	1,0707
	18-25	1,50848*	,30284	,000	,6436	2,3734
	26-35	1,58814*	,30271	,000	,7236	2,4527
66+	36-45	,99930*	,31082	,017	,1116	1,8870
	46-55	,11305	,32436	,999	-,8133	1,0394
	56-65	-,01321	,37026	1,000	-1,0707	1,0442

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, tüm gruplar arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Hangi gruplarda KVSE1'in daha yüksek olduğunu belirlemek üzere ortalama değerlerine bakılmıştır.

Tablo 4.36. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

KVSE1

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
18-25	321	2,6433	1,08141	,06036	2,5246	2,7621	1,00	5,00
26-35	328	2,5636	1,18186	,06526	2,4353	2,6920	1,00	5,00
36-45	141	3,1525	1,18850	,10009	2,9546	3,3504	1,00	5,00
46-55	71	4,0387	,83948	,09963	3,8400	4,2374	1,00	5,00
56-65	25	4,1650	,81866	,16373	3,8271	4,5029	2,38	5,00
66+	14	4,1518	,66719	,17831	3,7666	4,5370	3,00	5,00
Total	900	2,8699	1,21190	,04040	2,7906	2,9491	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, yaş arttıkça KVSE1 ortalaması yükselmektedir.

Tablo 4.37. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE2

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	3,197	5	0,639	1,351	0,241
Gruplar İçi	423,212	894	0,473		
Toplam	436,409	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE2 yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.38. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE3

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	14,078	5	2,816	3,197	0,007
Gruplar İçi	787,259	894	0,881		
Toplam	801,338	899			

Tablo 4.39. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırma

Dependent Variable: KVSE3

Tukey HSD

(I) Yaşınız	(J) Yaşınız	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
18-25	26-35	-,02556	,07368	,999	-,2360	,1848
	36-45	,05607	,09481	,992	-,2147	,3268
	46-55	,31586	,12307	,107	-,0356	,6673
	56-65	,55830*	,19485	,049	,0018	1,1148
	66+	,04020	,25621	1,000	-,6915	,7719
26-35	18-25	,02556	,07368	,999	-,1848	,2360
	36-45	,08164	,09450	,955	-,1882	,3515
	46-55	,34142	,12283	,062	-,0094	,6922
	56-65	,58386*	,19470	,033	,0278	1,1399
	66+	,06577	,25610	1,000	-,6656	,7972
36-45	18-25	-,05607	,09481	,992	-,3268	,2147
	26-35	-,08164	,09450	,955	-,3515	,1882
	46-55	,25978	,13656	,401	-,1302	,6498
	56-65	,50222	,20364	,135	-,0794	1,0838
	66+	-,01587	,26296	1,000	-,7668	,7351
46-55	18-25	-,31586	,12307	,107	-,6673	,0356
	26-35	-,34142	,12283	,062	-,6922	,0094

	36-45	-,25978	,13656	,401	-,6498	,1302
	56-65	,24244	,21824	,877	-,3808	,8657
	66+	-,27565	,27441	,916	-1,0594	,5080
	18-25	-,55830*	,19485	,049	-1,1148	-,0018
	26-35	-,58386*	,19470	,033	-1,1399	-,0278
56-65	36-45	-,50222	,20364	,135	-1,0838	,0794
	46-55	-,24244	,21824	,877	-,8657	,3808
	66+	-,51810	,31325	,563	-1,4127	,3765
	18-25	-,04020	,25621	1,000	-,7719	,6915
	26-35	-,06577	,25610	1,000	-,7972	,6656
66+	36-45	,01587	,26296	1,000	-,7351	,7668
	46-55	,27565	,27441	,916	-,5080	1,0594
	56-65	,51810	,31325	,563	-,3765	1,4127

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, farklılık 18-25 ile 56-65 ve 26-35 ile 56-65 yaş gruplarından kaynaklanmaktadır. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalamalara bakılmıştır.

Tablo 4.40. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Yaşa Göre Betimsel İstastistikleri

KVSE3

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
18-25	321	4,2783	,92351	,05155	4,1769	4,3797	1,00	5,00
26-35	328	4,3039	,82939	,04580	4,2138	4,3940	1,00	5,00
36-45	141	4,2222	1,08135	,09107	4,0422	4,4023	1,00	5,00
46-55	71	3,9624	1,04433	,12394	3,7153	4,2096	1,00	5,00
56-65	25	3,7200	1,28985	,25797	3,1876	4,2524	1,00	5,00
66+	14	4,2381	,85163	,22761	3,7464	4,7298	3,00	5,00
Total	900	4,2378	,94412	,03147	4,1760	4,2995	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE3 56-65 yaş grubunda daha düşüktür.

Tablo 4.41. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Yaşa Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE4

	Kareler Toplamı	Serbestlik derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	3,630	5	0,726	0,909	0,474
Gruplar İçi	713,987	894	0,799		
Toplam	717,617	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE4 yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

4.1.8. Gelire Göre Davranış Gerçekleştirme Sıklığı

Davranış geliştirme sıklığına ilişkin boyutların gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 4.42. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

DGS1

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	19,060	6	3,177	13,481	0,000
Gruplar İçi	210,434	893	0,236		
Toplam	229,495	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, DGS1 gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 4.43. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: DGS1

Tukey HSD

(I) Gelir Durumunuz ?	(J) Gelir Durumunuz ?	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
Gelirim Yok	Asgari Ücretten Az	-,06916	,04460	,714	-,2010	,0626
	Asgari Ücret	-,26555	,10764	,173	-,5836	,0525
	Asgari Ücret-5.000 TL	-,46793	,24347	,466	-1,1874	,2515
	5.001-7.500 TL	-,34718*	,10764	,022	-,6653	-,0291
	7.501-10.000 TL	-,45602*	,07060	,000	-,6647	-,2474
	10.001TL +	-,76338*	,14760	,000	-1,1996	-,3272
Asgari Ücretten Az	Gelirim Yok	,06916	,04460	,714	-,0626	,2010
	Asgari Ücret	-,19639	,11334	,594	-,5313	,1385
	Asgari Ücret-5.000 TL	-,39877	,24604	,669	-1,1258	,3283
	5.001-7.500 TL	-,27802	,11334	,178	-,6130	,0569
	7.501-10.000 TL	-,38686*	,07903	,000	-,6204	-,1533
	10.001TL +	-,69422*	,15181	,000	-1,1428	-,2456
Asgari Ücret	Gelirim Yok	,26555	,10764	,173	-,0525	,5836
	Asgari Ücretten Az	,19639	,11334	,594	-,1385	,5313

	Asgari Ücret-5.000 TL	-,20238	,26483	,988	-,9850	,5802
	5.001-7.500 TL	-,08163	,14981	,998	-,5243	,3611
	7.501-10.000 TL	-,19048	,12586	,737	-,5624	,1815
	10.001TL +	-,49784	,18068	,086	-1,0317	,0361
	Gelirim Yok	,46793	,24347	,466	-,2515	1,1874
	Asgari Ücretten Az	,39877	,24604	,669	-,3283	1,1258
Asgari Ücret-5.000 TL	Asgari Ücret	,20238	,26483	,988	-,5802	,9850
	5.001-7.500 TL	,12075	,26483	,999	-,6618	,9033
	7.501-10.000 TL	,01190	,25206	1,000	-,7329	,7568
	10.001TL +	-,29545	,28343	,944	-1,1330	,5421
	Gelirim Yok	,34718*	,10764	,022	,0291	,6653
	Asgari Ücretten Az	,27802	,11334	,178	-,0569	,6130
	Asgari Ücret	,08163	,14981	,998	-,3611	,5243
5.001-7.500 TL	Asgari Ücret-5.000 TL	-,12075	,26483	,999	-,9033	,6618
	7.501-10.000 TL	-,10884	,12586	,978	-,4808	,2631
	10.001TL +	-,41620	,18068	,243	-,9501	,1177
	Gelirim Yok	,45602*	,07060	,000	,2474	,6647
7.501-10.000 TL	Asgari Ücretten Az	,38686*	,07903	,000	,1533	,6204
	Asgari Ücret	,19048	,12586	,737	-,1815	,5624

	Asgari Ücret-5.000 TL	-,01190	,25206	1,000	-,7568	,7329
	5.001-7.500 TL	,10884	,12586	,978	-,2631	,4808
	10.001TL +	-,30736	,16138	,478	-,7842	,1695
	Gelirim Yok	,76338*	,14760	,000	,3272	1,1996
	Asgari Ücretten Az	,69422*	,15181	,000	,2456	1,1428
	Asgari Ücret	,49784	,18068	,086	-,0361	1,0317
10.001TL +	Asgari Ücret-5.000 TL	,29545	,28343	,944	-,5421	1,1330
	5.001-7.500 TL	,41620	,18068	,243	-,1177	,9501
	7.501-10.000 TL	,30736	,16138	,478	-,1695	,7842

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, herhangi bir geliri olmayanlarla 5.000 TL'nin üzerinde geliri olanlar arasında DGS1 bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama değerlerine bakılmıştır.

Tablo 4.44. Davranış Geliştirme Sıklığının Birinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel istatistikleri

DGS1

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
Gelirim Yok	647	1,2106	,40396	,01588	1,1795	1,2418	1,00	3,86
Asgari Ücretten Az	145	1,2798	,52540	,04363	1,1936	1,3660	1,00	4,86
Asgari Ücret	21	1,4762	,60159	,13128	1,2024	1,7500	1,00	2,86
Asgari Ücret-5.000 TL	4	1,6786	1,09031	,54515	-,0564	3,4135	1,00	3,29
5.001-7.500 TL	21	1,5578	,78883	,17214	1,1988	1,9169	1,00	3,29
7.501-10.000 TL	51	1,6667	,83577	,11703	1,4316	1,9017	1,00	4,14
10.001TL +	11	1,9740	,84230	,25396	1,4082	2,5399	1,00	2,86
Total	900	1,2733	,50525	,01684	1,2403	1,3064	1,00	4,86

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, geliri olmayanlarda DGS1 ortalaması daha düşüktür.

Tablo 4.45. Davranış Geliştirme Sıklığının İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

(DGS2)

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,339	6	0,057	1,691	0,120
Gruplar İçi	29,881	893	0,033		
Toplam	30,220	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere DGS2 ortalaması gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.46. Davranış Geliştirme Sıklığının Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

DGS3

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,493	6	0,082	1,732	0,110
Gruplar İçi	42,394	893	0,047		
Toplam	42,887	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, DGS3 ortalaması gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.47. Davranış Geliştirme Sıklığının Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

DGS4

	Kereler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	0,169	6	0,028	1,233	0,287
Gruplar İçi	20,435	893	0,023		
Toplam	20,604	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, DGS4 ortalaması gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

4.1.9. Katılımcıların Karar Verme Süreçlerinde Gelirin Etkisi

Karar verme sürecine etki eden faktörlerin gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 4.48. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE1

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	123,242	6	20,540	15,322	0,000
Gruplar İçi	1197,125	893	1,341		
Toplam	1320,367	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE1 gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 4.49. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: KVSE1

Tukey HSD

(I) Gelir Durumunuz?	(J) Gelir Durumunuz?	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
Gelirim Yok	Asgari Ücretten Az	,36325*	,10638	,012	,0489	,6776
	Asgari Ücret	1,16781*	,25673	,000	,4092	1,9265
	Asgari Ücret-5.000 TL	,77941	,58070	,832	-,9366	2,4954
	5.001-7.500 TL	,67971	,25673	,113	-,0789	1,4384
	7.501-10.000 TL	1,22243*	,16840	,000	,7248	1,7201
	10.001TL +	1,34476*	,35205	,003	,3044	2,3851
Asgari Ücretten Az	Gelirim Yok	-,36325*	,10638	,012	-,6776	-,0489
	Asgari Ücret	,80456*	,27034	,047	,0057	1,6034
	Asgari Ücret-5.000 TL	,41616	,58684	,992	-1,3180	2,1503
	5.001-7.500 TL	,31646	,27034	,905	-,4824	1,1153
	7.501-10.000 TL	,85918*	,18850	,000	,3022	1,4162
	10.001TL +	,98150	,36210	,097	-,0885	2,0515
Asgari Ücret	Gelirim Yok	-1,16781*	,25673	,000	-1,9265	-,4092

	Asgari Ücretten Az	-,80456*	,27034	,047	-1,6034	-,0057
	Asgari Ücret-5.000 TL	-,38839	,63165	,996	-2,2550	1,4782
	5.001-7.500 TL	-,48810	,35731	,820	-1,5440	,5678
	7.501-10.000 TL	,05462	,30020	1,000	-,8325	,9417
	10.001TL +	,17695	,43094	1,000	-1,0965	1,4504
	Gelirim Yok	-,77941	,58070	,832	-2,4954	,9366
	Asgari Ücretten Az	-,41616	,58684	,992	-2,1503	1,3180
Asgari Ücret-5.000 TL	Asgari Ücret	,38839	,63165	,996	-1,4782	2,2550
	5.001-7.500 TL	-,09970	,63165	1,000	-1,9663	1,7669
	7.501-10.000 TL	,44301	,60119	,990	-1,3335	2,2196
	10.001TL +	,56534	,67603	,981	-1,4324	2,5630
	Gelirim Yok	-,67971	,25673	,113	-1,4384	,0789
	Asgari Ücretten Az	-,31646	,27034	,905	-1,1153	,4824
5.001-7.500 TL	Asgari Ücret	,48810	,35731	,820	-,5678	1,5440
	Asgari Ücret-5.000 TL	,09970	,63165	1,000	-1,7669	1,9663
	7.501-10.000 TL	,54272	,30020	,543	-,3444	1,4298
	10.001TL +	,66504	,43094	,718	-,6084	1,9385
	Gelirim Yok	-1,22243*	,16840	,000	-1,7201	-,7248
	Asgari Ücretten Az	-,85918*	,18850	,000	-1,4162	-,3022
7.501-10.000 TL	Asgari Ücret	-,05462	,30020	1,000	-,9417	,8325
	Asgari Ücret-5.000 TL	-,44301	,60119	,990	-2,2196	1,3335
	5.001-7.500 TL	-,54272	,30020	,543	-1,4298	,3444
	10.001TL +	,12233	,38491	1,000	-1,0151	1,2598
	Gelirim Yok	-1,34476*	,35205	,003	-2,3851	-,3044
10.001TL +	Asgari Ücretten Az	-,98150	,36210	,097	-2,0515	,0885

Asgari Ücret	-,17695	,43094	1,000	-1,4504	1,0965
Asgari Ücret-5.000 TL	-,56534	,67603	,981	-2,5630	1,4324
5.001-7.500 TL	-,66504	,43094	,718	-1,9385	,6084
7.501-10.000 TL	-,12233	,38491	1,000	-1,2598	1,0151

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, asgari ücretten daha düşük gelire sahip olanlarla diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek amacıyla ortalama değerlerine bakılmıştır.

Tablo 4.50. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Birinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri

KVSE1

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
Gelirim Yok	647	3,0607	1,19829	,04711	2,9682	3,1532	1,00	5,00
Asgari Ücretten Az	145	2,6974	1,14229	,09486	2,5099	2,8849	1,00	5,00
Asgari Ücret	21	1,8929	,81326	,17747	1,5227	2,2630	1,00	4,50
Asgari Ücret-5.000 TL	4	2,2813	1,04271	,52135	,6221	3,9404	1,00	3,25
5.001-7.500 TL	21	2,3810	1,10147	,24036	1,8796	2,8823	1,25	5,00
7.501-10.000 TL	51	1,8382	,85524	,11976	1,5977	2,0788	1,00	4,75
10.001TL +	11	1,7159	,65691	,19807	1,2746	2,1572	1,00	3,13
Total	900	2,8699	1,21190	,04040	2,7906	2,9491	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE1 ortalaması herhangi bir geliri olmayanlarda daha yüksektir.

Tablo 4.51. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE2

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	22,654	6	3,776	8,351	0,000
Gruplar İçi	403,755	983	0,452		
Toplam	426,409	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE2 gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 4.52. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: KVSE2

Tukey HSD

(I) Gelir Durumunuz?	(J) Gelir Durumunuz?	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
Gelirim Yok	Asgari Ücretten Az	,10202	,06178	,649	-,0805	,2846
	Asgari Ücret	,86951*	,14909	,000	,4289	1,3101
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,26236*	,33724	,004	,2658	2,2589
	5.001-7.500 TL	-,08287	,14909	,998	-,5235	,3577
	7.501-10.000 TL	-,03665	,09780	1,000	-,3257	,2523
	10.001TL +	,08055	,20446	1,000	-,5236	,6847
Asgari Ücretten Az	Gelirim Yok	-,10202	,06178	,649	-,2846	,0805
	Asgari Ücret	,76749*	,15700	,000	,3035	1,2314
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,16034*	,34081	,012	,1532	2,1675
	5.001-7.500 TL	-,18489	,15700	,903	-,6488	,2790
	7.501-10.000 TL	-,13867	,10947	,867	-,4622	,1848
	10.001TL +	-,02147	,21029	1,000	-,6429	,5999
Asgari Ücret	Gelirim Yok	-,86951*	,14909	,000	-1,3101	-,4289

	Asgari Ücretten Az	-,76749*	,15700	,000	-1,2314	-,3035
	Asgari Ücret-5.000 TL	,39286	,36683	,936	-,6911	1,4769
	5.001-7.500 TL	-,95238*	,20751	,000	-1,5656	-,3392
	7.501-10.000 TL	-,90616*	,17434	,000	-1,4214	-,3910
	10.001TL +	-,78896*	,25027	,028	-1,5285	-,0494
	Gelirim Yok	-1,26236*	,33724	,004	-2,2589	-,2658
	Asgari Ücretten Az	-1,16034*	,34081	,012	-2,1675	-,1532
Asgari Ücret-5.000 TL	Asgari Ücret	-,39286	,36683	,936	-1,4769	,6911
	5.001-7.500 TL	-1,34524*	,36683	,005	-2,4292	-,2612
	7.501-10.000 TL	-1,29902*	,34914	,004	-2,3308	-,2673
	10.001TL +	-1,18182*	,39260	,043	-2,3420	-,0217
	Gelirim Yok	,08287	,14909	,998	-,3577	,5235
	Asgari Ücretten Az	,18489	,15700	,903	-,2790	,6488
5.001-7.500 TL	Asgari Ücret	,95238*	,20751	,000	,3392	1,5656
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,34524*	,36683	,005	,2612	2,4292
	7.501-10.000 TL	,04622	,17434	1,000	-,4690	,5614
	10.001TL +	,16342	,25027	,995	-,5761	,9030
	Gelirim Yok	,03665	,09780	1,000	-,2523	,3257
	Asgari Ücretten Az	,13867	,10947	,867	-,1848	,4622
7.501-10.000 TL	Asgari Ücret	,90616*	,17434	,000	,3910	1,4214
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,29902*	,34914	,004	,2673	2,3308
	5.001-7.500 TL	-,04622	,17434	1,000	-,5614	,4690
	10.001TL +	,11720	,22354	,999	-,5434	,7778
	Gelirim Yok	-,08055	,20446	1,000	-,6847	,5236
	Asgari Ücretten Az	,02147	,21029	1,000	-,5999	,6429
10.001TL +	Asgari Ücret	,78896*	,25027	,028	,0494	1,5285
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,18182*	,39260	,043	,0217	2,3420
	5.001-7.500 TL	-,16342	,25027	,995	-,9030	,5761
	7.501-10.000 TL	-,11720	,22354	,999	-,7778	,5434

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, hemen tüm gruplarda anlamlı bir farklılık söz konusudur. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama değerlerine bakılmıştır.

Tablo 4.53. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin İkinci Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri

KVSE2

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
Gelirim Yok	647	4,7624	0,6391	0,02513	4,7130	4,8117	1,00	5,00
Asgari Ücretten Az	145	4,6603	0,65197	0,05414	4,5533	4,7674	1,00	5,00
Asgari Ücret	21	3,8929	1,49075	0,32531	3,2143	4,5714	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, düzenli bir artış veya azalma söz konusu değildir.

Tablo 4.54. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE3

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	13,488	6	2,248	2,548	0,019
Gruplar İçi	787,849	893	0,882		
Toplam	801,338	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE3 ortalaması gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 4.55. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: KVSE3

LSD

(I) Gelir Durumunuz?	(J) Gelir Durumunuz?	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
Gelirim Yok	Asgari Ücretten Az	,13671	,08630	,114	-,0327	,3061
	Asgari Ücret	,29698	,20827	,154	-,1118	,7057
	Asgari Ücret-5.000 TL	,99936*	,47109	,034	,0748	1,9239
	5.001-7.500 TL	-,35382	,20827	,090	-,7626	,0549
	7.501-10.000 TL	-,18855	,13661	,168	-,4567	,0796
	10.001TL +	-,23549	,28560	,410	-,7960	,3250
Asgari Ücretten Az	Gelirim Yok	-,13671	,08630	,114	-,3061	,0327
	Asgari Ücret	,16026	,21931	,465	-,2702	,5907
	Asgari Ücret-5.000 TL	,86264	,47607	,070	-,0717	1,7970
	5.001-7.500 TL	-,49053*	,21931	,026	-,9210	-,0601
	7.501-10.000 TL	-,32526*	,15292	,034	-,6254	-,0251
	10.001TL +	-,37220	,29375	,205	-,9487	,2043
Asgari Ücret	Gelirim Yok	-,29698	,20827	,154	-,7057	,1118
	Asgari Ücretten Az	-,16026	,21931	,465	-,5907	,2702
	Asgari Ücret-5.000 TL	,70238	,51242	,171	-,3033	1,7081
	5.001-7.500 TL	-,65079*	,28987	,025	-1,2197	-,0819
	7.501-10.000 TL	-,48553*	,24354	,046	-,9635	-,0076
	10.001TL +	-,53247	,34959	,128	-1,2186	,1537
Asgari Ücret-5.000 TL	Gelirim Yok	-,99936*	,47109	,034	-1,9239	-,0748
	Asgari Ücretten Az	-,86264	,47607	,070	-1,7970	,0717
	Asgari Ücret	-,70238	,51242	,171	-1,7081	,3033
	5.001-7.500 TL	-1,35317*	,51242	,008	-2,3589	-,3475

	7.501-10.000 TL	-1,18791*	,48771	,015	-2,1451	-,2307
	10.001TL +	-1,23485*	,54842	,025	-2,3112	-,1585
	Gelirim Yok	,35382	,20827	,090	-,0549	,7626
	Asgari Ücretten Az	,49053*	,21931	,026	,0601	,9210
5.001-7.500 TL	Asgari Ücret	,65079*	,28987	,025	,0819	1,2197
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,35317*	,51242	,008	,3475	2,3589
	7.501-10.000 TL	,16527	,24354	,498	-,3127	,6432
	10.001TL +	,11833	,34959	,735	-,5678	,8044
	Gelirim Yok	,18855	,13661	,168	-,0796	,4567
	Asgari Ücretten Az	,32526*	,15292	,034	,0251	,6254
7.501-10.000 TL	Asgari Ücret	,48553*	,24354	,046	,0076	,9635
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,18791*	,48771	,015	,2307	2,1451
	5.001-7.500 TL	-,16527	,24354	,498	-,6432	,3127
	10.001TL +	-,04694	,31226	,881	-,6598	,5659
	Gelirim Yok	,23549	,28560	,410	-,3250	,7960
	Asgari Ücretten Az	,37220	,29375	,205	-,2043	,9487
10.001TL +	Asgari Ücret	,53247	,34959	,128	-,1537	1,2186
	Asgari Ücret-5.000 TL	1,23485*	,54842	,025	,1585	2,3112
	5.001-7.500 TL	-,11833	,34959	,735	-,8044	,5678
	7.501-10.000 TL	,04694	,31226	,881	-,5659	,6598

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, birçok grup arasında farklılık söz konusudur. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama değerleri incelenmiştir.

Tablo 4.56. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Üçüncü Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri

KVSE3

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
Gelirim Yok	647	4,2494	,92084	,03620	4,1783	4,3204	1,00	5,00
Asgari Ücretten Az	145	4,1126	1,00709	,08363	3,9473	4,2780	1,00	5,00
Asgari Ücret	21	3,9524	1,48805	,32472	3,2750	4,6297	1,00	5,00
Asgari Ücret-5.000 TL	4	3,2500	1,70783	,85391	,5325	5,9675	1,00	5,00
5.001-7.500 TL	21	4,6032	,67181	,14660	4,2974	4,9090	2,00	5,00
7.501-10.000 TL	51	4,4379	,77600	,10866	4,2197	4,6562	1,00	5,00
10.001TL +	11	4,4848	,43111	,12999	4,1952	4,7745	3,67	5,00
Total	900	4,2378	,94412	,03147	4,1760	4,2995	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, düzenli bir artış veya azalma söz konusu değildir.

Tablo 4.57. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin ANOVA

KVSE4

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	21,353	6	3,559	4,565	0,00
Gruplar İçi	696,264	893	0,780		
Toplam	717,617	899			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, KVSE4 ortalaması gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 4.58. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar

Dependent Variable: KVSE4

Tukey HSD

(I) Gelir Durumunuz ?	(J) Gelir Durumunuz?	Ortalama Fark	Standart Hata	P	95% Güven Aralıkları	
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır
Gelirim Yok	Asgari Ücretten Az	,23059	,08113	,068	-,0092	,4703
	Asgari Ücret	,73239*	,19579	,004	,1538	1,3110
	Asgari Ücret-5.000 TL	,78001	,44286	,575	-,5287	2,0887
	5.001-7.500 TL	-,09301	,19579	,999	-,6716	,4856
	7.501-10.000 TL	,19831	,12843	,718	-,1812	,5778
	10.001TL +	,47698	,26849	,564	-,3164	1,2704
Asgari Ücretten Az	Gelirim Yok	-,23059	,08113	,068	-,4703	,0092
	Asgari Ücret	,50181	,20617	,186	-,1074	1,1110
	Asgari Ücret-5.000 TL	,54943	,44755	,883	-,7731	1,8720
	5.001-7.500 TL	-,32359	,20617	,702	-,9328	,2857
	7.501-10.000 TL	-,03227	,14375	1,000	-,4571	,3925
	10.001TL +	,24639	,27615	,974	-,5696	1,0624
Asgari Ücret	Gelirim Yok	-,73239*	,19579	,004	-1,3110	-,1538
	Asgari Ücretten Az	-,50181	,20617	,186	-1,1110	,1074
	Asgari Ücret-5.000 TL	,04762	,48172	1,000	-1,3759	1,4711
	5.001-7.500 TL	-,82540*	,27250	,040	-1,6307	-,0201
	7.501-10.000 TL	-,53408	,22895	,229	-1,2106	,1425
	10.001TL +	-,25541	,32865	,987	-1,2266	,7158
Asgari Ücret-5.000 TL	Gelirim Yok	-,78001	,44286	,575	-2,0887	,5287
	Asgari Ücretten Az	-,54943	,44755	,883	-1,8720	,7731
	Asgari Ücret	-,04762	,48172	1,000	-1,4711	1,3759
	5.001-7.500 TL	-,87302	,48172	,540	-2,2965	,5505
	7.501-10.000 TL	-,58170	,45849	,866	-1,9366	,7732

	10.001TL +	-,30303	,51556	,997	-1,8266	1,2205
	Gelirim Yok	,09301	,19579	,999	-,4856	,6716
	Asgari Ücretten Az	,32359	,20617	,702	-,2857	,9328
	Asgari Ücret	,82540*	,27250	,040	,0201	1,6307
5.001-7.500 TL	Asgari Ücret-5.000 TL	,87302	,48172	,540	-,5505	2,2965
	7.501-10.000 TL	,29132	,22895	,864	-,3852	,9679
	10.001TL +	,56999	,32865	,593	-,4012	1,5412
	Gelirim Yok	-,19831	,12843	,718	-,5778	,1812
	Asgari Ücretten Az	,03227	,14375	1,000	-,3925	,4571
7.501-10.000 TL	Asgari Ücret	,53408	,22895	,229	-,1425	1,2106
	Asgari Ücret-5.000 TL	,58170	,45849	,866	-,7732	1,9366
	5.001-7.500 TL	-,29132	,22895	,864	-,9679	,3852
	10.001TL +	,27867	,29355	,964	-,5888	1,1461
	Gelirim Yok	-,47698	,26849	,564	-1,2704	,3164
	Asgari Ücretten Az	-,24639	,27615	,974	-1,0624	,5696
	Asgari Ücret	,25541	,32865	,987	-,7158	1,2266
10.001TL +	Asgari Ücret-5.000 TL	,30303	,51556	,997	-1,2205	1,8266
	5.001-7.500 TL	-,56999	,32865	,593	-1,5412	,4012
	7.501-10.000 TL	-,27867	,29355	,964	-1,1461	,5888

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, farklı gruplarda KVSE4 ortalaması değişkenlik göstermektedir. Farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama değerleri incelenmiştir.

Tablo 4.59. Karar Verme Sürecine Etki Eden Faktörlerin Dördüncü Boyutunun Gelire Göre Betimsel İstatistikleri

KVSE4

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Ortalama İçin Güven Aralığı		Minimum	Maximum
					Düşük Sınır	Yüksek Sınır		
Gelirim Yok	647	3,7800	,85268	,03352	3,7142	3,8458	1,00	5,00
Asgari Ücretten Az	145	3,5494	,95624	,07941	3,3925	3,7064	1,00	5,00
Asgari Ücret	21	3,0476	1,28792	,28105	2,4614	3,6339	1,00	5,00
Asgari Ücret-5.000 TL	4	3,0000	1,44016	,72008	,7084	5,2916	1,00	4,33
5.001-7.500 TL	21	3,8730	,85294	,18613	3,4848	4,2613	2,33	5,00
7.501-10.000 TL	51	3,5817	,84812	,11876	3,3432	3,8202	1,00	5,00
10.001TL +	11	3,3030	,70639	,21299	2,8285	3,7776	2,33	4,33
Total	900	3,7074	,89344	,02978	3,6490	3,7659	1,00	5,00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, düzenli bir artış veya azalma söz konusu değildir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Demokrasi kökeni itibariyle halkı temel alan bir teoridir. Bir devletin demokratik olabilmesi için yönetimde halkın yer alması gerekmektedir. Her ne kadar kavram olarak toplumdan topluma farklı şekillerde yorumlansa da aslında demokrasinin temeli halka dayanmaktadır. Demokrasilerde hiçbir birey başka birinden üstün değildir ve herkes eşit haklara sahiptir. Bu haklardan en önemlisi de siyasal katılımdır. Bireyler siyasal katılımla istek ve arzularını, seçtiği kişilerle dile getirmektedir. Bireyler bu istek ve arzularını da en kolay şekilde katılımcı demokrasiyle gerçekleştirmektedir. Bu nedenle siyasal katılımın olması demokrasinin olup olmamasına bağlıdır. Çünkü demokratik olmayan toplumlarda siyasal katılım oldukça düşüktür. Yani aslında demokrasi ile siyasal katılım birbirinden ayrı düşünülecek kavramlar değildir.

Demokratik olarak kadın-erkek eşit olmasına rağmen toplum içinde kadın ve erkeklere farklı roller biçilmiştir. Bu da cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Bu eşitsizlik kadın ve erkeklerin siyasal katılımda farklı alanlara sahip olmalarına neden olmaktadır. Siyasal katılımda erkekler geniş bir alana sahipken kadınların alanı oldukça dardır. Özellikle de toplumda kadınların ev hayatına maruz bırakılmaları, onların sosyo-ekonomik olarak erkeklere göre dezavantajlı olmalarına neden olmaktadır. Doğal olarak bu durum kadınların siyasal katılımda erkeklerden geri kalmalarına neden olmaktadır.

Bireylerin siyasal katılımı üzerinde cinsiyet ve sosyo-ekonomik faktörleri dışında; yaş, eğitim durumu, kitle iletişim araçları, din ve etnik kimlik, yerleşim yeri, sosyal medya ve meslek gibi faktörler de etkili olmaktadır. Özellikle de meslek sahibi, eğitimli ve belli bir gelire sahip olan kadınlar daha özgür bir şekilde siyasal katılım sağlamaktadır.

Türkiye'de kadınların siyasal alanda görünür olmaları Cumhuriyetin ilanından sonra olmuştur. Bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nde sosyal alanda da kadınlar pek var olamamıştır. Hatta kadınların dışarı çıkmaları bile bu dönemde çıkarılan kanunlarla kısıtlanmıştır. Kadınların üzerindeki baskılar Tanzimat Fermanıyla kısmen azalmış olsa da gerçek anlamda özgür bir ortam yaratılamamıştır. Bu dönemde en önemli gelişme, kadınların kılık kıyafetlerinde

Batılılaşmanın etkisiyle değişimlerin olması olmuştur. Daha önce ferace ve kapalı elbiseler giymek zorunda kalan kadınların kıyafetlerinde batılılaşmanın etkilileri görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde kadınlar açısından önem teşkil eden diğer bir gelişme ise kız çocuklarına eğitim hakkının verilmesi olmuştur. Ancak kadınlar üzerindeki kısıtlamalar II. Meşrutiyet döneminde de davam etmiştir. Bu dönemde baskıcı rejimleri ile bilinen II. Abdülhamit de Tanzimat dönemindekilere benzer kısıtlamalara devam etmiştir. Bu nedenle siyasal katılım konusunda bu dönemlerde bir gelişme yaşanamamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi siyasal katılım konusunda gelişmeler Cumhuriyet döneminde yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra kadınların siyasal katılımına yönelik yasal zeminler hazırlanmış olsa da kadınlar hala siyasal katılımda erkeklerle aynı seviyeye ulaşamamış hatta bu seviyenin çok altında kalmıştır. Kadınların siyasal, toplumsal ve ekonomik olarak erkeklerden geri kalmaları sonucunda, erkek egemen anlayışa karşı çıkışlar başlamıştır. Özellikle de toplumdaki eğitimli kadın sayısının artmasıyla birlikte, kadınlar erkek yönetimi anlayışına daha güçlü bir şekilde karşı çıkmaya başlamışlardır. Bu da özellikle son yüzyılda kadınların iş hayatı, aile, eğitim ve en önemlisi politik alanda görünür olmalarını sağlamıştır. Fakat yine de kadınlar siyasal alanda kendilerine yeterince yer bulamamışlardır.

Dünya siyasetinde olduğu gibi Türkiye'de de temel olarak siyaset bir erkek işi olarak görülmektedir. Kadının siyaset yapamayacağı algısı vardır. Bakıldığı zaman Türkiye'de meclisteki kadın temsil oranı oldukça düşüktür. Kadınların siyasette var olması, eşit yurttaşlığın temeli olduğu gibi demokrasinin de meşruiyet kazanması anlamına gelmektedir.

Kadınlar dünya nüfusunun olduğu gibi Türkiye nüfusunun da yarısını oluşturmaktadır. Fakat siyasal alan olarak erkeklerden oldukça dar bir alana sahiptir. Bu durum özellikle de ataerkil bir yapıya sahip toplumlarda daha çok görülmektedir. Türkiye de ataerkil bir yapıya sahip olduğu için doğal olarak kadınların hâkimiyet alanı daralmaktadır. Kadının gerek toplumda gerekse de politik alandan uzak tutulması onların bedensel olarak erkekler kadar güçlü görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Kadınların bedensel olarak erkeklerden daha zayıf görülmesi de onların tarih boyunca erkekler tarafından yönetilmesine sebebiyet vermiştir.

Kadınların toplumun her alanında kendilerine yer bulması için öncelikle toplumun kadınlara karşı olan düşüncelerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Toplumumuzda kadınlar hâlâ ev işlerine ve çocuk bakımına maruz bırakılmaktadır. Bu da kadınların iş hayatına ve kamusal alana erkeklerle eşit seviyede girmesini engellemektedir. Dolayısıyla bu durum kadınların ekonomik olarak ailelerine ve eşlerine bağlı kalmalarına neden olmaktadır. Çoğu toplumda olduğu gibi toplumumuzda da kadınlar iş bulmakta zorlanmakta, iş bulanlar da genel olarak düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Ancak Hakkarili kadınların da diğer toplumlarda olduğu gibi gerek ekonomik gerek siyasal alanda geniş bir alana sahip olduklarını söylemek mümkün değildir.

Çünkü yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen verilere göre ankete katılan kadınların % 3,8'inin (34 kişi) memur, % 14'ünün (126 kişi) işçi, % 15,6'sının (140 kişi) öğrenci, % 5,1'inin (46 kişi) esnaf, % 32,2'sinin (290 kişi) ev hanımı, % 1,8'inin (16 kişi) emekli, % 24,8'inin (223 kişi) işsiz, % 1,9'unun (17 kişi) özel sektör çalışanı ve % 0,9'unun (8 kişi) ise diğer meslek grubuna sahip oldukları saptanmıştır. Görüldüğü üzere ankete katılım sağlayan kadınların büyük bir kısmının işsiz olduğu veya ev içi emekte bulunduğu görülmektedir.

Diğer toplumlarda olduğu gibi Hakkari'de de anketi cevaplayan ve işçi olduklarını ifade eden çoğu kadın oldukça düşük bir ücretle çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle de kadınlar bu bölgede de ekonomik olarak ailelerine ve eşlerine bağlı kalmışlarıdır. Bu da kadınların siyasal tercih konusunda aile üyeleri ve eşlerine bağlı kalmalarını kaçınılmaz kılmıştır. Siyasal karar ve tercih sürecinde ekonomik olarak aile ve eşlerine bağlı olmayan kadınlar daha bağımsız karar verebilmektedir. Çünkü gerek dünya siyaseti gerek Türkiye siyasetine bakıldığında ekonomik bağımsızlığını almış kadınların karar sürecinde daha bağımsız hareket ettikleri görülmektedir.

Bu durum Hakkari Merkez ve ilçelerinde de gözlemlenmiştir. Anket çalışması sırasında, eğitimli ve özellikle yüksek gelirli kadınların siyasal karar ve tercih konusunda ailelerinden hiçbir şekilde etkilenmediklerini, kendi kararlarını hiçbir etki altında kalmadan verdiklerini belirtmişlerdir.

Ancak anket çalışmasını cevaplayan katılımcıların karar alma sürecinde etkili olan nüansın % 34,3 (309 kişi) ile aile üyeleri olduğu görülmektedir.

Katılımcıların karar alma sürecinde aile üyelerinden sonra en çok etkilendikleri faktörler sosyal medya ile adayların miting ve gezileri olmuştur.

Katılımcıların karar alma süreçleri üzerinde az etkili olan faktörler ise gazete, seçim afişleri, ilan ve broşürler olmuştur. Katılımcılar özellikle bölgede gazeteye ulaşma konusunda sıkıntı yaşadıkları için seçim dönemlerinde gazete haberlerini takip etmediklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde seçim afişi, ilan ve broşürlerin fuzuli bir harcama olduğunu, bu nedenle seçim dönemlerinde bu afiş ve broşürlere ilgi göstermediklerini de belirtmişlerdir.

Bölgedeki kadınların karar verme süreçlerinde aile ön plana çıkmasına rağmen burada yaşayan kadınların belli bir ideolojiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum kadınların oy vermelerinde oldukça etkili olmaktadır. Çünkü çalışma sonucunda kadınların oy vermeleri üzerinde en etkili olan faktör, % 38,1 (343 kişi) ile ideoloji olmuştur. İdeoloji faktöründen sonra en etkili olan faktörler ise % 15,7 (141 kişi) adayın partisi ve % 14,7 (132 kişi) parti lideri olmuştur. Kadınların oy vermeleri üzerinde % 0,3 (3 kişi) medya, % 0,3 (3 kişi) parti programı en az çıkan faktörler olmuştur. Parti programının düşük çıkmasının nedenini katılımcılar, siyasi partilerin kendi parti programlarını yeterince seçmenlere aktaramadıklarından kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Genel anlamda muhafazakâr olarak bilinen Hakkari bölgesinde, katılımcıların oy vermeleri üzerinde dini ve ahlaki değerlerin de pek etkili olmadığı sonucuna varılmıştır.

Hakkari'de yaşayan kadın seçmenlerin siyasal kampanya ve konularına olan ilgi düzeylerine bakıldığında % 17,7 (159 kişi) çok ilgisiz, % 39,3 (354 kişi) ilgisiz, % 34,1 (307 kişi) biraz ilgili, % 8,3 (75 kişi) ilgili ve % 0,6 (5 kişi) ise çok ilgili şeklinde çıkmıştır. Burada katılımcıların siyasal kampanya ve konularına ilgisiz olanların daha çok olduğu görülmektedir. Kadınların ev hayatına maruz bırakılmaları, politikadan uzak tutulmaları ve bölgenin kadınlar üzerindeki olumsuz şartlarından dolayı, siyasal kampanya ve konularından uzak kalmalarına neden olmaktadır.

Hakkarili kadınların sosyal medya kullanım oranı da yüksektir. Çalışma sonucunda bu durum verilerle somutluk kazanmıştır. Bakıldığında Hakkarili kadınlar sosyal medya ağları arasında en fazla %77,6 (698 kişi) Instagram, % 77,4

(697 kişi) YouTube kullandıkları sonucuna varılmıştır. En çok kullanılan diğer bir sosyal medya ağı ise % 16,7 (150 kişi) ile Tiktok olmuştur.

Sosyal medya kullanımı fazla olmasına rağmen sosyal medya üzerinden siyasi konuların takip edilmesi oldukça düşük çıkmıştır. Anketi cevaplayan kadınların % 36,7'si (330 kişi) sosyal medya üzerinden siyasi konuları takip ettikleri belirlenirken, % 63,3'ü (570 kişi) ise sosyal medya hesapları üzerinden siyasi konuları takip etmedikleri belirlenmiştir. Bu da dikkat çeken bir husustur. Çünkü günümüzde siyasi parti ve liderlerinin seçmenlerle direkt ve daha hızlı bir şekilde etkileşime girdiği platform sosyal medyadır.

Ev hayatına maruz bırakılan kadınların yöneldiği diğer bir platform ise medya araçları olmuştur. Bakıldığında ankete katılım sağlayanların % 83,9'u (755 kişi) televizyon, % 79,8'i (718 kişi) internet ve % 80,8'i (727 kişi) sosyal medya kullandığı tespit edilmiştir. Medya araçları yoğun bir şekilde kullanılmasına rağmen anketi cevaplayan kadınlar medya araçlarını daha çok eğlence ve zaman geçirme amaçlı kullandıklarını sözlü olarak ifade etmişlerdir. Siyasal konular medya araçları ile pek takip edilmemektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen ve dikkat çeken hususlardan bir tanesi de bölgede yaşayan kadınların seçim zamanı olmasa da önceden hangi partiye oy vereceklerinin belli olmasıdır. Çünkü çalışma sonucunda elde edilen verilere göre Hakkari'de yaşayan kadın seçmenlerin % 82,9'unun (746 kişi) seçim dönemi olmasa bile önceden hangi partiye oy vereceği bellidir.

Katılımcıların önceden oy verecekleri partinin belli olmasında bu bölgedeki kadın seçmenlerin destekledikleri partiye bağlılıklarından kaynaklanmaktadır. "Oy verdiğiniz partiye bağlılık düzeyiniz nedir?" şeklindeki soruya katılımcıların % 1,8'i (16 kişi) çok zayıf, % 8,1'i (73 kişi) zayıf, % 24,9'u (224 kişi) orta düzey, % 46,4'ü (418 kişi) güçlü ve % 18,8'i (169 kişi) ise çok güçlü olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğu destekledikleri partiye güçlü ve çok güçlü bir şekilde bağlıdır.

Kadınların siyasal eğilimlerini belirlemek üzere "Siyasal eğiliminiz nedir?" şeklindeki soruya kadınların % 1,4 (13 kişi) radikal sol, % 26,3 (237 kişi) merkez sol, % 3 (27 kişi) merkez sağ, % 0,3 (3 kişi) radikal sağ, % 68,9'u (620 kişi) ise hiçbiri şeklinde cevap vermiştir. Genel olarak hiçbir siyasal eğilime sahip

olmadığını belirten katılımcı sayısı fazla olmasına rağmen kendilerini merkez sol olarak nitelendiren ciddi bir kesimin olduğu da saptanmıştır.

Ayrıca burada yaşayan kadın seçmenlerin sosyal medya üzerinden davranış gerçekleştirme sıklığına ilişkin ifadelerden anketi cevaplayanların en çok katıldıkları, "son dakika siyasal gelişmeleri takip etme" ifadesi olduğu sonucuna varılmıştır. "Siyasi bir kişi, aday ya da liderin fotoğrafını paylaşma" da yine en çok katıldıkları ifade olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda katılımcıların en çok katıldıkları diğer bir ifade ise, "Bir politik aday veya partiyi beğenme" olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların "Siyasi içerik taşıyan bir durum güncellenmesinde bulunma" en az çıkan ifade olmuştur.

Belli bir ideolojiye sahip ve destekledikleri partiye bağlılıkta oldukça ön plana çıkan Hakkarili kadınların siyasal katılımlarında en çok seçimlere ilgi gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere göre kadınların önümüzdeki milletvekili genel seçimlerine ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine önceki dönemlere göre daha fazla ilgi gösterebileceği tespit edilmiştir. Bakıldığı zaman ankete katılan kadınların 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde % 74,1'i (667 kişi) oy kullandığı, % 25,9'unun (233 kişi) ise oy kullanmadığı belirlenmiştir. 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan seçimde ise katılımcıların % 96,9'u (872 kişi) oy kullanacağını belirtmiştir. Kadınların % 3,1'i (28 kişi) ise oy kullanmayacağını belirtmiştir.

Son yıllarda yapılan seçimlerde Hakkari'de HDP birinci, Ak Parti ikinci parti olarak çıkmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde HDP % 48,9 oy alırken, aynı seçimde Ak Parti % 17,7 oy almıştır. Aynı tarihte yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Recep Tayyip Erdoğan % 18,3 oy alırken, Selahattin Demirtaş % 46,8 oy almıştır.

18 Haziran 2023'te yapılması planlanan Milletvekili Genel Seçimlerinde katılımcıların % 65,1'i HDP'ye, % 10,1'i ise Ak Partiye oy vereceğini belirtmiştir. Aynı tarihte yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise katılımcıların % 10,9'u Recep Tayyip Erdoğan'a, % 66,1'i ise Selahattin Demirtaş'a oy vereceğini belirmiştir. Bu sonuçlara göre Ak Parti'nin oylarında düşüş, HDP oylarında ise yükselişin olacağı tespit edilmiştir. Aynı şekilde Recep Tayyip

Erdoğan'ın cumhurbaşkanı adayı olması durumunda oylarında düşüşün olacağı, Selahattin Demirtaş'ın aday olması durumunda ise oylarında yükselişin olacağı görülmektedir. Hakkari'de genel olarak seçmenin büyük bir kesimi ideolojik olarak kendilerine HDP'yi yakın gördüğünden seçimlerde bu partiyi desteklemektedir. HDP seçmeninden sonra çoğunlukta olan ve kendilerini muhafazakâr olarak gören kesim ise Ak Parti'yi desteklemektedir.

Sonuç olarak araştırmada sorulan sorulara katılımcılardan gerekli cevaplar alınmıştır. Altı hipotezin dört tanesi doğrulanmış, iki tanesi ise doğrulanamamıştır. Doğrulanamayan hipotezler:

- "Kadın seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde din faktörünün etkisi vardır."
- "Siyasal katılımda kadınların tercihleri üzerinde parti liderinin etkisi vardır."

Nihayetinde yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere göre Hakkarili kadın seçmenlerin siyasal katılım sağlarken yukarıda belirtilen faktörlerden etkilenmedikleri sonucuna varılmıştır.

Bu tezin amacı Hakkari'de kadınların siyasal katılımları üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğunu, kadın seçmenlerin destekledikleri partiye bağlılık düzeylerini ve oy verme karar zamanlarını ne zaman belirlediklerini belirlemeye yönelikti. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre Hakkari'de kadın seçmenlerin büyük bir kısmı siyasal karar sürecinde aile üyelerinden etkilenmektedir. Kadınların çok büyük bir kesiminin de oy verdikleri partiye bağlı oldukları ve belli bir ideolojiye sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda kadın seçmenlerin çoğunluğunun, seçim dönemi olmasa bile önceden hangi partiye oy verecekleri her zaman bellidir. Bu çalışmanın sonucunda Hakkarili kadın seçmenlerin oldukça yüksek oranda siyasal katılım sağladıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, F., (1996). ***Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)***. 2. Baskı. Türkçesi: Fethi, A., İstanbul: Hil Yayın.

Akay Orhan, E., (2009). ***Toplumsal, Kültürel ve Katılımsal Boyutuyla Siyasal Davranışın Sosyo-Politik Analizi***. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti.

Aktan, E., (2017). ***Sosyal Medya ve Siyasal Katılım***. Konya: Eğitim Yayın Evi.

Alkan, M. Ö. vd., (2009). ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi)***. Cilt 1, 8. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altındal, A., (1985). ***Türkiye'de Kadın***. Genişletilmiş 4. Baskı İstanbul: Süreç Yayıncılık ve Tanıtım Ticaret Ltd. Şti.

Arat, N. (1997). Yaşanan Örneklerinde Şeriat ve Kadın. N. Arat (Ed.), ***Kadınların Gündemi*** İçinde (s. 5-26). 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Aristoteles, (1975). ***Politika***. (Çev: M. Tuncay). 1. Baskı. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Arslan, A., vd., (2012). ***Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)***. İstanbul: İdil Yayıncılık.

Aziz, A., (2014). ***Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri***. 9. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Balcı, Ş. vd., (2013). ***Medya ve Siyasal Katılım (2011 Genel Seçimleri Konya Araştırması)***. Konya: LİTERATÜK academia.

Baykara, A., (2020). ***Demokrasi ve Yumuşak Karnı (Seçmen Kandırma Sanatı)***. 1. Baskı. İstanbul: Cinius Yayınları.

Berktay, F., (2018). ***Tarihin Cinsiyeti***. 6. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

Beetham, D. ve Boyle, K. (1998). ***Demokrasinin Temelleri***. (Çev: V. Bıçak). 1. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.

Burdeau, G., (1964). ***Demokrasi (Sentetik Deneme)***. (Çev: B. N. Esen). Ankara: Ajans Türk Matbaası.

Büyüköztürk, Ş. vd. (2021). ***Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri***. 31. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Chanter, T., (2019). ***Toplumsal Cinsiyet***. (Çev: M. Erguvan). 1. Baskı. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Çağlayan, H., (2017). ***Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar (Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu)***. 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çaha, Ö., (2008). ***Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler***. Ankara: Orion Kitapevi.

Çaha, Ö., (2019). Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketleri. Ö. Baykal (Ed.), ***Cumhuriyet Döneminde Siyasi Düşünce*** İçinde (s. 327-360). 1. Baskı. Ankara: A Kitap (Püf Yayıncılık).

Çakır, S., (2021). ***Osmanlı Kadın Hareketi***. 3. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

Çam, E., (2011). ***Siyaset Bilimine giriş***. İstanbul: Metis Yayınları.

Çukurçayır, M.A., (2012). ***Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi***. 4. Baskı. Konya: Çizgi Kitabevi yayınları.

Dahl, R. A., (2021). ***Demokrasi Üzerine***. (Çev: B. Kadıoğlu). 6. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınları.

Dâver, B., (1969). ***Siyaset Bilimine Giriş***. Ankara: Doğan Yayınevi.

Deniş, H. E. (2021). Yurttaş Gazeteciliği, Siyasal Katılım ve Youtube: 2019 İstanbul Yerel Seçimleri Üzerine Bir Değerlendirme. A. Güven (Ed.), ***Youtube Türkiye'de Kültür Siyaset ve Tüketim-2*** İçinde (s. 135-161). 1. Baskı. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Deniz, Ş., (2019). ***Türkiye'de Kadın ve Siyaset***. 1. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Dilber, F., (2020). ***Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçları***. 1. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.

Doğan, S., (2012). ***Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar Şair ve Yazarlar (1850-1950)***. 1. Baskı İstanbul: Akademik Kitaplar.

Dulkadir, M., (2008). ***Doğrudan Demokrasi(Zapatist Özyönetim Deneyimi)***. 1. Baskı. Ankara: Algı Yayın.

Dursun, D., (2014). ***Siyaset Bilimi***. 7. Baskı. İstanbul: Beta Basın Yayın A.Ş.

Durmuş, B., vd., (2022). ***Sosyal Bilimlerde SPSS'Le Veri Analizi***. 8. Baskı İstanbul: The Kitap Yayınları.

Erkan, R. ve Aydın, D., (2012). ***Doğuda Siyasetin Dinamikleri (1946-2011)***. Ankara: Vadi Yayınları.

Fedayi, C., (2011). ***Siyaset Bilimi***. 1. Baskı. Ankara: Kadim Yayınları.

Feride, A. ve Uslu, H. F., (2016). ***Siyaset Sosyolojisi (Temel Yaklaşımlar-Yeni Tartışmalar)***. 1. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları.

Göksu, V., (2016). ***Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya.*** Ankara: Çizgi Kitap Evi Yayınları.

Göze, A., (2016). ***Siyasal Düşünceler ve Yönetimler***. 16. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gözler, K., (2015). ***Kısa Anayasa Hukuku***. 12. Baskı. Bursa: EKİN Basım Yayın Dağıtım.

Gürbüz, S. ve Şahin, F., (2018). ***Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri***. 5. Baskı. Ankara: Seçin Yayıncılık San. ve Tic. Aş.

Hafızoğlu, Y., (2021). ***Hakikat Sonrası Çağda Kadın ve Siyaset***. 1. Baskı. Ankara: Gazi Kitapevi Tic. Ltd. Şti.

Heywood, A., (2014). ***Siyaset***. (Çev: Özipek, B.B. vd.). 14. Baskı. Ankara: Adres Yayınları Liberte Yayın Grubu.

Holden, B., (2007). ***Liberal Demokrasiyi Anlamak***. (Çev: B. Hüseyin). Ankara: Liberte Yayınları.

İşliyen, M., (2018). ***Siyasal Katılım ve Sosyal Medya***. Konya: LİTERATÜRK Akademia.

Kapani, M., (2007). ***Politika Bilimine Giriş***. 19. Baskı. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Kahraman, A. B. , (2011). ***Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi***. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Karadağ, A. vd., (2014). ***Siyaset Bilimine Giriş***. 3. Baskı. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Kışlalı, A.T., (1987). ***Siyaset Bilimi***. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın –Yayın Yüksekokulu Yayınları.

Kışlalı, A.T., (2021). ***Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma***. 2. Baskı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayın Evi.

Keane, J., (2015). ***Medya ve Demokrasi***. (Çev: H. Şahin). 5. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.

Kurnaz, Ş., (1991). ***Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını (1839-1923)***. Bilim Serisi 4. 2. Baskı. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Küçükyılmaz, M. M., (2011). ***Türkiye'de Siyasal Katılım (Tek Partiden Ak Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları)***. 2. Baskı. İstanbul: Yarın Yayınları.

Mill, J.S., (2019). ***Kadınların Özgürleşmesi***. (Çev: D. Bayraktar Aksel). 2. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Nişancı, Ş., (2021). ***Tanzimat'tan Milli Mücadele'ye Türkiye'de Siyasal Hayat***. İstanbul: Lejand Kitap.

Orhan, E.A., (2009). ***Toplumsal Kültürel ve Katılımsal Boyutuyla Siyasal Davranışın Sosyo-Politik Analizi***. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ortaylı, İ., (2008). ***İmparatorluğun en uzun Yüzyılı***. 26. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Rousseau, J. J., (2006). ***Toplum Sözleşmesi***. (Çev: V. Günyol). 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sancar, S. , (2012). ***Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti (Erkeler Devlet, Kadınlar Aile Kurar)***. 1. Baskı İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.

Say, G., (1998). ***Siyasal Değişimde Kadın Boyutu***. 1. Baskı. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Schmidt, M. G., (2002). ***Demokrasi Kuramlarına Giriş***. (Çev: M. E. Göktaş). 2. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.

Tanilli, S., (1993). ***Devlet ve Demokrasi*** (Anayasa Hukukuna Giriş). 7. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi.

Taydaş, O., (2018). ***Siyasal Karar ve Katılım Sürecinde Sosyal Medyanın Etkinliği***. Konya: LİTERATÜRK Akademia.

Timuçin, A., (2004). ***Demokrasi Bilinci***. İstanbul: Bulut Yayınları.

Toprak, Z., (2015). ***Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)***. 1. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turan, İ., (1977). ***Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış***. İstanbul: Güryayın Matbaacılık.

Turan, E., (2014). ***Siyaset Bilimine Giriş***. 3. Baskı. Konya: Palet Yayınları.

Tekeli, İ., (2017). ***Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları***. 3. Baskı. Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.

Tokgöz, O., (2019). ***Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim***. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Tunaya, T. Z., (2000). ***Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku (Çağdaş Dünya ve Anayasa Hukuku)***. Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Türmen, R., (2021). ***Türkiye'de Demokrasi Arayışı***. 1. Baskı. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Wedel, H., (2019). ***Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal katılımı.*** (Çev: C. Kurultay). 3. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

Wollstonecraft, M., (2012). ***Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi***. (Çev: D. Hakyemez). 11. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yaraman, A., (2015). ***Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (Dişiliksiz Siyaset)***. 2. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yayla, A., (2016). ***Siyaset Bilimi***. 4. Baskı. Ankara: Adres Yayınları.

Zürcher, E. J., (1995). ***Modernleşen Türkiye'nin Tarihi***. (Çev: Y. Saner Gönen). 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dergi ve Makaleler

Atalay, E., (2021). 19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unda Kadın Kıyafetinin Evrimi, ***Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi***. 2, 131-161.

Dursunoğlu, İ., (2017). Sosyal Medya ve Siyasal Davranış İlişkisi, ***Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, 22 (15), 1579-1585.

Eriş, A. ve Akıncı, A., (2019). 21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım: Türkiye Örneği, ***Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi***, 3 (2) , 35-55, Kocaeli Üniversitesi.

Eser, H.B. ve Sarışahin, P., (2016). Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı***, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi***, 7 (15), 38-58.

Ersöz, F.G., (2020). Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde kadın haklarına ilişkin basın odaklı genel değerlendirme, ***Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi***, Gürsoy Akça Özel Sayısı: 5, 225-234.

Hamdemir, B. ve Çelik, A., (2018). Türkiye'de Parti Sistemleri, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 67 (4), 697-733.

İzmir, F., (2020). Demokrasi ve Siyasal Katılım İlişkisi, ***Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 8, 273-281.

Özkaya Duman, O., (2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yüzüncü Yılında Tek ve Çok Partili Dönemde Kadın Temsiliyetinin Karşılaştırmalı Analizi (1935-1960), ***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***, 67, 369-401.

Şahin, Z., (2022). Türkiye'de Seçimlerin Cinsiyeti: Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Milletvekili Genel Seçimleri ve Kadın Temsili (1935-2018), ***Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 11 (29), 73-96.

Tatar, T., (2003). Malatya'da Siyasal Katılım: Karşılaştırmalı Bir Analiz, ***Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 13 (1), 331-350.

Tütünsatar, A., ve Okçu, M., (2020). Sosyal Medya Siyasal Katılım İlişkisi: Uygulamalar ve Olaylar Üzerinden Değerlendirme, ***Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 1 (36), 66-93.

Tez

Soylu, A., 2017. Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altıntaş, S., 2019. Kadınların Siyasal Katılımı: Avrupa Birliğine Üye Ülkeler ve Aday Ülke Türkiye Karşılaştırması, (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dal, T., 2019. Kadınların Siyasal Katılımında Kitle İletişim Araçlarının Etkisi (yüksek lisans tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Demir, E., 2018, Kadınların Siyasal Katılımı: Antalya'da Ak Parti ve CHP Kadın Kolları Örneği (yüksek lisans tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Gücük, D., 2006. Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği (yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gür, K., 2022. Siyasal İletişim Bağlamında Dijitalleşmenin Kadınların Siyasal Katılımına Etkisi (yüksek lisans tezi),Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Metin, T. 2013. Etnik ve Dini Kimliklerin Kadınların Siyasete Katılma Biçimi Üzerindeki Etkisi: Hakkarili Kadınlar Örneği (yüksek lisans tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

İnternet Kaynakları

http-1 https://twitter.com/login?lang=tr Erişim Tarihi 17.02.2023.

http-2 https://bigumigu.com/haber/verilerle-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-aliskanliklari/, Erişim Tarihi 09.03.2022.

http-3 https://tr.euronews.com/2020/03/10/kadin-milletvekili-oraninda-turkiye-117-nci-sirada-zirvede-ruanda-ve-kuba-var. Erişim Tarihi: 25.07.2022.

http-4 https://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/cumhuriyet-tarihi-boyunca-yuzde-4-seviyesinde-olan-kadin-milletvekili-orani, Erişim Tarihi: 19.04.2022.

http-5 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221, Erişim Tarihi: 18.04.2022.

http-6 https://www.tbmm.gov.tr/SandalyeDagilimi, Erişim Tarihi: 26.04.2022.

http-7 https://ka-der.org.tr/cumhuriyet-tarihi-boyunca-bir-tane-bile-kadin-milletvekili-cikarmamis-20-sehrimiz-var/, Erişim Tarihi: 26.04.2022.

http-8 http-9 https://www.tuicakademi.org/kadinin-siyasal-alana-katilimi-pozitif-ayrimcilik-ve-cinsiyet-kotasi/, Erişim Tarihi: 19.06.2022.

http-9 https://www.sivilsayfalar.org/2019/04/08/31-mart-secimlerinde-kadin-belediye-baskani-sayisi-41/, Erişim Tarihi.07.11.2022.

http-10 https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/259960-3-nisan-1930-dan-3-nisan-2022-ye-esitlik-yerelde-baslar, 07.11.2022.

http-11 https://www.tuicakademi.org/kadinin-siyasal-alana-katilimi-pozitif-ayrimcilik-ve-cinsiyet-kotasi/, Erişim Tarihi: 19.06.2022.

http-12 https://siyasitarih.info/index.php/2021/02/13/turkiye-ulusal-kadinlar-partisi/ 24.02.2023.

http-13 https://www.gazette.com.tr/Haber/roportaj/erkek-egemenligini-yikmaya-geliyorlar-40083. Erişim tarihi: 23.02.2023.

http-14 https://www.kadinpartisi.org.tr, Erişim Tarihi: 26.04.2022.

http-15 https://www.gazetekadikoy.com.tr/yasam/kadikyl-kadinlar-siyasi-parti-kurdu, Erişim Tarihi: 30.05.2022.

http-16 https://tr.euronews.com/2019/04/01/31-mart-yerel-secimlerinde-81-ilin-4-unde-kadin-aday-kazandi. Erişim tarihi 09.11.2022.

EKLER

EK 1

EK 2

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

T.C
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KURUL KARARI

Oturum Tarihi	Oturum Saati	Oturum Sayısı
20.05.2022	11:00	2022/56

Kurul Karar No
1

20.05.2022 tarihinde saat 11:00'da Prof.Dr. Erdoğan BADA başkanlığında, aşağıda imzaları bulunan üyelerin katılımlarıyla toplanarak gündemdeki konu/konuları görüşmüş ve aşağıdaki karar/kararları almıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ'in "Hakkari'de Kadınların Siyasal Katılımı" başlıklı çalışmasının etik açıdan uygun bulunmasına ve konunun Rektörlük Makamına arzına;
Oy birliği ile karar verilmiştir.

Kurul Üyeleri:

Prof.Dr. Erdoğan BADA
Başkan

Prof.Dr. Erdoğan BADA Başkan	Doç.Dr. Habip DEMİRHAN Üye
Av. Mehmet TANLAK Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ayhan GÜLER Üye
Doç.Dr. Mehmet BULUT Üye	Dr. Öğr. Üyesi Neşe ATAMAN BOR Üye
Dr. Öğr. Üyesi Özcan OĞUR Üye	

Raportör:
Nurcan ÖNEN
Bilgisayar İşletmeni

Belge Doğrulama Kodu :*BSF3BSANSY* Pin Kodu :86603 Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5585&eD=BSF3BSANSY

Adres: Merzan Mah. Küçük Sanayi Sitesi Arkası 433. Sok. No:51
Merkez/HAKKARİ
Telefon:(0438) 2121212 Faks:0 438 212 1211
Elektronik Ağ:www.hu.edu.tr
Kep Adresi: hu@hs01.kep.tr

Bilgi için: Nurcan ÖNEN
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 1141

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

Hakkâri'de Kadınların Siyasal Katılımı Anketi

1) **Hangi İlçede Yaşıyorsunuz?**

Hakkari Merkez	
Yüksekova	
Şemdinli	
Çukurca	
Derecik	

2) **Medeni durumunuz nedir?**

Evli	
Bekar	

3) **Yaşınız?**

18-25	
26-35	
36-45	
46-55	
56-65	
66+	

4) **Eğitiminiz?**

Okuryazar değil	
Okuryazar	
İlkokul	
Ortaokul	
Lise	
Ön Lisans	
Lisans	
Yüksek Lisans	
Doktora	

5) **Gelir Durumunuz?**

Gelirim yok	
Asgari Ücretten Az	
Asgari Ücret	
Asgari Ücret-5.000 TL	
5001-7.500 TL	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

7.501-10.000 TL	
10.001 TL +	

7.501-10.000 TL	
10.001 TL +	

6) Mesleğiniz?

Memur	
İşçi	
Öğrenci	
Esnaf	
Ev Hanımı	
Emekli	
İşsiz	
Özel sektör çalışanı	
Sanayici-Tüccar	
Diğer (Belirtiniz)	

7) Aşağıdaki medya araçlarından hangilerini kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).

Televizyon	
Radyo	
Gazete	
İnternet	
Sosyal Medya	

8) Aşağıdaki sosyal medya araçlarından hangilerini kullanıyorsunuz?

Facebook	
Twitter	
Instagram	
Youtube	
Pinterest	
Tumblr	
Linkedin	
Tiktok	
Diğer (belirtiniz)	

9) Sosyal medya araçları vasıtasıyla siyaseti takip ediyor musunuz?

Evet	
Hayır	

10) Sosyal medya araçlarının siyasal kararlarınızdaki etkisi hangi düzeydedir?

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Çok Etkisiz	Etkisiz	Ne Etkili Ne Etkisiz	Etkili	Çok Etkili

11) Oy verdiğiniz partiye bağlılık düzeyiniz nedir?

Çok Zayıf	Zayıf	Orta düzey	Güçlü	Çok güçlü

12) Ülke sorunlarına ilgi düzeyiniz nedir?

Çok İlgisiz	İlgisiz	Biraz İlgili	İlgili	Çok İlgili

13) Siyasal kampanya ve konularına ilgi düzeyiniz nedir?

Çok İlgisiz	İlgisiz	Biraz İlgili	İlgili	Çok İlgili

14) Oy verdiğiniz partinin programını biliyor musunuz?

Hiç bilmiyorum	Kısmen Biliyorum	Oldukça İyi Biliyorum

15) Oy verme kararınızı ne zaman belirliyorsunuz?

Seçim dönemi olmasa bile hangi partiye oy vereceğim her zaman bellidir.	
Seçim kararı alınıp adaylar belirlendiğinde.	
Seçim kampanyasının ortasında	
Oylamaya birkaç gün kala	
Sandık başında	

16) Siyasal eğiliminiz nedir?

Radikal sol	
Merkez sol	
Merkez sağ	
Radikal sağ	
Hiçbiri	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

17) Aşağıdakilerden hangisi oy vermenizdeki en önemli faktördür? (Yalnızca bir seçenek işaretlenebilir)

Parti Lideri	
Adayın partisi	
İdeoloji	
Partinin seçimi kazanma ihtimali	
Siyasal kampanyanın etkinliği	
Medya	
Aile	
Yakın çevre	
Dini ve ahlaki değerler	
Parti programı	
Ülke menfaatleri	
Önceki icraatlar	

18) Siyasal karar alma sürecinde aşağıdakilerden hangisi tercihiniz üzerinde daha fazla etkilidir? (Sadece bir seçenek işaretlenebilir)

Televizyon yayınları	
Gazeteler	
Radyo yayınları	
Aile üyeleri	
Yakın çevre ve arkadaş grubu	
Adayların miting ve gezileri	
Seçim afişleri, ilan ve broşürler	
Kamuoyu araştırma sonuçları	
İnternet siteleri	
Sosyal medya	

19) Aşağıda yer alan cümlelerdeki davranışları gerçekleştirme sıklığınız nedir?

	Hiç	Nadiren	Ara-sıra	Çoğu zaman	Her zaman
Facebook profiline siyasi haber ekleme veya silme.					
Siyasi bir uygulamayı ekleme veya silme.					
Bir politik aday veya partiyi beğenme.					
Facebook mesaj uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartışma.					
Facebook anlık sohbet uygulamasında siyasi bir bilgiyi tartışma.					
Siyasi bir gruba katılma veya gruptan ayrılma.					
Siyasi içerik taşıyan bir durum güncellemesinde bulunma					

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

Siyasi bir olayın fotoğrafının paylaşma					
Siyasi bir kişi, aday ya da liderin fotoğrafını paylaşma					
Siyasi bir link paylaşma					
Siyasi bir belge paylaşma					
Siyasi bir içeriğe yorum yapma					
Siyasi bir anket yapma veya ankete katılma					
Son dakika siyasal gelişmeleri takip etme					
Başkalarına siyasal konularda cevap yazma/ davet gönderme					
Siyasi konularla ya da adaylarla ilgili videolar paylaşma					
Bir siyasi parti liderinin Twitter üzerinden yaptığı paylaşımı favoriye ekleme					
Yapılan bir siyasal mitinge ilişkin görsel ve video paylaşma					
Twitter üzerinden bir siyasi ile direkt mesajlaşma					
Instagram üzerinden bir siyasal afiş veya poster beğenme					
Bir siyasal partinin teşkilatını takip etme					
Twitter'daki en çok konuşulanlar listesinde bulunan bir siyasi olayı paylaşma					

20) Aşağıda yer alan cümleler sizin için ne kadar önemlidir?

	Önemli	Önemli değil	Kararsızım
Partinin oy verdiğim ildeki gücü ile adayın partideki adaylık sıralaması			
Partinin o ildeki adaya verdiği destek			
Partinin ulusal çaptaki seçim kampanyalarında da adaya yer vermesi			
Partinin seçim zamanı dışında da aday ile olan ilişkisi			
Oy tercihimde, siyasal partinin ideolojik duruşunun karar sürecindeki önemi			
Partinin ideolojisinin ülke menfaatlerine olan uyumu			
Partinin ideolojisin güncel duruma olan uyumu			
Parti tabanının temsil ettiği ideolojik duruş			
Adayın miting ve gezileri			
Seçim afişi, ilan ve broşür			
Televizyon programlarının karar sürecindeki etkisi			
Sosyal medya paylaşımlarının karar sürecindeki etkisi			
Gazetelerdeki köşe yazıları ve haberlerin siyasal karar sürecime olan etkisi			
İnternet medyasında yayınlanan haberlerin siyasal karar sürecine etkisi			

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

Arkadaşlarınızın siyasal kararlarının sizin karar sürecinizdeki önemi			
Bulunduğunuz ortamdaki konuşmaların sizin karar sürecinizdeki önemi			
Çalıştığınız işyerindeki/okuduğunuz okuldaki insanların siyasal kararlarının karar sürecindeki önemi			
Din ve ahlak kurallarına derinden bağlı olan parti benim karar sürecimde önemli bir yere sahiptir.			
Partinin eğitim sistemi içindeki din ve ahlak öğretileri benim seçimimde önemlidir.			
Oy vereceğim partinin inanç özgürlüğü ve ahlaki değerlere olan tutumu önemlidir.			
Karar verme sürecimde din görevlilerine ayrılacak kadro sayısı tercihimde etkilidir.			
Karar verme sürecimde partinin dini kurumlara ayırdığı bütçe tercihimde önemli bir yere sahiptir.			
Parti programında yer alan gelir dağılımıyla ilgili projelerin önemi			
Partilerin seçim bildirgelerinin önemi			

21) Aşağıda yer alan cümlelerdeki ifadeleri evet hayır şeklinde cevaplayınız.

	Evet	Hayır
24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde oy kullandım.		
24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullandım.		
31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde oy kullandım.		
18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Milletvekili Genel Seçiminde oy kullanmayı planlıyorum.		
18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullanmayı planlıyorum.		
Televizyonda yayınlanan siyasi içerikli tartışma programlarını seyrettim.		
Partilerin televizyonda yayınlattığı siyasal reklam filmlerini izledim.		
Parti liderlerinin konuk olduğu televizyondaki tartışma programlarını takip ettim.		
Güncel siyasal konu ve gelişmelerle ilgili çevremdeki insanlarla tartıştım.		
Gazetede güncel siyasetle ilgili yayınlanan haber ve köşe yazılarını takip ettim.		
Güncel siyasal konularla ilgili bilgi sahibi olarak, bilgimi çevremdekilere aktardım.		
Desteklediğim siyasal parti/adaya oy vermeleri için çevremdeki insanları ikna etmeye çalıştım.		
Partinin düzenlediği mitinglere katıldım.		
Seçim dönemlerinde yapılan anketlere katılarak görüş belirttim.		

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

Siyasal içerikli panel, açık oturum ve konferanslara dinleyici olarak katıldım.		
Toplumsal sorunlarla ilgili halka açık bir toplantı/ oturuma katıldım.		
Bir siyasal adayın sohbet toplantılarına katıldım.		
Bir partinin rozetini taşıdım ya da bayrağını aracıma astım.		
Bir siyasal partiye üye oldum.		
Parti ya da adayların gezi konvoylarına katıldım.		
Bir siyasal parti ya da adayın seçim kampanyasında yer aldım.		
Herhangi bir toplumsal konuda bilgi edinmek amacıyla yetkililere dilekçe ile başvurdum.		
Beğendiğim bir uygulama için devlet yetkililerine takdirlerimi bildirdim.		
Hükümeti ya da yerel yönetimi protesto eden bir imza kampanyasına destek verdim.		
Partinin gençlik kollarında görev üstlendim.		
Bir siyasal partinin/adayın seçim bürosunda görev alarak, adaya destek oldum.		
Gazetedeki siyasi haber ya da köşe yazılarıyla ilgili düşüncelerimi; telefon, faks ya da elektronik posta aracılığıyla ilgilisine açıkladım.		
Bir protesto gösterisine katılarak hükümeti protesto ettim.		
Propaganda amaçlı el ilanı, broşür dağıttım veya afiş astım.		
Siyasetle ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üye oldum.		
Televizyondaki siyasi tartışma programlarına telefonla bağlanarak görüş belirttim.		

22) 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçiminde oy kullandıysanız aşağıdaki partilerden hangisine oy verdiniz?

Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)	
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	
Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)	
İyi Parti	
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	
Saadet Partisi (SP)	
Vatan Partisi (VP)	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2022-29387

Oy kullanmadım.	

23) 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullandıysanız aşağıdaki adaylardan hangisine oy verdiniz?

Doğu Perinçek	
Meral Akşener	
Muharrem İnce	
Recep Tayip Erdoğan	
Selahattin Demirtaş	
Temel Karamollaoğlu	
Oy kullanmadım.	

24) 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Milletvekili Genel Seçiminde aşağıdaki partilerden hangisine oy vermeyi düşünüyorsunuz?

Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)	
Anavatan Partisi (ANAP)	
Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)	
Büyük Birlik Partisi (BBP)	
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	
Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA)	
Demokratik Sol Parti (DSP)	
Demokrat Parti (DP)	
Emek Partisi (EMEP)	
Gelecek Parti	
Genç Pati (GP)	
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	
Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)	
İyi Parti	
Millet Partisi (MİLLET)	
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	
Muhafazakâr Yükseliş Partisi (MYP)	
Saadet Partisi (SP)	
Sol Parti (SOL)	
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	
Türkiye Komünist Hareketi (TKH)	
Türkiye Komünist Partisi (TKP)	
Vatan Partisi (VP)	
Yeniden Refah Partisi (YRP)	
Diğer (Açıklayınız)	
Kararsızım	
Hiçbiri	

25) 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçiminde aşağıdaki siyasetçilerin aday olması halinde hangisine oy vermeyi tercih edersiniz?

Ahmet Davutoğlu	
Ali Babacan	
Doğu Perinçek	
Ekrem İmamoğlu	
Fatih Erbakan	
Kemal Kılıçdaroğlu	
Mansur Yavaş	
Meral Akşener	
Muharrem İnce	
Recep Tayip Erdoğan	
Selahattin Demirtaş	
Temel Karamollaoğlu	
Ümit Özdağ	
Diğer (Belirtiniz)	
Kararsızım	
Hiçbiri	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Yusuf Durmaz

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Hakkari Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hakkari Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

BİLİMSEL FAALİYETLER

-

-

-

İLETİŞİM

E-Posta Adresi :

Tarih :../../….